

Ankara Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yönetim Bilişim Sistemleri

**KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE KADIN İSTİHDAMI
İLİŞKİSİ: DEVLET DESTEKLERİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA**

Burcu AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

Ankara Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yönetim Bilişim Sistemleri

**KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE KADIN İSTİHDAMI
İLİŞKİSİ: DEVLET DESTEKLERİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA**

Burcu AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Burcu Aydın tarafından hazırlanan “Kadın Girişimciliği ve Kadın İstihdamı İlişkisi: Devlet Destekleri Bağlamında Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma, 20.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cem Harun MEYDAN

Doç. Dr. Başar BAYSAL

Doç. Dr. Oktay YANIK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Önder ERKARSLAN

Enstitü Müdürü V.

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ankara Bilim Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ankara Bilim Üniversitesi Kütüphanesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾/...../.....

Burcu AYDIN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- (4) Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Cem Harun Meydan'ın danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ankara Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Burcu AYDIN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim sürecimde özellikle tez çalışmamın her aşamasında okuma yazma öğretir gibi emek veren, tecrübesiyle yolumu çizen danışmanım Sayın Prof. Dr. Cem Harun Meydan'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın tamamını borçlu olduğum anne, babama destekleri ile her zaman güç veren kardeşlerime, hala/teyzelik müessesini uzunca bir süre dondurmam ve birçok planlarını ertelemek durumunda kalmama razı olan yeğenlerim Kaan, Azra, İbrahim ve Damla'ya;

Tez çalışmamın özünü oluşturan, ankete katılarak hikâyelerini benimle paylaşan girişimci kadınlara, onlara ulaşmamı sağlayan Düzce Milletvekili Sayın Ayşe Keşir ve ekibine, iş arkadaşlarımla ilgili kurumların çalışanlarına yürekten teşekkür ediyorum. Destekleriniz olmasa bu çalışma olmayacaktı.

ÖZET

AYDIN Burcu. **Kadın Girişimciliği ve Kadın İstihdamı İlişkisi: Devlet Destekleri Bağlamında Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de devlet desteklerinin kadın girişimciliği ve kadın istihdamına etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektir. Çalışmada, iş gücü piyasasında kadının, girişimcilik ekosisteminde kadın girişimciliği ve kadın istihdamına etkisi analiz edilirken, kadınların işgücüne katılımını teşvik eden yasal düzenlemeler, hükümet programları, kalkınma planları ve orta vadeli programlar değerlendirilmiştir.

Kapsamlı bir veri toplama süreci ile gerçekleştirilen bu çalışmada, kadın girişimcilere yönelik devlet destekleri, kadın girişimcilerin sektörel dağılımları, eğitim durumları, devletten beklentileri ve iş yerlerine aldıkları ilk çalışanın cinsiyetine ilişkin inceleme yapılmıştır. Çalışmanın metodolojik temeli, hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuştur. AK Parti Kadın Kolları'nın "Kadın Emeği Türkiye'nin İstikbal" programı katılımcılarından yararlanılarak oluşturulan bir veri tabanı üzerinden, 384 kadın girişimciyle yapılan anket aracılığıyla elde edilen bulgular detaylı bir biçimde sunulmuştur.

Araştırma, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, iş gücü piyasası kavramı ve dinamikleri detaylı bir biçimde tanımlanmış, tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu süreçte, kadınların iş gücü piyasasına katılımını arttıran düzenlemeler ve hayata yansımaları değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, girişimcilik kavramının çeşitli boyutları ve kadın girişimcilerin karşılaştığı fırsat ve engeller incelenmiş, sivil toplum kuruluşları ve devlet desteklerinin bu süreçteki rolü derinlemesine analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın metodolojisi, kullanılan veri toplama teknikleri, örneklem seçim süreci ve veri analizi yöntemleri yer almaktadır. Ayrıca, kadın girişimciliğinin kadın istihdamına olan etkileri sistematik bir biçimde ortaya konularak, edinilen bulgular literatüre atıflarla tartışılmıştır.

Tezin genel değerlendirmesi son bölümde sunulmuştur, kadın girişimciliğinin ve kadın istihdamının artırılmasına yönelik somut politika önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler, yalnızca teorik bir katkı sağlamakla kalmayıp, pratikte uygulanabilir stratejiler geliştirilmesini de hedeflemektedir.

Araştırmanın sunduğu bulgular, devlet desteklerinin kadın girişimciliğini olumlu etkilediğini, Türkiye’de kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla oluşturulan mevcut politikaların devam etmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kadın girişimcilerin iş gücü piyasasındaki rolünün ve etkilerinin artırılması kadın istihdamı için hayati önem taşımaktadır. Zira kadın girişimcilerin işe ilk çalışan alırken gösterdikleri tercihi, eğilimleri haline getirmekte ve kadın istihdam etmeye öncelik vermektedir. Çalışmanın bu bağlamda kadın girişimciliğinin kadın istihdamına olumlu etkisinin iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, gelecekte yapılacak uygulama ve araştırmalara ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler (*Kadın Girişimciliği, Kadın İstihdamı, Devlet Destekleri*)

ABSTRACT

AYDIN Burcu. The Relationship between Women's Entrepreneurship and Women's Employment: A Research in the Context of State Supports, Ankara, 2024.

The purpose of this research is to comprehensively examine the effects of state support on female entrepreneurship and female employment in Turkey. In the study, the effect of women in the labor market, women's entrepreneurship, and female employment in the entrepreneurial ecosystem was analyzed, while legal regulations, government programs, development plans, and medium-term programs that encourage women's participation in the labor force were evaluated.

In this research, which was carried out with a comprehensive data collection process, state support for women entrepreneurs, sectoral distribution of women entrepreneurs, their educational status, expectations from the state, and the gender of the first employee they hired in their workplaces were examined. The methodological basis of the study was formed by using qualitative and quantitative research methods together. The findings obtained through a survey conducted with 384 women entrepreneurs using a database created by the AK Party Women's Branch's "Women's Labor, Turkey's Future" program participants are presented in detail.

The research consists of four main sections. In the first section, the concept and dynamics of the labor market are defined in detail, and its historical development is examined. The process, the regulations that increase women's participation in the labor market, and their reflections on life are evaluated.

In the second section, various dimensions of the concept of entrepreneurship and the opportunities and obstacles faced by women entrepreneurs are examined, and the role of civil society organizations and state support in this process is analyzed in depth.

In the third section, the methodology of the research, the data collection techniques used, the sample selection process, and data analysis methods are included. In addition, the effects of women's entrepreneurship on women's employment are systematically presented, and the obtained findings are discussed in the literature.

The general evaluation of the thesis is presented in the last section, and concrete policy recommendations are developed to increase women's entrepreneurship and women's employment. These suggestions aim not only to provide a theoretical contribution but also to develop strategies that can be applied in practice.

The findings of the study have shown that state supports have a positive effect on women's entrepreneurship and that current policies developed to support women's entrepreneurship in Turkey should continue. Increasing the role and impact of women entrepreneurs in the labor market is of vital importance for women's employment. The preference women entrepreneurs show when hiring their first employee becomes their tendency, and they prioritize employing women. In this context, it is expected that the study will contribute to a better understanding of the positive effect of women's entrepreneurship on women's employment and shed light on future applications and research.

Keywords (*Women's Entrepreneurship, Women's Employment, State Supports*)

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	vi
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	vii
ETİK BEYAN	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
ÖZET.....	10
ABSTRACT	12
İÇİNDEKİLER.....	14
KISALTMALAR DİZİNİ	17
TABLOLAR DİZİNİ	18
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	20
GİRİŞ	21
1.BÖLÜM	24
İŞ GÜCÜ PİYASASI.....	24
1.1. İŞ GÜCÜ PİYASASI TANIMI VE İÇERİĞİ.....	24
1.1.1. İş Gücü Piyasası Kuramları.....	26
1.1.2. Dünya’da Kadın İş Gücünün Genel Yapısı.....	27
1.1.3. İş Gücü Piyasası Göstergeleri ve Türkiye’de İş Gücü	28
1.1.4. Türkiye’de Kadın İş Gücü.....	30
1.2. KADINLARIN İŞ HAYATINA KATILIMI VE BU KONUDA YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER	34
1.2.1. Hükümet Programları.....	38
1.2.2. Kalkınma Planları.....	39
1.2.3. Orta Vadeli Programlar	40
2.BÖLÜM	42

GİRİŞİMCİLİK.....	42
2.1. GİRİŞİMCİLİK TANIMI	42
2.2. GİRİŞİMCİLİK SÜREÇLERİ	42
2.3. GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ.....	43
2.4. GİRİŞİMCİLERİN ÖZELLİKLERİ	44
2.5. GİRİŞİMCİLİK TÜRLERİ	44
2.6. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ.....	45
2.6.1. Kadın Girişimciliğinin Tarihsel Süreci	47
2.6.2. Kadın Girişimci Tipleri	48
2.6.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri.....	49
2.6.4. Ülkemizde Kadın Girişimciliğinin Durumu.....	49
2.6.5. Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Zorluklar	51
2.6.6. Kadın Girişimciliğini Destekleyenler.....	52
2.6.6.1. Sivil Toplum Kuruluşları Destekleri	53
2.6.6.2. Devlet Destekleri.....	54
2.7. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN İŞ GÜCÜ PİYASASINA ETKİSİ	65
3.BÖLÜM	68
YÖNTEM.....	68
3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	68
3.2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLERİ	69
3.3. ÖRNEKLEM.....	69
3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	70
3.5. ANALİZ	71
3.5.1 Demografik Bilgiler ve Temel İstatistiki Analizler.....	72
3.6 BULGULAR	89

4.BÖLÜM	105
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	105
KAYNAKÇA	114
EKLER	122
EK 1. HÜKÜMET PROGRAMLARI	123
EK 2. KALKINMA PLANLARI	128
EK 3. ORTA VADELİ PROGRAMLAR	132

KISALTMALAR DİZİNİ

STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
ILOSTAT	: Uluslararası Çalışma Örgütü
KAGİDER	: Kadın Girişimciler Derneği
ABİGEM	: Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi
KOOP-DES	: Kooperatiflerin Desteklenmesi Programı
ORKÖY	: Orman ve Köy İşleri Genel Müdürlüğü
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İstihdam Oranı	28
Tablo 2. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İşsizlik Oranı	29
Tablo 3. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İş Gücüne Katılım Oranı	29
Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı	32
Tablo 5. Türkiye’de Kadınların İş Hayatına Katılımı İçin Yapılan Yasal Düzenlemeler.....	36
Tablo 6. KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri – İşbirliği Yapılan Kurum/Kuruluş Bazında.....	55
Tablo 7. Koop-Des Kapsamında Desteklenen İl Ve Kooperatif Sayıları	60
Tablo 8. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	72
Tablo 9. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	72
Tablo 10. Kadın Girişimcilerin Çalışma Hayatına İlişkin Bilgiler	73
Tablo 11. Kadın Girişimcilerin Önceki İş Deneyimine İlişkin Bilgiler*	74
Tablo 12. Kadın Girişimcilerin İlk İşletmelerine İlişkin Bilgiler.....	74
Tablo 13. Kadın Girişimcilerin Çalışan Sayılarına Yönelik Bilgiler	75
Tablo 14. İstihdam Edilen İlk Çalışanın Cinsiyetine Yönelik Bilgiler	75
Tablo 15. Kadın Girişimcilerin Çalışanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	76
Tablo 16. Kadın Girişimcilerin Yıllar İçinde Çalışan Sayılarının Değişimine Yönelik Bilgiler	76
Tablo 17. Kadın Girişimcilerin Kadın Çalışan Sayılarına İlişkin Bilgiler	76
Tablo 18. Kadın Girişimcilerin Erkek Çalışan Sayılarına İlişkin Bilgiler	77
Tablo 19. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği İllere Yönelik Bilgiler	78
Tablo 20. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Alana İlişkin Bilgiler.....	79
Tablo 21. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Yıllara İlişkin Bilgiler	80
Tablo 22. Kadın Girişimcilerin kurduğu İşletmelerin Hukuki Statüsüne Yönelik Bilgiler	80
Tablo 23. Kadın Girişimcilerin Bir Kurumdan Destek Alıp Almadıklarına İlişkin bilgiler	81
Tablo 24. Kadın Girişimcilerin Devlet Desteklerinden Haberdar Olma Kanallarına Yönelik Bilgiler.....	81
Tablo 25. Kadın Girişimcilerin Mesleki Eğitim Bilgisine Yönelik Bulgular	82
Tablo 26. Kadın Girişimcilerin Eğitim Aldıkları Kuruma Yönelik Bilgiler*	82
Tablo 27. Kadın Girişimcilerin Destek Aldığı Kurumlara İlişkin Bilgiler	83

Tablo 28. Kadın Girişimcilerin Aldığı Desteklere İlişkin Bilgiler.....	84
Tablo 29. Kadın Girişimcilerin Bilişim Teknolojileri Kullanıp/Kullanmadığına Yönelik Bilgiler	84
Tablo 30. Kadın Girişimcilerin Kullandığı Programlara İlişkin Bilgiler	85
Tablo 31. Kadın Girişimcilerin Bilişim Teknolojilerini Kullandıkları Alana Yönelik Bilgiler	85
Tablo 32. Kadın Girişimcilerin İşletmelerinde İnternet Sitesi Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bilgiler.....	86
Tablo 33. Kadın Girişimcilerin İşletmelerinde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bilgiler.....	86
Tablo 34. Kadın Girişimcilerin Hedef Kitlelerine Ulaşma Yöntemlerine İlişkin Bilgiler.....	87
Tablo 35. Kadın Girişimcilerin Devletten Beklentilerine Yönelik Bilgiler	88

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kalkınma Ajanslarının Merkez ve Ofislerinin Dağılımı.....	63
--	----

GİRİŞ

Bu araştırmanın temel amacı, ülkemizde kadın girişimcilere verilen devlet desteklerinin kadın istihdamına etkisini tespit etmektir. Bunun yanı sıra kadın girişimcilerin iş yerlerine ilk kadın çalışan aldıkları ve çoğunlukla kadın istihdam ettiklerine yönelik görüşün doğru olup olmadığı, doğruysa bunun nedenlerini ortaya koymaktır. Ayrıca ülkemizdeki kadın girişimci profilini, sektör eğilimlerini ve bilişim sistemlerini kullanma alışkanlıklarını tespit etmek de hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında iş gücü piyasası kadın istihdamı yönünden incelenerek durum tespiti, yıllara göre değişim ve diğer ülkelerle kıyaslama yapılacaktır.

İş gücü piyasasında işveren ve işçi olarak kadınlar her geçen yıl daha da görünür olmaktadır. Tüm dünyada istihdamın artırılması noktasında girişimcilik faaliyetleri desteklenmektedir. Bunun da istihdama olumlu yansıdığı görülmektedir. Özellikle girişimciliğin alt dallarından biri olan kadın girişimciliğine yönelik pozitif ayrımcılık ve desteklerin ekosistemi güçlendirdiği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kadın istihdamını artırmak için yapılan yasal düzenlemeler, işsizliğe çözüm olarak gündeme gelen girişimciliğe yönelik destekler incelenecektir. Bunun için hükümet programları, kalkınma programları ve orta vadeli programlar analiz edilecektir. Ülkemizde kadın girişimciliğinin gündeme geldiği zamanın tespiti ve teşviklerin takibi için programların tamamı gözden geçirilecek ancak kıyaslama yapılabilmesi için son 10 yılın girişimcilik rakamları esas alınacaktır. Bu kapsamda iş gücü verileri, uluslararası raporlar, devlet ve STK'ların kadın girişimcilere yönelik destekleri detaylı olarak araştırılarak gelinen nokta ortaya konulacaktır. Kadın girişimciliği çok sayıda araştırmaya konu olmuş literatüre katkı sunulmuştur. Ancak devlet desteklerinin kadın girişimciliğine etkisi ve kadın girişimcilerin iş yerlerinde kadın çalışan istihdam etmelerine yönelik eğilimleri çalışılmamıştır. Bu araştırmanın sonuçları bu boşluğu dolduracak olması nedeniyle önemlidir.

Çalışmada kadın girişimciliğinin kadın istihdamına yönelik doğrudan ve dolaylı etkisini belirlemek için destekleyici politikalar, kadın girişimciliği ve kadın istihdamının desteklemesi gibi sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırma sorularını yanıtlamak için gerekli olan veriyi toplayabilmek amacıyla anket çalışması yapılması, planlanmış evreni temsilen eden kadın girişimciye ulaşılmasının yeterli olacağı

anlaşılmıştır. Kadın girişimciliğinin kadın istihdamına etkisinin irdelendiği araştırmada veri toplama tekniği olarak nitel ve nicel araştırmanın yanı sıra doküman ve tez incelemesi yapılmış, resmî kurum ve kuruluşların internet sayfalarından yararlanılmıştır.

Çalışmada devlet desteği alan kadın girişimcilere ulaşılarak veri toplama amaçlanmıştır. Ancak kurum ya da STK'larda böyle bir liste bulunmamaktadır. Her kurum kendi listesini (destek çeşitlerine göre de ayırarak) kendisi oluşturduğu ve kişisel verilerin gizliliği nedeniyle paylaşmadığı için kitleye ulaşmak için AK Parti Kadın Kolları'nın 81 ilde yürüttüğü “Kadın Emeği Türkiye'nin İstikbali” programına katılan kadınlardan oluşan veri tabanı kullanılmıştır. (İlgili kurum, veri tabanını kadın girişimciliğini destekleyen kurumların yönlendirmesiyle tecrübelerini paylaşmak isteyen gönüllü kadınlardan oluşturmuştur.) Örneklem her ilden en az 3 kişi olacak şekilde rastgele seçilen 384 kadın girişimcidir. Katılımcılara, 26 soruluk anket uygulanmıştır. Ankette demografik bilgilerin yanı sıra eğitim, girişim türü, alınan destekler, yatırım çevresi, istihdam edilenlere yönelik özellikler, bilişim teknolojilerini kullanma alışkanlıkları gibi sorular yer almaktadır.

Dört bölümden oluşan bu tezin ilk bölümünde iş gücü piyasası kavramı detaylı bir biçimde tanımlanacak ve bu kavramın tarihsel gelişimi incelenecektir. İş gücü piyasasının dinamikleri, temel unsurları ve işleyişi üzerine literatür taraması yapılacak; bu bağlamda farklı ülkelerden örnekler verilerek Türkiye'nin durumu, karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Özellikle kadınların iş gücü piyasasına katılımını teşvik etmek amacıyla Türkiye'de yapılan yasal düzenlemeler, politikalar ve stratejiler derinlemesine incelenecektir. Bu düzenlemelerin etkinliği ve uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar da analiz edilecektir.

İkinci bölümde girişimcilik kavramı geniş bir perspektifle ele alınacak ve bu alandaki literatür kapsamlı bir şekilde taranacaktır. Farklı girişimcilik türleri, bu türlerin özellikleri ve girişimcilik ekosisteminin bileşenleri ayrıntılı olarak irdelenecektir. Dünya genelinde ve Türkiye özelinde girişimciliğin tarihsel gelişimi ve evrimi, kadın girişimciliği açısından değerlendirilecektir. Kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar, engeller ve bu zorlukların üstesinden gelme stratejileri de bu bölümde ele alınacaktır. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları ve devlet desteklerinin kadın girişimciliğine olan katkıları ve bu desteklerin etkileri incelenecektir.

Üçüncü bölümde araştırmanın metodolojisi ve bulgularına yer verilecektir. Kullanılan veri toplama yöntemleri, örneklem seçimi, veri analizi teknikleri anlatılacaktır. Elde edilen bulgular,

kadın girişimciliğinin kadın istihdamına olan etkisini göstermek üzere sistematik bir şekilde sunulacak ve yorumlanacaktır. Elde edilen bulgular literatür ve hipotezler çerçevesinde tartışılacaktır. Bu bölümde bulguların mevcut literatüre katkıları, hipotezlerin doğrulanma düzeyleri ve araştırma sorularına verilen yanıtlar kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Bulguların teorik ve pratik yansımaları, politikalar üzerindeki olası etkileri ve gelecekteki araştırmalar için öneriler tartışılacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise tezin genel bir değerlendirmesi yapılacak ve elde edilen sonuçlara dayalı olarak geliştirilen politika önerileri ortaya konulacaktır. Bu öneriler, kadın girişimciliğini ve kadın istihdamını artırmaya yönelik somut ve uygulanabilir stratejiler içerecektir.

Ayrıca araştırmanın sınırlılıkları ve gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler de bu bölümde yer alacaktır. Tezin genel yapısı, konuya kapsamlı bir yaklaşım sağlayarak kadın girişimciliği ve kadın istihdamı arasındaki ilişkileri derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Tüm dünyada her geçen yıl hızla büyüyen girişimcilik ekosisteminde kadınların yeriyle ilgili dünya genelinde ve ülkemizde birçok araştırma yapılmış ancak kadın girişimcilerin kadın istihdamına doğrudan ya da dolaylı etkisiyle ilgili çalışma ya da veri ortaya konulmamıştır. Araştırma bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmakta ve farklı bir alan açmaktadır. Çalışmanın bu yönde yapılacak yeni araştırma ve çalışmalara referans olması/öncülük etmesi beklenmektedir.

1.BÖLÜM

İŞ GÜCÜ PİYASASI

1.1. İŞ GÜCÜ PİYASASI TANIMI VE İÇERİĞİ

İş gücü piyasası, işverenlerin iş gücü talepleriyle iş arayanların iş gücü arzlarının bulunduğu ekonomik bir platformdur. İş gücü piyasası genellikle işverenler, iş arayanlar ve aracı kurumlar olarak üç ana bileşenden oluşur. İşverenler, iş gücü taleplerini karşılamak için iş pozisyonları açar ve işçi istihdam ederler. İş arayanlar ise iş gücü arzlarına dayanarak istihdam edilmek için iş ararlar. Aracı kurumlar ise işverenlerle iş arayanlar arasında bağlantı görevi üstlenen kuruluşlardır. Emek Piyasası olarak da adlandırılan iş gücü piyasası, karşılıklı etkileşim nedeniyle dinamik yapıya sahip mekanizmalar bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Etöz ve Çubuk 1999: 34).

İşgücü piyasası, emeğin arzı ve talebinin kesişim noktasıdır ve bir ülkenin ekonomik yapısını, sosyal politikaları ve iş gücü dinamiklerini yansıtan bir alandır. İşgücü arzı, toplumun genel nüfusunu oluşturan bireylerin iş gücü sağlama kapasitesini ifade ederken; işgücü talebi, girişimcilerin, yatırımcıların ve ülkenin ekonomik yapısının oluşturduğu yeni iş alanlarına olan ihtiyaçla ilgilidir. Bu iki faktörün dengede olması, işgücü piyasasının sağlıklı işlemesini sağlar. Hükümetler, sosyal ve ekonomik politikalar aracılığıyla işgücü arz ve talebi arasında denge sağlamaya çalışır. İşgücü piyasası, diğer piyasalardan farklı olarak insana dayalı olmasıyla öne çıkar. Mamul piyasalarında, üretilen ürünler benzer olabilirken, işgücü piyasasında her bireyin yetenekleri, becerileri ve arzuları farklıdır. Ayrıca işgücü piyasası dinamik bir yapıya sahiptir ve bu dinamiklik, emek arzı ve talebi arasında denge kurabileceği gibi, dengenin bozulmasına da yol açabilir (Zaim, 1992).

İş gücü piyasasında, işverenlerin iş gücüne olan talepleri, iş arayanların yetenekleri, nitelikleri ve istekleri gibi faktörler etkileşim halindedir. İşverenler, iş gücü taleplerini belirlerken işin gerekliliklerini, beceri ve deneyim gereksinimlerini, ücret politikalarını ve diğer faktörleri göz önünde bulundurmaktadırlar. İş arayanlar ise kişisel yeteneklerini,

eğitim seviyelerini, deneyimlerini ve isteklerini dikkate alarak uygun iş fırsatlarını araştırmaktadırlar (Gündoğan vd.,2013:5-6).

İşgücü piyasasını mal ve diğer piyasalardan farklı kılan özellikler ise şunlardır (Gündoğan vd.,2013):

1. **Sadece ücretle ölçülmeyen bir katkı:** İşgücü, yalnızca parasal bir karşılıkla ölçülmez. Bireyler, sadece ücret almakla kalmaz, aynı zamanda bilgi, deneyim, istek ve kabiliyetlerini de işe katarak arz ettikleri için işveren veya girişimciden beklentileri yalnızca ücretle sınırlı değildir. Çalışma ortamındaki diğer faktörler, örneğin iş koşulları, çalışma arkadaşları, kariyer gelişimi gibi unsurlar da önemli rol oynar.
2. **İşgücü arzının heterojenliği:** İşgücü arzı, bireylerin motivasyonlarına, becerilerine ve niteliklerine göre farklılık gösterir. Bu, her işgücünün aynı niteliklere veya isteklere sahip olmadığı, dolayısıyla her bireyin iş piyasasında farklı bir değeri olduğu anlamına gelir.
3. **Eksik bilgi durumu:** Hem işçi hem de işveren, piyasada mevcut olan fırsatlar ve seçenekler hakkında tam bilgiye sahip değildir. İşveren, piyasada daha verimli ve nitelikli iş gücünün olup olmadığını bilmezken, iş gücü arz eden birey de piyasada daha iyi şartlar veya daha yüksek ücret bulup bulamayacağını tam olarak kestiremez. Bu belirsizlik, işgücü piyasasının diğer piyasalardan farklı olarak daha dinamik ve riskli bir yapıya sahip olmasına yol açar.
4. **Çoklu işgücü piyasası varlığı:** İşgücü piyasası tek bir bütün değildir; farklı sektörler, meslekler veya coğrafi bölgeler arasında farklı işgücü piyasaları bulunur. Örneğin, otomobil tamircisi piyasası, nakliyeciler piyasası, Orta Doğu işgücü piyasası veya İstanbul işgücü piyasası gibi, farklı işgücü piyasaları birbirinden farklı özelliklere sahip olabilir ve her birinin dinamikleri farklıdır.

Bu unsurlar, işgücü piyasasının, mal ve hizmet piyasalarından daha karmaşık ve özelleşmiş bir yapı sergilemesine neden olur.

İş gücü piyasasında anahtar rolü oynayan fiyat mekanizmasıdır. İşverenler, iş gücü taleplerine uygun fiyatlar sunarak çalışanları işe çekmeye çalışırken, iş arayanlar da istedikleri ücret seviyelerini göz önünde bulundurarak iş seçimlerini yapmaktadırlar. Bu

bağlamda bu bölümde İş Gücü Piyasası Kuramları, Dünya’da Kadın İş Gücünün Genel Yapısı, İş Gücü Piyasası Göstergeleri ve Türkiye’de İş Gücü ve Türkiye’de Kadın İş Gücü başlıklarına yer verilmiştir.

1.1.1. İş Gücü Piyasası Kuramları

İş gücü piyasasındaki kuramlar, iş gücü arzı ve talebi, istihdam ve işsizlik gibi konuları açıklamak ve anlamak için kullanılan teorik çerçevelerdir. İş gücü piyasasındaki bazı önemli kuramlar şunlardır:

Klasik İş Gücü Piyasası Kuramı: Ekonomistler Smith, Ricardo ve Mill tarafından geliştirilen kurama göre, iş gücü piyasası rekabetçi bir piyasa olarak işler. İşverenler, üretimlerini arttırmak için daha fazla işçi istihdam ederken, işçiler de en yüksek ücreti elde etmek için iş aramaktadırlar. Bu kuramda, iş gücü arzı ve talebi arasında bir denge olduğu ve piyasada tam istihdamın sağlandığı varsayılmaktadır. Onlara göre ekonomi daima tam istihdam seviyesindedir (Bocutoğlu, 2012: 4).

Keynesyen İş Gücü Piyasası Kuramı: Keynesyen iş gücü piyasası kuramı, John Maynard Keynes’in çalışmalarına dayanmaktadır. Bu kurama göre, iş gücü piyasası rekabetçi değildir. Durgunluklar ve işsizlik gibi ekonomik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre, iş gücü piyasasında talep eksikliği olabilmekte ve bu da işsizliği arttırabilmektedir. Bu nedenle, devletin ekonomiye müdahale etmesi ve talebi arttırması gerektiği varsayılmaktadır (Uzunca, 2019:30).

İş Gücü Piyasasında İşçi Sendikaları Kuramı: İşçi sendikaları kuramı, işçi sendikalarının iş gücü piyasasındaki rolünü açıklamaya çalışmaktadır. Bu kurama göre, sendikalar işçilerin çıkarlarını korumak ve ücretlerini arttırmak için mücadele etmektedir. Sendikaların varlığı, işçi talebini etkilemekte ve ücretlerin artmasına neden olabilmektedir. Ancak, bazı ekonomistler, sendikaların iş gücü piyasasında esnekliği azaltabileceğini ve işsizlik oranlarını arttırabileceğini savunmaktadır.

İş Gücü Piyasasında İnsan Sermayesi Kuramı: İnsan sermayesi kuramı, Gary Becker tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre, iş gücü piyasasındaki bireyler, eğitim, deneyim ve yetenekler gibi insan sermayesi kaynaklarını kullanarak üretkenliklerini

arttırabilmektedir. İnsan sermayesi, işgücü piyasasındaki rekabet avantajını ve ücret düzeyini etkilemektedir.

Bu kuramların, iş gücü piyasasındaki temel dinamikleri ve faktörleri açıklamak için kullanılabileceği varsayılmaktadır. Her bir kuram, farklı yaklaşımlar ve varsayımlar içermektedir ve iş gücü piyasasının karmaşıklığını anlamak için bir araya getirilmelerinin uygun olabileceği düşünülmüştür.

1.1.2. Dünya’da Kadın İş Gücünün Genel Yapısı

Tarihte emeğin var olduğu her dönemde kadın emeğinden söz etmek mümkündür. İnsanoğlunun varoluşundan günümüze değin erkeğin ve kadının var olan düzendeki yeri zamana ve bölgeye dayalı farklılıklar gösterse de hâkim olan aile düzeni ataerkildir. Dünya’da kadınların işgücüne katılım oranları ve bazı ülkelerde kadınların işgücüne katılımlarını arttırmak için izlenen politikalar aşağıda kısaca belirtilmiştir (Ayta ve Şen; 2023).

İzlanda, kadınların iş gücüne katılımında dünya liderlerinden biridir. Ülkede kadınların iş gücüne katılım oranı %80 civarındadır. İzlanda, cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikalar ve destekleyici sosyal politikalar uygulamaktadır. Örneğin, ebeveynlere eşit izinler ve kreş hizmetleri gibi destekler sunulmaktadır.

Norveç, kadınların iş gücüne katılımında yüksek bir orana sahip olan bir diğer ülkedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı %70 civarındadır. Norveç, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Örneğin, şirketlerin yönetim kurullarında kadın temsil oranını arttırmak için kotalar belirlenmiştir.

Ruanda ise kadınların iş gücüne katılımında Afrika’da lider bir ülkedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı %86 civarındadır. Ruanda, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için çeşitli politikalar ve programlar yürütmektedir. Örneğin, kadınların liderlik rollerine erişimini arttırmak için kotalar belirlenmiş ve kadın girişimciliğini desteklemek için mikro finans programları uygulanmaktadır.

İsveç, kadınların iş gücüne katılımında yüksek bir orana sahip olan bir diğer ülkedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı %77 civarındadır. İsveç, cinsiyet eşitliğini teşvik

etmek için çeşitli politikalar ve destekleyici sosyal politikalar uygulamaktadır. Örneğin, ebeveynlere eşit izinler ve kreş hizmetleri gibi destekler sunmaktadır.

1.1.3. İş Gücü Piyasası Göstergeleri ve Türkiye’de İş Gücü

İş gücü piyasasının sağlıklı ve dengeli bir şekilde işlemesi, ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme için önemlidir. İş gücü piyasası göstergeleri, ekonominin genel durumu hakkında bilgi veren önemli verilerdir. Bu göstergeler, iş gücüne ilişkin verileri takip ederek, istihdam, işsizlik, ücretler ve iş gücüne katılım oranları gibi konularda bilgi sağlarlar. İş gücü piyasası göstergelerinin takibi, ekonomik politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli rol oynar.

İş Gücü Piyasası Göstergeleri¹;

1. İstihdam Oranı: İstihdam oranı, bir ekonomide çalışanların toplam nüfusa oranıdır. Bu oran, iş gücü piyasasının sağlığı hakkında bilgi vermektedir. Yüksek istihdam oranları, ekonominin sağlıklı olduğunu gösterirken, düşük istihdam oranları, ekonominin zayıf olduğunu gösterir. Türkiye’de istihdamın en düşük olduğu yıl (%42,8) pandemi ilan edilen 2020 yılına denk gelmektedir. İstihdamın en yüksek olduğu yıl ise %48,3 ile 2023 yılıdır. TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre ülkemizde son 10 yılda istihdam oranları Tablo 1. de verilmiştir.

Tablo 1. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İstihdam Oranı

YIL	İstihdam Oranı (%)	Erkek İstihdam Oranı (%)	Kadın İstihdam Oranı (%)
2014	%45,5	%64,8	%26,7
2015	%46	%65	%27,5
2016	%46,3	%65,1	%28
2017	%47,1	%65,6	%28,9
2018	%47,4	%65,7	%29,4
2019	%45,7	%63,1	%28,7

¹ TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2014-2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521#:~:text=15%2D24%20ya%C5%9F%20grubunu%20kapsayan,23%2C2%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%14%2C8',ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1> alınmıştır.

2020	%42,8	%59,8	%26,3
2021	%45,2	%62,8	%28
2022	%47,5	%65	%30,4
2023	%48,3	%65,7	%31,3

Kaynak: TÜİK İş Gücü İstatistikleri 2014-2023

2. İşsizlik Oranı: İşsizlik oranı, iş arayanların toplam iş gücüne oranıdır. Bu oran, işsizlik seviyesinin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Oranın yüksek olması ekonominin zayıf olduğunu, düşük olması ise sağlıklı olduğunu göstermektedir. TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırmasına göre son 10 yılda işsizliğin en az olduğu yıl %9,4 ile 2023 yılı iken en yüksek olduğu yıl ise %13,7 ile 2019 yılı oldu. Son 10 yılın işsizlik oranları Tablo 2. de verilmiştir.

Tablo 2. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İşsizlik Oranı

YIL	İşsizlik Oranı (%)	Erkek İşsizlik Oranı (%)	Kadın İşsizlik Oranı (%)
2014	%10,9	%10,2	%12,6
2015	%10,3	%9,2	%12,6
2016	%10,9	%9,6	%13,7
2017	%10,9	%9,4	%14,1
2018	%11	%9,5	%13,9
2019	%13,7	%12,4	%16,5
2020	%13,2	%12,3	%15
2021	%11,2	%9,9	%13,8
2022	%10,4	%8,9	%13,4
2023	%9,4	%7,7	%12,6

Kaynak: TÜİK İş Gücü İstatistikleri 2014-2023

3. İş Gücüne Katılım Oranı: İş gücüne katılım oranı, iş gücünde yer alan kişilerin toplam nüfusa oranıdır. Bu oran, iş gücü piyasasındaki insanların iş gücüne ne kadar aktif olarak katıldığını göstermektedir. İş gücüne katılımın en düşük olduğu yıl %49,3 ile 2020 (pandemi ilanı), en yüksek olduğu yıl ise %53,3 ile 2023 yılıdır. Ülkemizde son 10 yılda iş gücüne katılım oranı Tablo 3. de verilmiştir.

Tablo 3. TÜİK Hane Halkı İş Gücü Araştırması İş Gücüne Katılım Oranı

YIL	İşgücüne Katılım Oranı (%)	Erkek İşgücüne Katılım Oranı (%)	Kadın İşgücüne Katılım Oranı (%)
2014	%50,5	%71,3	%30,3
2015	%51,3	%71,6	%31,5
2016	%52	%72	%32,5
2017	%52,8	%72,5	%33,6
2018	%53,2	%72,4	%34,2
2019	%53	%72	%34,4
2020	%49,3	%68,2	%30,9
2021	%51,4	%70,3	%32,8
2022	%53,1	%71,4	%35,1
2023	%53,3	%71,2	%35,8

Kaynak: TÜİK İş Gücü İstatistikleri 2014-2023

- Ortalama Saatlik Ücretler: Çalışanların ortalama saatlik ücretleridir. Bu gösterge, iş gücü piyasasındaki ücretlerin seviyesini ölçer ve çalışanların gelir düzeylerini belirlemektedir.
- İş Gücü Maliyeti: İşverenlerin iş gücüne ilişkin maliyetleridir. Bu maliyetler, ücretler, vergiler, sigorta primleri ve diğer maliyetlerden oluşmaktadır. İş gücü maliyetleri, işverenlerin karar verme sürecinde önemli bir rol oynar.

1.1.4. Türkiye’de Kadın İş Gücü

Toksöz (2007) ve Aksoy (1996) çalışmalarında kırsal alanlarda kadınların daha çok tarımla, köyde kente göçte de ev işleriyle ilgilendiği için iş gücüne katılımlarının 1980’lere kadar düşük olduğunu belirtmektedir. Sosyo-ekonomik yapı kadar eğitim seviyesinin düşük oluşu da engelleyici sebepler arasında sayılabilir.

Dünya genelinde görüldüğü üzere ülkemizde de iş gücüne katılım oranları yıllar içinde değişiklik göstermektedir. İş gücüne katılım oranı, çalışma çağındaki nüfusun iş gücüne dâhil olan kişilere oranını ifade etmektedir. Son yıllarda bu oran artış göstermiştir. 2000’li yılların başında iş gücüne katılım oranı yaklaşık %45 civarındayken, 2023 yılında %54,1’e yükselmiştir. Bu artışta, kadınların iş gücüne katılımının artması önemli bir etkidir. Kadınların iş gücüne katılım oranı 2000’li yılların başında %23

civarındayken, 2023 itibarıyla %36,1'e yükselmiştir. İstihdam edilen kadınların oranı TÜİK'in 2023 Ocak ayı verilerine göre yüzde 31,2'dir. Bu oran erkeklerde ise yüzde 66,9'dur. Sonuç olarak ülkemizde 3 kadından birinin çalıştığı tespit edilmiştir. Son 10 yılda en düşük istihdam oranı pandeminin yaşandığı 2020 yılında gerçekleşmiştir. Oran kadınlarda %26,3'e gerilemiştir. Oranın en yüksek olduğu yıl ise %31,2 ile 2023'tür.

Düzenli artışa rağmen Türkiye'de iş gücüne katılım oranları hala istenilen seviyede değildir. Ayrıca kadın ve erkeklerin iş gücüne katılımları arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Türk iş gücü piyasasında kadınların yeri önemli bir konu olarak görülmektedir. Kadınlar, iş gücü piyasasında önemli bir potansiyele sahip olsalar da bazı engellerle karşılaşabilmektedirler. Özellikle geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların istihdam olanaklarını sınırlamaktadır. Kadınlar kendilerine genellikle düşük ücretli ve düşük statüdeki işlerde yer bulabilmektedir. Ayrıca, ev işleri ve aile sorumlulukları nedeniyle iş gücüne katılım oranları erkeklerden daha düşüktür. Bunun birçok sebebi olabilir. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır (Gözüm, 2024:118-121).

- 1. Kültürel Faktörler:** Türkiye'de kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel rolleri daha yaygın olarak üstlendiği bilinmektedir. Bu nedenle, kadınların iş gücüne katılmak yerine ev işleri ve aile sorumluluklarına odaklanmayı tercih edebildiği görülmektedir.
- 2. Eğitim Seviyesi:** Türkiye'de kadınların eğitim seviyesi artmış olsa da hala erkeklerle arasında bir fark bulunmaktadır. Daha düşük eğitim seviyesine sahip kadınlar, iş gücüne katılmakta daha fazla zorluk yaşayabilmektedir.
- 3. İş Fırsatları:** Türkiye'de kadınlar için iş fırsatlarının sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Özellikle kadınların yönetim ve liderlik pozisyonlarında temsil oranı düşüktür. Bu da kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkileyebilmektedir.
- 4. Cinsiyet Eşitsizliği:** Kadınlar, erkeklerle karşılaştırıldığında daha düşük ücretli ve düşük statüdeki işlerde çalışmaktadır. Aynı işi yaptıkları halde kadınların erkeklerden daha az maaş alabilmektedir.
- 5. Kariyer İlerlemesi:** Kadınlar, kariyerlerinde yükselme konusunda erkek meslektaşlarına göre daha fazla zorlukla karşılaşabilmektedir. Kadınların üst düzey yönetici pozisyonlarına yükselme oranının da düşük olduğu bilinmektedir.

Ülkemizde kadınları iş gücü piyasasına daha fazla dahil etmek için çeşitli politikalar ve destek mekanizmaları uygulanmaktadır. Örneğin, kadınlara yönelik mesleki eğitim programları, iş bulma ve iş becerilerini geliştirme destekleri, kreş hizmetleri gibi önlemler alınmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımını arttıran faktörler ise şunlardır:

- 1. Eğitim Seviyesi:** Kadınların eğitim seviyesinin artması, iş gücüne katılım oranlarını olumlu yönde etkilemektedir. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça iş gücüne daha aktif olarak katılabilmektedir. Ülke genelinde yükseköğretim mezunu oranı 2022’de %23,5 olmuştur. 2022’de Yükseköğretim mezunu oranı kadınlarda %21,6 erkeklerde ise 25,5’tir. 2014 yılında ise yükseköğretim mezunu oranı %12,9’dur. Bu oran kadınlarda %10,7 erkeklerde ise %15,1 olarak tespit edilmiştir. 2014’te kadınlarda yükseköğretim mezuniyet oranı 10,7 iken iş gücüne katılım oranı ise %72,2 olduğu görülmüştür (TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2023).

Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı

YIL	Okur-Yazar Olmayan	Lise Altı Eğitimli	Lise mezunu	Mesleki veya Teknik Lise Mezunu	Yükseköğretim Mezunu
2014	%17,4	%26,3	%32,1	%39,3	%72,2
2022	%13,9	%27,1	%36,1	%43,0	%68,8

Son yıllarda kadınların iş gücüne katılım oranında artış gözlenmektedir. Özellikle, kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi, kadınların iş hayatına atılmasını teşvik eden politikaların uygulanması ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi faktörler, kadınların iş gücü piyasasına katılımını arttırmaktadır.

- 2. İstihdam Teşvikleri:** Kadınlara yönelik istihdam teşvikleri ve destek programları, kadınların iş gücüne katılımını arttırmaktadır. Örneğin, kadınlara yönelik mesleki eğitim programları, iş bulma hizmetleri ve iş becerilerini geliştirme destekleri sunulmaktadır.
- 3. Esnek Çalışma Modelleri:** Uzaktan ve yarı zamanlı gibi esnek çalışma modelleri, kadınların iş gücüne katılımını arttırmaktadır. Bu modeller, kadınların aile sorumluluklarıyla iş yaşamını daha iyi dengelemelerine yardımcı olmaktadır.

- 4. Kreş ve Çocuk Bakım Hizmetleri:** Kadınların iş gücüne katılımını arttırmak için kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması önemlidir. Bu hizmetler, kadınların çocuklarına uygun bir bakım sağlamalarını ve iş hayatına devam etmelerini kolaylaştırmaktadır.
- 5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları:** Kadınların iş gücüne katılımını arttırmak için toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının ve düzenlemelerinin uygulanması gerekmektedir. Bu politikalar, cinsiyet temelli ayrımcılığı ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Bu faktörlerin, kadınların iş gücüne katılımını arttırmada etkili olacağı varsayılmaktadır. Ancak her ülkenin farklı dinamikleri ve ihtiyaçları olduğu için, kadınların iş gücüne katılımını arttırmak için uygulanacak politikalar ve önlemler ülkeye özgü olarak belirlenmelidir.

Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımının en çok 2004-2008 yılları arasında arttığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan ekonomik reformlar, yatırımlar ve istihdam teşvikleri kadınların iş gücüne katılımını arttırmıştır. Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımını arttırmak amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bazı önemli yasal düzenlemeler ise şunlardır:

- 1. İş Kanunu:** İş Kanunu, cinsiyet ayrımcılığına karşı koruma sağlamaktadır. Çalışanlar arasında eşitliğin sağlanması ve cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesini hedeflemektedir.
- 2. Çalışma Kanunu:** Çalışma Kanunu'nda, kadınların çalışma koşullarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, gece çalışması gibi bazı işlerde kadınların çalışması sınırlandırılmaktadır. Ayrıca, hamilelik ve doğum izni gibi kadınların sağlık ve ailevi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemeler içermektedir.
- 3. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Kanun:** Bu kanun, kadına yönelik şiddeti önlemek ve kadınların güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler içermektedir. Şiddet mağduru kadınlara destek ve koruma sağlamak, iş gücüne katılımlarını arttırmada önemli bir faktördür.
- 4. Mesleki Eğitim Kanunu:** Mesleki Eğitim Kanunu, kadınların mesleki eğitim imkânlarından eşit şekilde yararlanmasını sağlamaktadır. Kadınlara mesleki eğitim

ve beceri geliştirme fırsatları sunarak, iş gücüne katılımlarını arttırmayı hedeflemektedir.

- 5. İstihdam Teşvikleri:** Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımını arttırmak amacıyla çeşitli istihdam teşvikleri uygulanmaktadır. Örneğin, kadınların işe alımında teşvikler, kadın girişimcilerin desteklenmesi gibi önlemler alınmaktadır.

1.2. KADINLARIN İŞ HAYATINA KATILIMI VE BU KONUDA YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER²

Aile ve iş hayatının uyumlaştırılmasına yönelik yasal düzenlemeler kadınların istihdama katılımını desteklemiştir. Bu yasal düzenlemeler, kadınların iş gücüne katılımını arttırmada önemli bir rol oynamaktadır. İş gücü piyasasında kadın sayısının artmasında kadın girişimciliği önemli bir etkidir. Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranının artması, kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasıyla da yakından ilişkilidir. Kadınların iş gücünde yer almasını teşvik etmek için çeşitli programlar ve projeler yürütülmesi, kadınların iş hayatına atılmasını ve girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasını kolaylaştırmaktadır.

Kadın girişimciliği, kadınların ekonomik özgürlüklerini arttırmalarına ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Kadınların iş hayatına katılması, ülkelerin ekonomik büyümesine ve kalkınmasına da katkı sağlamaktadır. Kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasıyla, iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliği azaltılabilir ve kadınların ekonomik güçlerini arttırmalarına yardımcı olunabilir.

Türkiye'de kadın girişimciliği, son yıllarda hızla gelişmektedir. Hükümetler tarafından kadın girişimciliğini teşvik etmek amacıyla birçok program ve projeler yürütülmektedir. Bunlar arasında kadın girişimcilerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak için kredi imkânları, işletme danışmanlık hizmetleri, eğitim ve mentorluk programları gibi destekler yer almaktadır.

Kadınların iş gücünde yer almasını teşvik etmek için çeşitli programlar ve projeler yürütülmesi, kadınların iş hayatına atılmasını ve girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasını

² Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, (t.y.). <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> alınmıştır.

kolaylaştırmaktadır. Özellikle 1990 yılında gerçekleştirilen “Medeni Kanun’un 159. Maddesi’nin iptali” en önemli köşe taşlarından biridir. Medeni Kanun’un c) bendinde yer alan “Karının meslek veya sanatı” başlığı altındaki Madde 159. “Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahaten veya zımnen müsaadesi ile bir iş veya sanatla iştigal edebilir. Kocanın izinden imtinaı hâlinde karı, kendisinin bir iş veya bir sanat ile iştigal etmesi birliğin veya bütün ailenin menfaati icabı olduğunu ispat ederse bu izin, hâkim tarafından verilebilir. Koca, karısının bir iş veya sanat ile iştigalden menettiği takdirde keyfiyet kâtibiadil marifetiyle ilân edilmedikçe hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı hüküm ifade etmez.” demektedir. Maddenin iptali ile kadının çalışması için eşinden izin alması zorunluluğu resmen kaldırılmıştır. Bunun gibi Anayasa ve Medeni Kanun’da 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleştirilen kadın-erkek eşitliği ve eşit işe-eşit ücret ilkesini gözetten düzenlemeler kadınların iş hayatında görünür olmasına destek sağlamıştır.

Değişen ihtiyaçlara yönelik düzenlemeler yapılmaya devam etmektedir. Kadının iş gücü piyasasına katılımı ve girişimcilik bağlamında hükümet programları, kalkınma planları ve orta vadeli programlara aşağıda kapsamlı olarak değinilmiştir. Çalışmada kadın ve istihdam sözcüklerinin ilk kez yan yana geldiği 47. Hükümetin (Akbulut Hükümeti) programından 2023 yılı Cumhurbaşkanlığı Programı’na kadar hükümet programları incelenmiştir. Buna göre uluslararası kararlara uyum için 1990 yılında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kadın ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak düzenlenmiştir. Kadınların iş gücü piyasasında nitelikli işlerde çalışmalarına destek olunacağı vaadi 1996 yılında 54. Erbakan Hükümeti programında yer almıştır. 61. Erdoğan Hükümeti itibarıyla yapılacak çalışmalar detaylandırılmış özellikle girişimcilik desteklerinden söz edilmiştir.

Kadın istihdamı, 1968-1972 yılları arasını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren gündeme gelse de Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’na (1990-1994) kadar somut ifadeler yer almamıştır. Kadın iş gücünün oransal olarak ifadesi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2001-2005) yer bulmuştur. Aynı planda kadın girişimciliğinin desteklenmesi için somut tedbirlerden söz edilmektedir. Anayasa, Medeni Kanun ve İş Kanunu’nda kadınlar lehine yapılan düzenlemeler bu döneme denk

gelmektedir. 2008-2010 Orta Vadeli Programı'nda "İstihdamın Arttırılması" ve "Yoksullukla Mücadele" başlıkları altında kadın istihdamının arttırılmasından söz edilmektedir (DPT, 2007). 2010-2012 Programının "İstihdamın Arttırılması" bölümünde ise desteklerin sürdürüleceği belirtilmektedir (DPT, 2009).

2014-2016 Programı'nda iş gücü hedeflerine bakıldığında 2013 yılı sonunda %51 olması hedeflenmiş, iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının hayata geçirileceği ifade edilmiştir. Kadınların iş gücüne katılımının 1,3 puanlık atışla %32,7'ye olacağı tahmininde bulunulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Ancak söz konusu hedefe ulaşılamamıştır. 2014 ile 2024 arasındaki artış ise tartışmaya gerek bırakmayacak kadar nettir. 2014 yılında %30,3 olan kadın iş gücüne katılımı 2024'te %36,6'dır. Kadınlarda 6,3 olan artış oranı erkeklerde 0,8'dir. 2014'te %71,3 olan iş gücüne katılım oranı 2024'te %72,1 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak 2024-2026 Orta Vadeli Programı'nda kadınların iş gücüne katılımlarını artırarak girişimcilik, finansal okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlarda programlar, kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca girişim şirketlerinin nitelikli personel istihdam etmeleri kolaylaştırılacağı, başta kadınlar olmak üzere girişimcilik programları yaygınlaştırılacağı belirtilmektedir (SBB, 2023).

Ülkemizde kadınların iş hayatına katılımı için 1990-2019 yılları arasında yapılan yasal düzenlemeler Tablo 5. de belirtilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Kadınların İş Hayatına Katılımı İçin Yapılan Yasal Düzenlemeler

YIL	YASAL DÜZENLEME
1990	Medeni Kanun'un 159. Maddesi'nin iptali
1995	Türkiye'nin 4. Dünya Kadın Konferansı'na katılımı ve taahhütlerin kabul edilmesi
2002	Yeni Türk Medeni Kanunu ile kadın-erkek eşitliğini gözetten düzenlemeler
2003	"Eşit işe eşit ücret" ilkesi, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi
2003	İşe alımda, çalışma koşullarında ve iş akdinin feshinde cinsiyet dâhil hiçbir nedenle ayrım yapılamaz
2003	İş yerinde cinsel taciz, iş akdinin feshinde haklı neden oluşturur
2003	Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi ağır işlerde kadınlar çalıştırılmaz hükmü

2003	Anayasa'ya "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" hükmü eklendi.
2004	"Personel temininde eşitlik ilkesine uygun hareket edilmesi" konulu 2004/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi
2007	Kadınların evde ürettikleri ürünlerin kazancı Gelir Vergisi'nden muaf tutuldu.
2008	Engelli çocuğu olan anneye 5 yıl erken emeklilik hakkı getirildi.
2009	TBMM'de Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) kuruldu.
2010	"Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi
2011	Çalışan kadınların doğum ve süt izinleri toplam 16 haftaya düzenlendi.
2013	Devlet memuru kadınlara doğum öncesi ve sonrası 16 haftalık "analık izni" getirildi.
2013	Kadın çalışanlar gece postasında çalıştırılmaz hükmü
2013	Gebe veya emziren kadınlar günde 7.5 saatten fazla çalıştırılmaz.
2013	Gebe çalışanlara gebelik süresince periyodik kontroller için ücretli izin verilmektedir.
2014	Ev hizmetlerinde çalışan kadınların sigortalanmasına yönelik düzenleme
2015	Doğum yapan kadınlara doğum yardımı uygulanmaya başlandı.
2016	6663 sayılı kanun ile kadın çalışanlar ve ebeveynlerin özlük haklarına düzenleme.
2016	Analık izninin bitiminden itibaren birinci çocuk için 2 ay, ikinci çocuk için 4 ay, üçüncü çocuk ve diğerleri için 6 aya kadar ücretli yarı zamanlı çalışma imkânı
2018	Kreş ve gündüz bakımevi hizmetine ilişkin yapılan ödemelerin vergiden istisna tutulması
2018	"Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı" yürürlüğe konuldu.
2019	Kadın çiftçilerin sigorta kapsamına girmesi için aile reisi olma koşulunun kaldırılması
2019	Gebe veya emziren kadınların çalıştırılma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarına dair yönetmelik değişikliği
2019	Gelir Vergisi Kanunu kapsamında evlerinde ürettikleri ürünleri internetten satan kadınlara yıllık toplam 30.000 TL'ye kadar esnaf vergi muafiyeti tanındı.

Kadının iş gücü piyasasına katılımı ve girişimcilik konusu hükümet programları ve kalkınma programlarında da geniş yer bulmaktadır. Kadının iş gücü piyasasına katılımı

ve girişimcilik bağlamında hükümet programları, kalkınma planları ve orta vadeli programlara aşağıda kapsamlı olarak değinilmiştir.

1.2.1. Hükümet Programları³

Kadın ve istihdam sözcükleri ilk olarak 47. Hükümetin (Akbulut Hükümeti) programında “Ev kadınlarının ve genç kızların istihdamı için başlatılmış bulunan hizmetlere hız vereceğiz.” İfadesiyle yan yana gelmiştir. 49. Hükümet olan VII. Demirel hükümetinde ise işsizlik sorununa yönelik “Özel İstihdam Projeleri” ortaya atılmıştır. Kadınların iş gücü piyasasına katılımını sağlamak için politika geliştirileceği sözü somut olarak 50. Hükümet (I. Çiller Hükümeti)’in programında yer almıştır. Bu programın ardından II. Çiller Hükümeti’nde kadın girişimciliğimin özendirileceğinden bu amaçla da Halk Bankası tarafından kredi verileceğinden söz edilmiştir (Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri- 8. Cilt, 2013).

2007 yılında kurulan 60. Hükümet programında ise “Kadın Girişimcilik” programlarının uygulanmaya başlanacağı belirtilmiştir. Ardından III. Erdoğan Hükümeti’nde girişim sermayesi fonlarının yaygınlaşacağından söz edilmiştir (Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri- 10. Cilt, 2013). 64. Hükümet programında detaylı olarak kadınların bireysel ve toplumsal olarak daha da güçlenmeleri ve kadın girişimci sayısının artırılması temel hedef olarak belirtilmiş, yeni modeller oluşturulacağı duyurulmuştur. Girişimci kadınlara yönelik destekler detaylı olarak sıralanmıştır. Kırsal Kalkınma Desteklerinin 81 şehre yaygınlaştırılmasının sağlanacağı ifade edilmiştir. IPARD kapsamında, 1,9 milyar TL’si hibe olmak üzere toplamda 4 milyar TL yeni yatırım ile 5 bin tesis açılacağı, 40 bin yeni istihdam sağlanacağı belirtilmiştir. 81 ilimizin TKDK tarafından desteklenmeye başlaması ile TKDK’nin Ödeme Ajansı’na dönüştürüleceğinden söz edilmiştir (64.Hükümet Planı, 2015).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilen 66. Hükümet Dönemi’nde dezavantajlı gruplara yönelik teşvik geliştirileceği belirtilmiştir. 2023 yılında Cumhurbaşkanlığı

³ Hükümet Programları ile ilgili kapsamlı tablo Ek-1 de belirtilmiştir.

Yıllık Programında da kadınların özellikle dijital ortamlardaki yatırımlarına destek sağlanacağı belirtilmiştir. (Her bir performans döneminde 5.000 TL) (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2023).

1.2.2. Kalkınma Planları⁴

Devlet eliyle planlama yapılmasının başlangıç noktası olarak Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kurulduğu 1960 yılı kabul edilmektedir. Bu görev 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası'nda yasal olarak devlete verilmiştir. Bu süre zarfında 12 tane kalkınma planı ilan edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu bölümde kalkınma planları; kadının işgücü piyasasına katılımı, istihdam ve girişimcilik destekleri yönünden incelenmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın eğitim başlığı altında kadın istihdamına kısa bir atıf yapılmıştır. (DPT, 1967). Kadın istihdamına ise ilk kez Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilmiştir. Ancak bu istihdama yönelik bir öneri değildir, kadınların iş gücüne katılımının düşük olduğu tespit edilmiştir (DPT, 1979).

1990'lı yıllara kadar Türkiye'de kadın istihdamının artırılması konusunda hükümetlerin bir politikası olmamıştır. Bu konuda referans olabilecek Kalkınma Planlarında kadınların anılması 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı yani 1990-94 yıllarını bulmuştur

Kadın istihdamına yönelik en somut ifade Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmanın nimetlerinden daha fazla yararlanmalarının sağlanması amacıyla sağlık, eğitim ve istihdam imkânları arttırılacak, kadının statüsünün her bakımdan iyileştirilmesine ve bu statünün sağladığı bütün hakları ve imkânları tam olarak kullanabilmelerine yönelik tedbirler alınacaktır." (DPT, 1989) ifadesi ile yer bulmuştur. Kadın girişimciliğinden ilk kez 1998 yılında yani Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulandığı üçüncü yılda söz edilmektedir. Kamu

⁴ Kalkınma Planları ile ilgili kapsamlı tablo Ek-2 de belirtilmiştir.

kuruluşları, bankalar ve sivil toplum örgütlerinin kadınları tarım dışı sektörlerde destekleyeceği belirtilmektedir (DPT, 1995).

Kadınların iş gücü piyasasına katılımı ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda oran olarak yer bulmuştur. Planda kadınların toplumsal hayattaki yerlerinin iyileştirilmesi için tedbirlere yer verilmiştir. (DPT, 2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013) kadınların istihdama katılımının erkeklerin üçte biri kadar olduğu bilgisine yer verilmiştir. “Kadın Girişimciliği” ifadesi de ilk kez bu planda gündeme gelmiştir. Planda kadın girişimciliğini destekleyici olarak Halk Bankası'nca “Girişimci Destek Paketi”nin hayata geçirileceğinden söz edilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planına son şeklinin verildiği yıl olan 2006 yılında Eurostat verilerine göre AB'de iş gücüne katılma oranı kadınlar için %63'tür. Kadınların iş gücüne katılma oranı ile son sırada yer alan ve 2004 yılında AB'ye üye olan Malta'da bu oranın %38,3 olduğu bilinmektedir. 2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı'nın “Amaç ve Hedefler” bölümünde kadın istihdamı ve girişimcilikle ilgili önlemler ayrıntılarıyla anlatılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). 2019-2023 On Birinci Kalkınma Planı'nda, “Türkiye Girişim Ekosistemi Platformu” kurulacağı ve mevzuatın sadeleştirileceği bilgisine yer verilmiştir (SBB, 2019).

2024-2028 On İkinci Kalkınma Planı'nın hedefleri arasında kadınların iş gücüne katılımını arttırmak vardır. İstihdam hedefi %36,2'dir. (SBB,2024).

1.2.3. Orta Vadeli Programlar⁵

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Programlar, Kalkınma Planlarında belirlenen stratejik hedefleri hayata geçirmek için kullanılan yol haritalarıdır. 3 yıllık dönemi kapsayacak şekilde hazırlanmakta, yılsonu değerlendirmelerine göre her yıl yenilenmektedir. Plan hazırlanırken öncelik ve yoğunlaşılacak alanlar belirlenerek, alınan mesafeye göre yıllık yenilemelerle

⁵ Orta Vadeli Programlar ile ilgili kapsamlı tablo Ek-3 de belirtilmiştir.

detaylarda değişiklikler yapılmaktadır. Orta Vadeli Programlar 2019 yılı itibarıyla, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nca hazırlanmaktadır.

2008-2010 Orta Vadeli Programında, “İstihdamın Arttırılması” ve “Yoksullukla Mücadele” başlıkları altında kadın istihdamının arttırılmasından söz edilmektedir (DPT, 2007). 2010-2012 Programının “İstihdamın Arttırılması” bölümünde kadınlara yönelik desteklerin sürdürüleceği belirtilmektedir (DPT, 2009). Kadınların iş gücüne katılım oranının 2013 yılına göre 1,3 puan artarak yüzde 32,7’ye ulaşacağı tahmininde bulunulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

2018-2020 Programı’nda kadınların iş hayatına katılımının arttırılması amacıyla bakım hizmetlerinin destekleneceği ve buna yönelik altyapının güçlendirileceği ifade edilmiştir. Kadınlar başta olmak üzere farklı grupların iş gücüne katılımını arttıracak düzenlemelerin yapılacağı vurgulanmıştır. (Kalkınma Bakanlığı, 2017). 2022-2024 Programı’nda ise kadınların, ekonomik hayata etkin katılımını sağlamak için bir dizi çalışmadan söz edilmiştir. (SBB, 2021).

Son olarak 2024-2026 Orta Vadeli Programda, dijital ve yeşil dönüşümle değişen işgücü piyasasına kadınların tam, eşit, güvenceli ve etkin katılımlarının sağlanması ve bu kapsamda ihtiyaç duyulacak yeni beceri ve yeteneklerin kadınlara ve kız çocuklarına kazandırılması için özel programlar geliştirileceği ve kadınların işgücüne katılımlarını artırarak girişimcilik, finansal okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlarda programlar, kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. (SBB, 2023).

2.BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK

2.1. GİRİŞİMCİLİK TANIMI

TDK'ye göre girişimcilik ise müteşebbislik yani herhangi bir işe kalkışmaktır. Buradan hareketle girişimci yeni bir iş fikri ile üretime başlayan, yeni bir işletme kuran kimse olarak tanımlanmaktadır. Girişim için niyet ortaya konulmalı, varılmak istenen yer ile ilgili bir hayal kurulmalı ve bu yapıdaki tüm parçalar bir araya getirilmelidir. Yani proje, sermaye, iş gücü ve üretim için gerekli tüm kaynaklar aynı havuzda toplanmalıdır. Bu tanımdan hareketle uzun bir maraton olan girişimcilikte bayrağı taşıma görevini üstlenen kişiye girişimci denilmektedir. Durak (2011)'a göre ise “Girişimci (müteşebbis) kelimesi köken olarak “teşebbüs” kelimesinden türemiştir. “

Farklı kavramlarla tanımlanmış olsa da girişimciliğin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Fırsatları gören, işe giren anlamına gelen girişimcilik kavramına ilk kez 18. yy. da Fransızca’ da rastlanmaktadır. Tanımı yapan kişi ise Ekonomist Richard Cantillon’dur. Cantillon tarafından ekonomiye kazandırılan, J.Babtiste Say’in tarafından günümüzdeki anlamına kavuşan girişimcilik kavramının iktisat literatürüne girişi ise 19 ve 20. yüzyıllara dayanmaktadır (Aytaç, 2006: 141).

Dünya ekonomisini temelden sarsan 1929 buhranının, girişimciliği de olumsuz etkilediği değerlendirilmiştir. Tekin (2005)’in çalışmasına göre; ülkemizdeki işletmelerin %96.8’i 1950 yılından sonra kurulmuştur.

2.2. GİRİŞİMCİLİK SÜREÇLERİ

Girişimcilikte kişisel özellikler, içinde bulunulan coğrafi bölge ve kültür gibi birçok kavram farklılık yaratsa da süreçler benzerdir. Fırsatları görerek iyi bir iş fikrini ortaya koymak başarılı bir girişimin temel unsurudur. Söz konusu alanda ilgi ve bilgi sahibi olmak hatta uzmanlaşmak başarı şansını daha da arttırmaktadır. Girişimcilerin hedeflerini

belirleyip buna göre planlama yapmaları iş akışını kolaylaştıracaktır. Planlanan yol haritası çerçevesinde ihtiyaç duyulan kaynakları belirleyip temin etmek ise zorunluluktur. Girişimciliğin, risklerle dolu bir alan olduğu bilinmektedir. Riskleri azaltmak için rakipleri ve pazarı tanımak, teknolojiyi takip etmek önemlidir.

Durak (2011) girişimciliği altı aşamalı bir süreç olarak tanımlar. Bu aşamalar;

- 1- **Fırsatı görmek ve tanımlamak,**
- 2- **Fikir geliştirmek,**
- 3- **Gerekli kaynakları tespit etmek,**
- 4- **Gerekli kaynakları temin etmek,**
- 5- **Fikri uygulamaya sokmak ve yönetmek ile**
- 6- **Risk almak** olarak sıralanır.

2.3. GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ

Aşkın vd. (2011)'ne göre, endüstri devrimi ve gelişen teknoloji girişimcilik fikrini değiştirmiş, bilgiyi temel alan üretim önem kazanmıştır. Girişimciliğin önemi şu şekilde sıralanabilir.

1. İnovasyonu Teşvik Eder

Girişimciler, yenilikçi fikirleri hayata geçirme cesaretine sahiptirler. Müşteri ihtiyaçlarını analiz ederek bu ihtiyaçları karşılamak için yaratıcı çözümler geliştirirler. Topluma fayda sağlayan ürün ve hizmetler bu yolla ortaya çıkar.

2. İş Olanakları Yaratır

Girişimcilik, yeni iş olanaklarının yaratılmasına katkıda bulunur. Girişimciler, işletmelerini kurarak yeni iş fırsatları yaratır ve istihdam sağlar. Bu da ekonomik büyümeyi destekler ve işsizlik oranlarını azaltır.

3. Ekonomik Büyümeyi Tetikler

Girişimcilerin işletmeleri, ekonomik büyümeyi destekler. Girişimciler, retim süreçlerini verimli hâle getirir, yeni pazarlara açılır ve ticaretin artmasını sağlar. Bu da ekonominin büyümesine ve refah düzeyinin artmasına katkıda bulunmasını sağlamaktadır.

4. Risk Alma ve ğrenme Fırsatı Sunar

Girişimciler, risk alma ve yenilik yapma konusunda cesur adım atarlar. Bu süreçte başarılı olma ya da başarısızlık yaşama ihtimalleri vardır. Ancak her iki durumda da girişimciler, deneyimlerinden ders çıkararak kendilerini geliştirmektedirler. Başarısızlık bile girişimciler için öğrenme fırsatıdır ve yeni deneyimlerle daha güçlü bir şekilde geri dönebilmektedirler.

5. Yaratıcılığı ve İstekliliği Teşvik Eder

Girişimcilik, yaratıcılığı ve istekliliği teşvik eder. Girişimciler, mevcut durumu sorgulayarak yeni ve daha iyi bir gelecek için çözümler üretmektedirler. İçlerindeki girişimci ruhunu besleyerek yenilikçi düşünce süreçlerini harekete geçirmektedirler. Bu da ilerlemeyi ve dönüşümü sağlamaktadır.

2.4. GİRİşİMCİLERİN ÖZELLİKLERİ

Girişimcilik, zerine farklı tanımlar yapılmakla birlikte fırsatı kullanma, yaratıcı olma, farklı bakabilme, cesaret, ileri grşllk ve risk alma gibi ortak özelikleri içerdiği görülmektedir. Küçükaltan, başarılı girişimcilerin ayırt edici özellikleri 13 başlıkta özetler. Bu zelliklerin başında zgven, yüksek motivasyon ve yetenek gelmektedir (Küçükaltan 2009:24).

2.5. GİRİşİMCİLİK TÜRLERİ

zdevecioğlu ve Cingöz (2009) girişimciliği; kadın, akademik, i, sosyal, sanat ve stratejik olarak 6 başlıkta ele alır. Bunun gibi literatürde girişimcilik türlerine yönelik farklı tanım ve sınıflandırmalara rastlanmaktadır. En çok kabul görenlerden biri Ondokuz Mayıs Üniversitesi Açık Ders Bölümü'nde şu şekilde sıralanmaktadır:

1. **Yaratıcı/ Fırsatçı Girişimcilik:** Girişimci denince akla ilk gelen özelliklerden olan hayal ve yaratma gücü burada ön plandadır. Olmayan bir ürünü tasarlama, ilerde duyulacak bir ihtiyacı sezmekle başlayan bir süreç olarak yorumlanmaktadır.
2. **İç / Dış Girişimcilik:** Girişimci, piyasa, sektör ya da en geniş tanımıyla alandaki boşlukları gören, fırsatı kullanan kişidir. Fırsatı gören, yeniliği planlayan herhangi bir kurum içinde çalışan bir iş gören de olabilmektedir. Bu durum iç girişim ve iç girişimcilik olarak adlandırılmaktadır. Tanım ilk kez 1985 yılında Gifford Pinchot tarafından kullanılmış ve literatüre kazandırılmıştır. Özetle; sorumluluğu hali hazırda işletmede görev alan bir çalışan tarafından üstlenilen yeni iş fikri ve inovasyonu tanımlar. Bunun dışında kalan tüm girişimler dış girişim olarak anılmaktadır. (Pinchot, 1985:15)
3. **Kadın Girişimciliği:** Sermaye, yönetim, büyüklüğe göre sınıflandırılan herhangi bir girişimcilik türü için kolları sıvayan bir kadın olduğunda girişim “kadın girişimciliği” adını almaktadır.
4. **Sosyal Girişimcilik:** Toplumun geneli ve sosyal sorunlara odaklanan girişimcilik türüdür. Bu amaçla kurulan birçok dernek, vakıf ve kooperatif örnek olarak gösterilmektedir.
5. **İnternet /Sanal Girişimcilik:** İnternet erişim ve kullanımının tüm dünyada artmasıyla ortaya çıkan e-ticaret yeni bir girişimcilik türüdür. Hepimizin neredeyse her gün alışveriş yaptığımız internet siteleri ve instagram hesaplarından yapılan satışlar bu başlığa uygun örnekler olmaktadır.

2.6. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Girişimcilik, yeni fikirleri, projeleri veya işletmeleri hayata geçirme sürecidir. Girişimciler, yenilikçi düşünce ve eylemleriyle toplumların ve ekonomilerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yeni işler yaratmak, iş süreçlerini iyileştirmek ve büyüme potansiyeli olan fırsatları değerlendirmek, girişimcilerin odaklandığı ana konulardır. Girişimi yapan birey, kadın olması durumunda “Kadın Girişimci” adını almaktadır.

Durukan (2004), kadın girişimciyi TOBB ve TESK gibi birliklere üye, kendi işinin patronu olarak tanımlar. Öztürk (2016) ise yeni bir ürün ya da hizmet üretmeyi ayırıcı özellik olarak kabul eder.

Kadın Girişimciler, bir işletmeyi var eden oluşum sürecini başlatan, bu süreci organize eden ve işleten kadınlar olarak tanımlanabilir (Meenu ve Prakash 2011). Kadın girişimciliği, akademisyenlerin, uygulayıcıların ve politika yapımcılarının da dikkatini çekmektedir (Minniti 2005). Dünyadaki bütün girişimcilerin üçte biri kadın girişimcilerden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki kadın girişimci sayısının oranı gelişmekte olan ülkelerdeki kadın girişimci sayısına göre daha yüksektir. Geçmişte yapılan bazı araştırmalara göre Türkiye açısından kadın girişimci oranı çok düşük yüzdelerle ifade edilmektedir. Bu oran değişmekte olup, kendi işini kurmaya karar veren kadın sayısı kadınların işgücüne katılımına paralel olarak artmaktadır (Nandan ve Kushwaha 2017).

Kadınların girişimci olma serüveni erkeklerle benzer özellikler göstermektedir. Bu özellikler kendi işini kurma, hayal ettiği işe sahip olma, risk alma, başarıya güdüsü ve yeniliktir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların özellikle yükseköğretimde erkeklerle yarışır hâle gelmesi, sosyo-kültürel yapının kadınlar lehine değişmesi ve devletin kadın girişimcilere yönelik pozitif ayrımcılık sağlayan uygulamaları bu ekosistemin güçlenmesini sağlamıştır.

Kadın girişimciliği literatürü çok eski olmamakla birlikte, tanımlamaya yönelik önemli bir çaba da bulunmamaktadır. Bu nedenle, kadın girişimciler ile ilgili yapılan tanımlar oldukça sınırlıdır. 1980 öncesinde önemli bir piyasa aktörü olarak dikkate alınmaz iken, günümüzde hükümetler kadın girişimcilere yönelik yeni ve teşvik edici politikalar üretmektedirler. Finansal kurumlar kadın girişimlerinin yapısına uygun kredi seçenekleri geliştirmekte, medya kadın girişimcilerin faaliyet ve başarı hikayelerine daha çok yer vermekte, aynı zamanda girişimci olmayı düşünen kadınlar için rol modelleri ortaya çıkarmakta, araştırmacılar ise çok yönlü araştırmalar ile kadın girişimci literatürünü ve başarısını destekleyen çalışmalar yapmaktadır (Alpşahin, 2011: 86).

2.6.1. Kadın Girişimciliğinin Tarihsel S¼reci

Girişimciliğin alt kollarından biri olan kadın girişimciliği sanayi devrimiyle birlikte gündeme gelmiştir. Kadının ev dışında iş g¼c¼ne dâhil olmasıyla birlikte potansiyelin büyükl¼ę¼ ortaya çıkmıştır. BM tarafından 1975 yılında Meksika’da düzenlenen Dünya Kadın Konferansı dön¼m noktası kabul edilmektedir. 1975-85 yılları arasının kadın 10 yılı ilan edilmesi ile kadının ekonomik hayata ve istihdama katılımına yönelik çalışmalar başlamıştır. Türkiye için de nüfusun ve potansiyelin yarısını oluşturan kadın iş g¼c¼n¼n aktif olarak kullanılması sıkça konuşulur olmuştur. Tüm dünyada yaşamı neredeyse yeniden şekillendiren end¼stri devriminin iş hayatına getirdiği yenilikler ve teknoloji girişimcilik ekosistemini de etkilemiştir. İnsan g¼c¼ ve ortaya çıkan ¼r¼nden ziyade bilgi önem kazanmıştır. Herhangi bir işin nasıl yapılacağı bilgisi ¼r¼nden daha geçer akçedir.

19. y¼zyılın ikinci yarısından itibaren kadın iş g¼c¼n¼n önemi anlaşılmaya başlanmış, özellikle 1980’lerden itibaren kadınlar iş hayatında daha gör¼n¼r olmaya başlamıştır.

Kadın girişimciliğinin son on yıl boyunca kullanılmayan önemli bir ekonomik büyüme kaynağı olarak tanınması nedeniyle, 2004 yılında OECD kadın girişimciliği konferansında kadın girişimciliğinin erkeklerden ayrı olarak incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla kadınların girişimci olma olasılıklarına ve başarılı girişimci olma olasılıklarına karşı ayrımcılık yapan bir piyasa başarısızlığı vardır. Bu grubun ekonomik potansiyelinin tam olarak kullanılabilmesi için bu piyasa başarısızlığının politika yapıcılar tarafından ele alınması gerekmektedir (OECD 2004).

¼lkemizde kadın girişimciliğinden söz edilmesi ve desteklenmesi zaman almıştır. Kadın girişimciliğinin resmi kayıtlara gemesi 1990 sonrasıdır. İfade ilk kez DPT’nin 1998 Yılı Programı’nda yer bulmuştur. Planda, kadınların çalışma hayatına daha fazla katılımından ve tarım faaliyetleri dışındaki alanlarda desteklenmesinden söz edilmiştir. 2006 Yılı Programı’nda (DPT, 2005) ise konu daha detaylı olarak ele alınmış, adres olarak İşKUR gösterilmiştir. Aynı şekilde Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) s. 39’da kadın girişimciliğinin desteklenmesine vurgu yapılmıştır. Bir sonraki plan olan Onuncu Kalkınma Planı’nda “Kadınların İş G¼c¼ne ve İstihdama Katılımının Arttırılması” başlığı altında kadın girişimcilerin destekleneceği maddesi bulunmaktadır.

Planın politikalar kısmında yer alan 693. Maddesinde öncelik verilecek gruplar arasında kadın girişimciler de sayılmaktadır.

Kadın girişimciliğinin kalkınma planları içindeki görünürlüğü ve ağırlığı artmaktadır. Bu bağlamda en geniş yeri On Birinci Kalkınma Planı'nda (2013-2023) bulmuştur. Planın Politika ve Tedbirler Bölümü'nde iş geliştirme süreçleri için danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulacağı belirtilmiştir. Kadın girişimcilere, iş fikrini hayata geçirmeleri sürecinde her aşamada destek verileceği ve destekte önceliklendirilecekleri açıkça ifade edilmiştir. Destek alanlarında danışmanlık ve ekonomik desteğin yanı sıra eğitim, hukuk ve teknoloji desteğinden de söz edilmektedir. Özellikle kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan kadınların emeklerinin kazanca dönüşmesi için kooperatif kurmalarının kolaylaştırılması ve desteklenmesi de alınacak tedbirler arasındadır.

2.6.2. Kadın Girişimci Tipleri

Kadın girişimcilik türleri birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve farklı tespitler yapılmıştır.

Konya Karatay Üniversitesi'nden Esra Gültekin (2018), kadın girişimciliğinin önündeki engelleri incelediği yüksek lisans tezinde ise kadın girişimci tiplerini 4'e ayırmıştır. Söz konusu sınıflama özetle şöyledir:

- 1. Geleneksel Kadın Girişimci:** Bu gruptaki girişimciler genellikle evli ve iş hayatında küçük esnaf/mahalle esnafı olarak tanımlanan lokanta, kuaför gibi işlerle uğraşan kadınlardır. İş ve aile dengesini kurmuş, çoğunlukla tek başına ya da bir ortak ile çalışır ve aileleri tarafından desteklenmektedirler.
- 2. Aileci Kadın Girişimci:** Ailenin öz bakımını üstlenen, girişimciliği yan iş olarak yapan kadınları tanımlamaktadır. Kendi belirlediği zamanlarda evden çalışmak esastır. Evde üretilen ürünlerin internetten satılması bu girişimci tipine örnek olarak gösterilebilmektedir.
- 3. Yenilikçi Kadın Girişimci:** Girişimci tanımına en uygun olan tiptir. Hayallerinin peşinden koşan, cinsiyeti ve cinsiyetçi rolleri ikinci plana atarak işletmesini büyütmek için çalışan kadın girişimcilerdir.

4. Köktenci Kadın Girişimci: (Marangoz, 2012: 103)’a göre bu tip kadın girişimciler girişim ve aile rollerine eşit ağırlık verir.

2.6.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Kadın girişimciliği, kadının iş gücü piyasasına katılımını ve istihdamı tetikleyen en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Kadınların çok yönlü düşünme ve aynı anda birden fazla iş ile ilgilenme konusundaki yetenekleri girişimcilikte de ön plana çıkmaktadır. Kadınlar, üretimleriyle aile ekonomisine destek vermenin yanı sıra, ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Kadınların kurdukları hayalin peşinden gitme kararlılıkları, vazgeçmemeleri ve sebatkâr olmaları onları erkek girişimcilerden ayıran özellikler arasında görülmektedir.

Barış ve Aşkın’ın (2016) yaptığı çalışmada girişimci kadınlar kendilerini en çok iletişime açık olarak tanımlamaktadır. Girişimci kadınların özelliklerine yönelik araştırmanın sonuçlarına göre kadınların %86’sının kendine güvendiği, çevresindeki kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda en iyi şekilde değerlendirdiği tespit edilmiştir. Araştırmada en dikkat çeken özellik ise kadın girişimcilerin akıldan ziyade duygu/sezgileriyle hareket etmesidir. Araştırmaya katılan kadınların %32,6’sının kendisini akılcı olarak tanımladığı bunun iki katından fazlasının da (%67,4) kendini duygusal olarak tanımladığı tespit edilmiştir.

2.6.4. Ülkemizde Kadın Girişimciliğinin Durumu

Ülkemizde kadın girişimciliği konusundaki ilk araştırmanın sonuçları 2019 yılında açıklanmıştır. 2019 yılında yapılan bir bibliyometrik haritalandırmaya göre son 5 yılda yayınlanan makale sayısı 227’dir. 1980’li yıllara göre bu iki katı bir artışı ifade etmektedir. Ayrıca Web of Science’da yine bu dönem itibarıyla yapılan taramada bu konu üzerinde literatüre en fazla katkı sağlayan üniversite 13 makale ile University of North Carolina’dır (Yumuşak, 2019).

Bedük (2005), ülkemizde kadın girişimciliğinin dikkat çekmesi ve özellikle kadınların gündemine girmesine neden olan şeyin 1992 yılında düzenlenen kadın girişimciliği sempozyumu olduğunu belirtmiştir.

Soysal (2010)'a göre son yıllarda kamu kurumlarının kadın girişimciliğine yönelik çalışmaları artmaktadır. Uluslararası Emek Teşkilatı'nın (ILOSTAT) 2017 verilerine göre Türkiye'de toplam işverenler içindeki kadın oranı % 8'dir. Rapora göre oranın en yüksek olduğu ülke % 43 ile Moldova'dır. 2013 Küresel Girişimcilik Raporu'na göre ise ülkemizde girişimcilik faaliyetlerinin arttığı tespit edilmiştir. Fırsatları fark edip, piyasadaki boşluğu doldurmak için kolları sıvayan kadın ve gençlerin oranı 2011 yılına göre yükselmiştir. Özellikle kadınların ekosisteme katılımlarının yükseköğrenimle doğru orantılı olduğu görülmektedir. 2006'da %15 olan üniversite eğitimi almış girişimci oranı 2013'te %44'e yükselmiştir. Türkiye'de insanların sadece %33,20'si yeni bir iş kurarken başarısızlık korkusunun kendilerini engellediklerini ifade etmektedir. Sonuç olarak ülkemizde yeni iş kurma konusunda cesur olunduğu fikrinin hâkim olduğu görülmektedir. Kadınlar pozitif ayrımcılıktan yararlanmak için iş fikrini hayata geçirmekte ancak destek sona erdiğinde işletmeyi kapatma yönünde eğilim göstermektedir.

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği ve TÜRK TUBORG tarafından yapılan "Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi'ne göre; 2002 yılında %4 olan kadın girişimci oranı 2019 yılında %8,8 olmuştur. 2019 yılında 100 erkek ve 100 kadının katılımıyla gerçekleşen çalışmanın sonuçları "Global Entrepreneurship Monitor-Küresel Girişimcilik Raporu" (GEM)'de ortaya konulmuştur. Buna göre kadınların %36'sı, erkeklerin ise %64'ü 3 yıl içinde girişimcilik ekosistemine katılmak istemektedir. Bu araştırmaya göre ülkemiz, araştırmaya katılan Avrupa ülkeleri arasında %19,6 ile en yüksek erkek girişimciliğe sahip ülke olmuştur. Türkiye, kadın girişimciliği konusunda %8,39 ile Avrupa'da Lüksemburg'un ardından gelmektedir (Karadeniz, 2019).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından oluşturulan Türkiye'de kadın konulu çalışmaya bakıldığında ise Cumhuriyetin 100. yılında (2023) kadınların iş gücüne katılımının %38'in, girişimci kadınların oranının ise %20 dolayına çıkarmak amaçlanmaktadır. Bakanlık tarafından 2018'de uygulamaya konulan ve 5 yıllık stratejileri içeren planda kadınların ekonomik ve sosyal hayatta daha da güçlenmesini

sağlayan devlet politikaları, iş gücü piyasasına daha aktif katılım sağlamaları yönünde kurgulanmış ve birtakım özel tedbirler alınmıştır (Türkiye’de Kadın, 2022).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan kadın girişimci sitesine göre 2002 yılında %13,1 olan kadın girişimci oranı 2023 yılında 17,4’e yükselmiştir (kadingirisimci.gov.tr).

2.6.5. Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Zorluklar

Kadınların girişimcilikte karşılaştığı zorluklar hayatın her alanında yaşadıklarından farklı değildir. Eğitim ve deneyim eksikliği bu konuda ön planda olmaktadır. Son yıllarda eğitimde makas kapanmaya başlasa da hâlâ sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle mesleki eğitim, kurs ve sertifika programlarıyla kadınların ilgi duydukları alanda eğitim alma şansı artmıştır. Bu, kadın girişimci sayısında olumlu yönde bir ivmeye neden olmuştur.

Şekerler (2006), kadınların yetersiz mesleki tecrübeleri nedeniyle erkeklere oranlara daha fazla sorunla karşılaştıklarını öne sürer. Ülkemizde iş kurma ve tescil işlemleri de uzun zaman alan bir süreçtir. Kadın girişimciler iş kurma aşamasının ilk etabında bilgi eksikliğinden kaynaklanan birçok sorunla karşı karşıya kalmakta, sürecin yorucu olması zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Devlet ve ilgili kurumlar tarafından idari yönetsel ve meşru düzenlemeler yapılarak zaman alıcı bürokratik işleyiş engellerinin yeniden derlenerek hafifletilmesi süreci yeni girişimciler için daha kolay ve zahmetsiz bir konuma getirecektir. Bunun yanında devlet kendi içinde bürokratik yazılı işlemlerle ilgili bilgilendirme yani müşavirlik hizmeti verilmesinin kadın girişimciler için faydalı olacağı düşünülmektedir (Öztürk 2016). Kadınların tecrübe eksikliği nedeniyle devlet dairelerinden uzak durduğu, resmi evrak ve imza atma işlerinden imtina ettiği bir gerçektir. Özellikle resmi prosedürlerin azaltılması, STK ve devlet destekli eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle sürecin kolaylaştırılması olumlu etki sunmuştur. Örneğin eş izin vermediği için kredi çekemeyen kadın hikâyeleri, eş imzası zorunluluğunun kaldırılmasıyla tarihe karışmıştır.

Finansmanla ilgili sorunlar ve kadın girişimcilerin deneyim eksikliği de kadınları erkeklere göre dezavantajlı kılan sorunlardan biridir. 2001 yılında yapılan bir araştırma, işlerini kurmadan önce erkek ve kadınların istihdam koşullarında büyük farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Erkeklerde %80 olan oran, kadınlarda %46'ya düşmektedir. Araştırmaya katılan kadınların neredeyse yarısı daha önce bir işte çalışmadığını açıklamıştır. Bu bulgular, kadınların iş hayatına genellikle ekonomik ihtiyaçlar için girdiğini ve kendi işlerini kurduklarını, çünkü iş piyasasında güvenli ücretli işler bulamadıklarını göstermektedir. İş hayatındaki deneyim eksikliği, kadınların evlerinde yaptıkları işlere uygun bir iş kurmasına ve tanıdıkları ile iş yapma eğiliminde olmalarına neden olmaktadır (Özar 2005, 18).

Kadın girişimcilerin önündeki bir başka zorluk da rol çatışmasıdır. Kadına yüklenen anne, eş öncelikli toplumsal roller girişimci olduğunda da devam etmektedir. Kadın iş ile evdeki rollerini aynı anda yürütmeye çalışmakta ve zorlanmaktadır. Öte yandan kadın girişimciler cinsiyetten kaynaklı sorunlar da yaşamaktadır. Bu zorluklar herhangi bir kurumda çalışan işçi kadının yaşadıklarından farklı değildir. Aile ve iş hayatındaki rollerin çatışması, kadının önceliğinin ev olması inancı, yazılı olmayan ancak her alanda önüne çıkan “cam tavanlar” bu alanda da kendini göstermektedir.

Türkiye'de kadın girişimcilerin oranı veya sayısı hakkında kesin verilere sahip olmak zor olsa da son yıllarda kadın girişimciliği alanında önemli bir artış yaşandığı da bilinmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve KOSGEB gibi kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalar ve raporlar, kadın girişimcilerin sayısının giderek arttığını göstermektedir. Örneğin, KOSGEB'in 2019 yılı verilerine göre, Türkiye'de KOSGEB desteklerinden faydalanan kadın girişimci sayısı 2018 yılına göre yaklaşık %10 artış göstererek 2019 yılında 129 bin kişiye ulaşmıştır. Bu, kadın girişimcilerin sayısının arttığını ve kadınların iş hayatına atılmak konusunda daha fazla cesaretlendiklerini göstermektedir.

2.6.6. Kadın Girişimciliğini Destekleyenler

1990'lı yıllardan itibaren ülkemizde kadın girişimciliğini desteklemek için STK'lar ve kamu kurumları teşvik programları geliştirmiştir.

Kadın girişimcilerini destekleyen Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları aşağıda sıralanmıştır;

2.6.6.1. Sivil Toplum Kuruluşları Destekleri

Kadın girişimciliği devlet destekleri ile olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarının da destekleriyle gelişme göstermektedir. Ülke genelinde birçok vakıf ve dernek bu noktada gönüllü destek vermektedir. İlk akla gelenler KAGİDER, Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM) ve TOBB Kadın Girişimciler Kurulu olmaktadır.

1. Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER):

2002 yılında kurulan dernek, kâr amacı gütmemektedir. Temel amacı kadınların iş hayatına katılımını arttırmak, bu yolda ihtiyaç duydukları desteği sağlamaktır. Bu destek hazırlanan eğitim programları, seminerler ve fonlar aracılığıyla sunulmaktadır. Derneğin uluslararası birliklerde üyelikleri bulunmaktadır (KAGİDER, 2024).

Kuruluşundan günümüze kadın girişimcilere ön ayak olmak için eğitim ve destek projeleri düzenleyen KAGİDER'in 350'den fazla üyesi bulunmaktadır. Derneğin sitesinde yer alan tanıtımda, çalışmaların kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için yapıldığı vurgulanmıştır.

2. Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM):

Merkez 2002 yılında TOBB ve EBSO'nun desteğiyle, AB himayesinde kurulmuştur. Kadın girişimciler "Kendi İşimi Kuruyorum" programıyla desteklenmektedir. Programlar aracılığıyla iş hayatına katılan kadınların sayısı artmıştır. Program çerçevesinde verilen eğitimlere bin 643 kadın katılmıştır. (2005) Girişimci olan kadın sayısı ise 27 olmuştur.

3. TOBB Kadın Girişimciler Kurulu:

Kadın girişimciliği konusunda genel politikalar oluşturmak ve fikirlerin hayata geçirilmesine destek amacı güden Kurul, resmi sitesinde şu şekilde tanımlanmaktadır. "Ülkemizdeki kadın girişimci potansiyelinin nicelik ve nitelik bakımından geliştirilmesi ve daha donanımlı hale getirilmesi amacıyla politika belirlemek ve girişimcilik

kültürünün kadınlar arasında gelişmesine öncülük etmek. Yanı sıra; kadınlara kişisel gelişim yollarını öğreterek kariyer geliştirme fırsatları sunmaktır.” TOBB bünyesindeki Kadın Girişimci Kuruluyla koordineli olarak çalışan il kurulları 81 şehirde kurulu bulunmaktadır (TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, 2024).

2.6.6.2. Devlet Destekleri

1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

KOSGEB'in 1990'ların ortalarında başlayan ve 2000'lerle birlikte daha da yaygınlaşan kadın girişimciliğini destekleyen politikaları ve uygulamaları, kadınlar tarafından işletilen şirketlerin sayısındaki artışta önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'de 2010-2018 yılları arasında kurulan teknoloji odaklı girişimlerin %13,6'sı ile %17,6'sının kadın girişimciler tarafından hayata geçirildiği belirlenmiştir. KOSGEB'in amaçlarından biri de girişimlerin hayatta kalma sürelerini arttırmaktır. Bunun için belirli sürelerle yapılan değerlendirmelerle destekler değişmektedir. 2010 yılından beri 1 milyon 600 bine yakın kişiye girişimcilik eğitimi verilmiştir. Eğitim alanların %47,20'si kadındır. KOSGEB, 2020 yılında 12 bin kadın girişimciye destek sağlamıştır. Geleneksel Girişimcilik Eğitimine katılanların (537.165 Kişi) %41'ini (220.672 Kişi), İleri Girişimci Eğitimine katılanların (259.169 Kişi) %37'sini (96.986 Kişi) kadınlar oluşturmaktadır.

İleri Girişimcilere ek olarak, teknoloji seviyesine bağlı olarak orta yüksek ve yüksek teknoloji alanlarında faaliyet gösteren işletmelere 300.000 TL'ye kadar makine ve teçhizat desteği sunulmaktadır. Bu işletmelerin mentörlük, danışmanlık ve işletme koçluğu ihtiyaçları doğrultusunda 10.000 TL'ye kadar destek verilmektedir. Ayrıca, desteklenen işletmelerin faaliyet alanlarıyla uyumlu mesleki ve teknik sertifikalar için geri ödemesiz olarak 5.000 TL'ye kadar sertifika desteği sağlanmaktadır. Böylece, Geleneksel Girişimci Programı'ndan yararlananlar maksimum 55.000 TL (genç, kadın, engelli ya da şehit yakını olanlar için maksimum 65.000 TL) hibe alabilirken, İleri Girişimci Programından faydalananlar maksimum 365.000 TL (genç, kadın, engelli ya da şehit yakını olanlar için ise maksimum 375.000 TL) hibe

alabilmektedir. Bu destekler, tüm işletmelerde istihdam seferberliğine katkıda bulunarak ve ülkemiz ekonomisine yüksek katma değer sağlayacak yenilikçi ve imalatçı işletmeleri ihtiyaçları doğrultusunda daha yüksek miktarlarla destekleyerek sağlanmaktadır. 2012’den bu yana 68.166 kadın girişimciye Girişimcilik Destekleri kapsamında toplam 1.82 milyar TL destek (GSYH deflatörlü 6.2 milyar TL) verilmiştir. Bu tutar, 2012’den bugüne kadar girişimcilere sağlanan desteklerin yaklaşık %42’sine denk gelmektedir.

Ülkemizde de her geçen yıl daha fazla gündeme gelen girişimcilikle ilgili strateji ve hedefleri belirlemek için KOSGEB “Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018” metnini hazırlamıştır. Kısa adı GİSEP olan planın amacı “Ülkemizde girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek” olarak belirtilmiştir. Çalışma 2012’de başlatılmıştır. Planda, girişimcilik ekosistemini iyileştirmek için yapılacaklar, hangi şartlarda hangi grupların destekleneceği, eğitimden izleme çalışmalarına tüm adımlar detaylı olarak anlatılmıştır. Uzun ve çok paydaşlı bir çalışma olan plan, 01 Temmuz 2015 tarihli Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. KOSGEB Hizmet Merkezleri tarafından düzenlenen eğitimler kapsamında Tablo 6’da iş birliği yapılan kurum kuruluş bilgileri yer almaktadır (Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı, 2015).

Tablo 6. KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri – İşbirliği Yapılan Kurum/Kuruluş Bazında

Kurum/ Kuruluş	Program Sayısı	Katılımı Sayısı
Belediyeler	730	23.079
Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	235	7.664
Gençlik ve Spor Bakanlığı	167	4.836
İŞKUR	3.411	99.178
Kalkınma Ajansları	562	17.290
Ticaret ve Sanayi Odaları	842	28.523
Üniversiteler	485	40.472
Diğer	1.486	47.956

Kaynak: KOSGEB

KOSGEB'in diğer girişimcilik destekleri ise şu şekildedir;

- Hibe desteği ve düşük faizli kredi imkânı sunulmaktadır.
- Girişimciliği Geliştirme Destek Programı aracılığıyla geleneksel alanlarda yatırım yapan girişimcilere 60.000, diğer girişimcilere ise 370.000 TL'ye kadar destek sağlanmaktadır. Girişimcinin kadın olması durumunda, desteğe iki dönem için toplam 10.000 TL eklenmektedir.
- Kadın girişimciler, mentorluk, danışmanlık ve işletme koçluğu ihtiyaçları için 10.000 TL destek almaktadır.
- Mesleki ve teknik sertifikalar için geri ödemesiz olarak 5.000 TL destek sağlanmaktadır.
- AR-GE ve ÜR-GE ve çalışan destekleri verilmektedir.
- Girişimcilere, KOSGEB tarafından sağlanacak 3 puan faiz desteği ile kredi imkânı sunulmaktadır. Bu kapsamda %14,75 olan Kredi faizinin 3 puanlık kısmı KOSGEB tarafından karşılanmakta ve işletmeler %11,75'den kullanım imkanı sunulmaktadır. 36 aya kadar taksitlendirilebilmektedir.
- 2012 yılından günümüze kadar 162.030 girişimciye Girişimcilik Destekleri kapsamında 4.85 Milyar TL destek (GSYH deflatörlü: 15 Milyar TL) sağlanmıştır.
- Anaparası banka kaynaklarından temin edilecek kredilerde, girişimci işletmelere verilecek kredi üst limiti en fazla 50.000 TL'dir. Girişimcinin genç, kadın, engelli, gazi veya birinci derecede şehit yakını olması durumunda ise bu tutar 70.000 TL'ye çıkarılmaktadır. Destek kapsamında 6.633 kadın girişimciye bankalar tarafından 415.588.372,62 TL (Deflatörlü: 970.438.330,62) kredi kullandırımı yapılmıştır. Söz konusu krediler için 32.489.043,8 TL (Deflatörlü: 75.865.003,73) faiz tutarı KOSGEB tarafından karşılanmaktadır.
- Covid – 19 salgınından etkilenen mikro ve küçük işletmelerin salgın şartlarında faaliyetlerini sürdürmeleri ve geçmiş dönem ortalama istihdam seviyelerini koruyarak yeni personel istihdam etmelerinin sağlanması için KOSGEB tarafından “Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı” uygulanmaktadır.

- 18.08.2023 tarihi itibarıyla MKİ Hızlı Destek Programı kapsamında 93.016 (68.965'ı 1993 ve sonrası doğumlu, 56.654'si kadın) personel istihdamı gerçekleştirilmiştir. Programın istihdam taahhütlü çağrılar kapsamında 48.943 işletmeye 93.016 personel taahhüdü için yaklaşık 9,58 Milyar TL destek ödemesi gerçekleştirilmiştir.
- İşletmelerde nitelikli işgücü istihdamının arttırılmasını sağlamak amacı ile destek programı süresi içerisinde yeni istihdam edilen nitelikli eleman için “Sanayide Nitelikli Eleman İstihdam Desteği” verilmektedir.
- Sanayide Nitelikli Eleman Desteği kapsamında istihdam edilecek elemanın yeni mezun, kadın, engelli, birinci derece şehit yakını veya gazi olması durumunda destek oranına %20 oranında eklenmektedir.

2. İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR)

İŞKUR, 2021 yılında 72 bin 928 kadına Mesleki Eğitim Kursu vermiştir. 2021 yılında İŞKUR İşbaşı Eğitim Programı'na ise 83 bin 857 kadın katılmıştır. “İşbaşı Eğitim Programı” ile işverenin mesleki eğitimi olmayan kadınlara kendi işletmelerinde işi öğretmesi sağlanmaktadır. 3-6 ay arasında değişen programlarda kadınlara günlük harçlıkları devlet tarafından verilmekte sigortası da İŞKUR tarafından yapılmaktadır. İşveren memnun kaldığı takdirde işi öğrettiği kadınları işe almaktadır. Kendi işini kurmak isteyen engelli ve eski hükümlü kadınlara da 65 bin TL'ye kadar hibe desteği vermektedir.

Kadınların İş Gücü Piyasasındaki Durumu ve İŞKUR Hizmetleri

2007-2022 döneminde Türkiye'de kadın işgücüne katılma oranı 11,9 puan artarak 23,2'den 35,1'e yükselmiştir. Aynı dönemde ABD'de sadece 2,5 (48,8'den 51,3'e), Euro Bölgesinde ise 2,7(48,9'dan 51,6'ya) puanlık bir kadın işgücü artışı yaşanmıştır. Türkiye bu dönemde kadın işgücüne katılma oranını Macaristan'dan sonra en fazla arttıran ülke konumunda olmuştur. Kadınlarda istihdam oranı değişiminde de önemli bir başarıya imza atılmıştır. Türkiye 2007-2022 döneminde kadın istihdam oranını 9,4 puan arttırarak 21'den 30,4'e taşımıştır. Aynı dönemde AB27'de 2,8 (44,8'den 47,5'e), Euro Bölgesi'nde ise 2,6 (44,8'den 47,4'e) puanlık

bir istihdam artışı gerçekleşmiştir. Türkiye, Macaristan, İsrail ve Slovakya'dan sonra kadın istihdam oranını en fazla arttıran 4.ülke olmuştur.

Dünya Kadın İşgücü temel verileri ile Türkiye'deki durumu mukayese ettiğimizde ise;

- 2007'de kadın işsizlik oranı Türkiye'de %9,2 iken, 2022'de %13,4
- 2007'de kadın işsizlik oranı ABD'de %8,3 iken, 2022'de %6,5
- 2007'de kadın işsizlik oranı Euro Bölgesinde ise 2007'de %8,5 iken, 2022'de %7,2 olarak gerçekleşmiştir.
- 2007'de kadın istihdam oranı Türkiye'de %21 iken, 2022'de %30,4
- 2007'de kadın istihdam oranı ABD'de %44,8 iken, 2021'de %47,5
- 2007'de kadın işgücüne katılma oranı Türkiye'de %23,2 iken 2021'de %35,1
- 2007'de kadın işgücüne katılma oranı ABD'de %48,8 iken, 2021'de %51,3 olarak tespit edilmiştir.

2002 yılından 2023 Temmuz ayı sonuna kadar İŞKUR tarafından;

- Toplam 13 milyon kişi (12.989.647) işe yerleştirilmiş olup bunun %32,3'ü kadındır [4.2 milyon kadın (4.196.405)].
- Toplam 4,8 milyon kişi (4.766.604) aktif işgücü programlarından faydalanmış olup bunun %52,6'sı kadındır [2,5 milyon kadın (2.504.915)].
- Toplam 1,9 milyon kişi (1.857.974) Mesleki Eğitim Kurslarından faydalanmış olup bunun %57,8'i kadındır [1,1 milyon kadın (1.073.133)].
- Toplam 2,5 milyon kişi (2.458.977) İşbaşı Eğitim Programlarından yararlanmış olup bunun %49,2'si kadındır [1,2 milyon kadın (1.209.603)].

İŞKUR Teşviklerle de kadın istihdamı ayrıca desteklemiştir. 2018 yılından itibaren İlave İstihdam Teşviki modeliyle kadınları istihdam eden işverenlere 54 aya kadar prim desteği sağlamaktadır. 2-5 yaş arası çocuğu olan kadınlara “Çocuk Bakım Desteği” sağlanmaktadır. 2018'den 2021 Haziran sonuna kadar 654 kadın bu destekten faydalanmıştır.

İş'te Anne Projesi ile 16 yaşından küçük çocuğu olan kadınlara daha yüksek tutarda cep harçlığı verilerek aktif işgücü programlarından yararlandırılmaktadır. 2018'den

2021 Haziran sonuna kadar 53.476 kadın bu projeye katılmıştır. İş ve aile uyumunu sağlamak için kadınlar çalışmadıkları dönem için yarım çalışma ödeneği ile desteklenmektedir. Uygulamanın ilk başladığı 2016'dan bugüne 39 bin 77 kişi için 130 milyon TL ödeme yapılmıştır. İş ve meslek danışmanlığı hizmetleri kapsamında, 2008 yılından 2023 Temmuz ayı sonuna kadar 10.672.463 kadınla 15.001.355 bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir. (2023 Ocak-Temmuz döneminde 518.269 kadın danışanla 626.267 bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir.) 2017 yılında faaliyete geçen İş Kulüplerinden günümüze kadar toplam 242.201 kişi faydalanmış olup katılımcıların %63'ünü (153.243) kadınlar oluşturmaktadır.

Çalışmalar doğrultusunda Kadın Konukevleri, ŞÖNİM'ler ve STK'lar ile aktif iş birliği yapılmaktadır. Kadın Konukevlerinde kalan 3.683 kadın İş Kulübü hizmetinden faydalandırılmıştır. 2013 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile başlatılan iş birliğiyle 6 bin 806 kadına hizmet sunulmuştur.

İstihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesi adına uygulanan politikalardan biri olan istihdam teşvikleri kapsamında kadın ve genç gibi özel politika gerektiren gruplara pozitif ayrımcılık sağlanmaktadır. 4447 sayılı Kanunun geçici 10'uncu maddesi kapsamında sağlanan teşvik ile şartları sağlayan işsizleri istihdam eden özel sektör işverenlerine 6 ila 54 ay arasında değişen sürelerle destek sağlanmaktadır. İşe alınan kişinin kadın olması durumunda destek süresi 24 ila 54 ay arasında değişmektedir. Anılan teşvik çerçevesinde istihdam edilen kişilerin sosyal güvenlik primi işveren hisselerinin tamamı İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır.

3. Kooperatiflerin Desteklemesi Programı (KOOP-DES)

KOOP-DES, 2020 yılından bu yana, ortaklarının çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ve kadın emeğini değerlendirmeyi hedefleyen kooperatiflerin, üretim ve istihdama katkı sağlayacak projelerine ilişkin olarak aşağıdaki destekleri sunmaktadır:

- Makine ve/veya ekipman alımlarına destek verilmekte,

- Kooperatiflerin, işletecekleri yaşlı ve engelli bakım merkezleri ile çocuk kulüpleri, kreş ve gündüz bakımevleri için demirbaş eşya niteliğindeki yatırım malı alımlarına destek sağlanmakta,
- Kooperatiflerin ürettikleri ürünlerin tanıtımı ve pazarlanmasına yönelik sergi ve fuar katılımı için hizmet alımlarına destek verilmektedir,
- Ayrıca, kooperatiflerin projelerine ilişkin nitelikli personel istihdamına da destek verilmektedir.

Proje tutarlarının hibe oranları, kalkınmada öncelikli yörelerde %75, diğer bölgelerde %50 ve kalkınmada öncelikli yöre şartı aranmaksızın ortaklarının en az %90'ını kadınların oluşturduğu kooperatiflerde ise %75 olarak belirlenmiştir. Kalan kısım, proje yürütücüsü kooperatifler tarafından karşılanmaktadır.

İlk uygulama olarak, kadınların çoğunluğunu oluşturduğu kooperatiflerin sunacağı proje başvurularında hibeye esas proje tutarı azami sınırları şu şekildedir:

- Mal alımları için 400.000 Türk Lirası,
- Hizmet alımları için 60.000 Türk Lirası,
- Nitelikli personel istihdamında ise yıllık bir personel için 136.824 TL, iki personel için toplam 273.648 TL'yi geçmemektedir.

Tablo 7. Koop-Des Kapsamında Desteklenen İl Ve Kooperatif Sayıları

YIL	Destek Verilen İl Sayısı	Desteklenen Kooperatif Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı	Toplam Tutar
2020	41	139	141	14.279.302,32 TL
2021	59	145	157	14.342.773,00TL
2022	64	190	205	20.370.564,00 TL

Bu kapsamda;

2020 yılında; 41 ilde faaliyet gösteren 139 kooperatifin 149 projesine hibe desteği verilmesi uygun görülmüş olup projelerin toplam tutarı 18.970.074 TL, sağlanmasına karar verilen hibe desteği tutarı 14.279.302 TL olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılında; 59 ilde faaliyet gösteren 145 kooperatifin 157 projesine hibe desteği verilmesi uygun görülmüş olup projelerin toplam tutarı 19.024.675 TL, sağlanmasına karar verilen hibe desteği tutarı 14.342.773 TL olarak gerçekleşmiştir.

2022 yılında; 64 ilde faaliyet gösteren 190 kooperatifin 205 projesine hibe desteği verilmesi uygun görülmüş olup projelerin toplam tutarı 27.069.688 TL, sağlanmasına karar verilen hibe desteği tutarı 20.370.564 TL'dir.

Kooperatiflerce iletilen ve Bakanlığımızca desteklenmesine karar verilen projelerin çok büyük bölümünün makine ve ekipman alımına ilişkin olmasına istinaden, KOOPDES kapsamında sağlanan desteklerin, kooperatiflerin üretim kapasitelerinin artırılmasında olumlu katkı sunmuştur. KOOP-DES ayrıca ortakların çoğunu kadınların oluşturduğu kooperatiflere ekipman için 200 bin TL'ye, nitelikli personel istihdamı için yıllık 30 bin TL'ye kadar hibe desteği vermektedir. Hizmet alımlarında 30 bin liraya kadar, Bölge ve kurucu çoğunluğuna göre hibe desteği yüzde 75'e kadar çıkabilmektedir. Kuruluş ve faaliyet dönemlerinde kooperatiflerin ödediği kayıt ücret ve aidat gibi ödemeler kadın kooperatifleri için kaldırılmıştır.

4. Orman ve Köy İşleri Genel Müdürlüğü (ORKÖY)

Orman Genel Müdürlüğü Orman ve Köy İlişkileri Dairesi Başkanlığı (ORKÖY), sadece orman köylüsü kadınlara yönelik olarak uyguladığı mikro kredi projeleriyle kredi ve hibe desteği sunmaktadır. Mikro kredi, gelir getirici bir faaliyette bulunmak için küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyaç duyan ve orman köylerinde yaşayan dar gelirli kadınlara uygun imkândan yararlanmalarını sağlayarak, ev ekonomilerine katkıda bulunmalarını teşvik etmek amacıyla verilmektedir.

2023 yılı için mikro kredi desteği üst sınırı 30.000 TL olarak belirlenmiştir. Verilen kredinin %20'si hibe niteliğinde olup, geri kalan tutar ise faizsiz olarak üç yıl içinde üç eşit taksitte geri alınmaktadır. Mikro kredi uygulamaları 2010 yılında başlamış olup, başlangıcından bu yana toplam 1.231 orman köylüsü kadına 32 milyon TL mikro kredi desteği sağlanmıştır. 2023 yılı için mikro kredi projeleri kapsamında 143 orman köylüsü kadına 3,5 milyon TL destek verilmesi hedeflenmiştir. Şu ana kadar 75 kadına 1,95 milyon TL destek sağlanmıştır.

ORKÖY Kapsamında 1974 yılından beri 851 bin 635 ekonomik nitelikli destekler vermiştir. 1974 – 2022 yılları arasında verilen destek miktarı 27,1 Milyar TL’dir. Müdürlük, hayvancılıktan arıcılığa, seracılıktan bağcılığa 33 alanda ekonomik kredi vermektedir. Kredi üst limitleri işletmenin türüne göre değişim göstermektedir. Projelere %20’si hibe kalanı 3-8 yıl arasında değişen sürelerde faizsiz kredi sağlanmaktadır.

5. Tarım ve Orman Bakanlığı

Tarım ve Orman Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı kapsamında bitkisel ve hayvansal gıda işlemleri üzerine yapılan yatırımlara yüzde 50 hibe desteği vermektedir. Yatırımların türüne göre kadın girişimcilere 15 ile 20 puan ilave verilmektedir. KKYDP kapsamında; hibe desteğinden faydalanan yatırımcıların %4’ü kadın yatırımcılar olup verilen hibe desteği 111 Milyon TL’dir.

2006-2023 yılları arasında 16.538 projeye 4,73 Milyar TL hibe desteği verilerek 10,24 Milyar TL tutarında yatırım faaliyete geçmiş 119.639 kişilik istihdama katkıda bulunulmuştur. Ayrıca 297.187 Makine ekipman alımı için 1,96 Milyar TL hibe desteği verilmiştir. Toplam Kırsal Kalkınma Desteği 6,69 Milyar TL’dir.

Uzman Eller Projesi kapsamında; 2020-2023 yılları arasında 1.444 projeye 191,04 Milyon TL hibe desteği verilmiş ve 234,43 Milyon TL tutarında yatırım faaliyete geçmiştir. Uzman Eller Projesi kapsamında; hibe desteğinden faydalanan girişimcilerin %33’ü kadın yatırımcılar olup verilen hibe desteği 61 Milyon TL’dir. Bakanlık ayrıca kadın çiftçilere yapılacak işe göre uygun eğitimler vermektedir.

6. Kalkınma Ajansları

4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 184.üncü maddesine istinaden kurulan Kalkınma Ajansları; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesini hedeflemektedir. Ülke genelinde 26 Kalkınma Ajansı faaliyet göstermektedir. Ajansların 26 ilde merkezleri bulunmakla birlikte diğer illerde de ajanslara bağlı Yatırım Destek Ofisleri (YDO) aracılığıyla hizmet vermektedir. Bu merkezler aracılığıyla Kalkınma Ajansları 81 ilde faaliyet göstermektedir.

Şekil 1. Kalkınma Ajanslarının Merkez ve Ofislerinin Dağılımı

Şekil 1.de Kalkınma Ajanslarının merkez ve ofislerinin dağılımı gösterilmektedir. Kalkınma Ajansları; bölge planı ve sonuç odaklı proje ve faaliyetlerde kadınların yararlanması önceliğiyle hareket etmektedir. Kadınların sunduğu ya da kadınların ekonomik ve sosyal refahını arttıracak projeler önceliklendirilmektedir. Ajanslar teknik ve mali olmak üzere 2 ayrı destek vermektedir. Ayrıca fuar desteği de sağlanmaktadır. Ajansların faaliyet gösterdiği illerdeki ofislere başvuru yapılarak destek alınmaktadır.

2008 yılından bugüne kadar mali ve teknik destek programları kapsamında 25 bin 527 projeye 2023 yılı fiyatları ile 42,1 milyar TL’lik destek sağlamıştır. Bu kapsamda, kadınların sosyal yaşamlarının desteklenmesi ve iyileştirilmesi gibi konularda yürütülen 390 projeye 2023 yılı fiyatları ile 426,7 milyon TL’lik destek verilmiştir. Ayrıca Ajanslar, girişimcilik potansiyeli olan kadınları girişimcilik eğitimleri ve mentorluk hizmetleri ile desteklemiş, konuyla ilgili alanda sunulan mikro kredi ve hibelere erişimleri konusunda kolaylaştırıcılık rolü üstlenmiştir. Bu yolla her yıl ortalama 500 kadın iş bulmuş, 50 kadın kendi işini kurmuştur.

7. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Avrupa Birliği'nin (AB) aday ve potansiyel aday ülkelere mali destek sağlamak amacıyla kurulan Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı (IPARD) Programı'nı 2007 yılında uygulamaya koymuştur. Kurumsal yapısını 2011 yılında tamamlayarak proje başvuruları almaya ve hibe ödemelerine başlamıştır. Bu tarihten itibaren, IPARD Programı kapsamında proje seçiminde kadın girişimcilere pozitif ayrımcılık uygulaması olarak ek puanlar verilmiştir. Kadın yatırımcıların aşağıdaki alanlardaki yatırımları için ek puanlar sağlanmaktadır: Et, süt ve yumurta üretimi konularındaki hayvancılık yatırımları için ek 10 puan, Tarımsal/hayvansal ürünlerin işlenmesine ve paketlenmesine yönelik yatırımlar için ek 5 puan, Tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği, arıcılık, el sanatları, kırsal turizm gibi çiftlik faaliyetleri yatırımlarında ek 15 puan. Bu uygulama ile kadın yatırımcıların projelerinin seçiminde ön sıralara çıkmaları teşvik edilmektedir. Bugüne kadar 6 bin 500 kadın yatırımcıya 13,1 milyar TL ödeme yapılmış, bu hibeler sayesinde 26 milyar TL yatırım Türkiye ekonomisine kazandırılmıştır. Ayrıca, kadın kooperatiflerinin TKDK'ya yaptığı 8 proje başvurusuna 23,5 milyon TL ödeme yapılarak, 44,8 milyon TL yatırım hayata geçirilmiştir.

Tarım ve hayvancılık başta olmak üzere kırsalda 16 sektördeki yatırımlara yüzde 50-70 arasında hibe verilmektedir (Süt, kırmızı et, kanatlı eti üretimleri, et-süt işleme, paketlenme ve depolama yatırımları, su ürünleri, arıcılık, tıbbi ve aromatik bitkiler, seracılık, yerel ürünler, el sanatları, kırsal turizm, yenilenebilir enerji). Bugüne kadar işlemleri tamamlanan 25 bin 102 projeye 44,3 milyar TL destek ödemesi yapılmış, bu hibeler sayesinde 98 milyar TL yatırım yapılmış, 94.300 yeni istihdam sağlanmıştır. Türkiye'ye ayrılan fonların tamamı kullanılmıştır. Hibe desteklerinin 42 ilden 81 ile çıkarılmasına yönelik Tarım ve Orman Bakanlığı ile Avrupa Komisyonu arasındaki çalışmalar devam etmektedir. IPARD III Programı'yla 81 ilin tamamı IPARD Programı hibe destekleri kapsamına alınmış olacağı öngörülmektedir.

8. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, iş kurmak isteyen kadınlara 15 bin lira faizsiz kredi vermektedir. Sosyal Yardımlaşma Vakfı aracılığıyla verilen 2 yılı geri ödemesi kredi sonraki 6 yıl içinde faizsiz geri ödenmektedir. Bu imkândan yararlanmak için sigortasız ve gelirsiz olmak, işin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olmak, aktif esnaf olmamak, bankadan kredi alamıyor olmak, desteğe ilk kez başvuruyor olmak gerekmektedir.

35 ildeki 200 Aile Destek Merkezi'nde sunulan beceri kurslarına katılan kadınlar, hibe ve kredilerle kendi işyerini açmaktadır. Kurs süresince İŞKUR tarafından günlük ücret de verilmektedir. Kurslarda aile içi iletişim, bebek bakımı, bağlama, gitar, aşçılık, pastacılık, kuaförlük eğitimleri verilmektedir.

2.7. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN İŞ GÜCÜ PİYASASINA ETKİSİ

Şu ana kadar yapılan çalışmalar bağlamında; İş gücü piyasası; iş gücü arz, talep ve ücret dinamiklerinin karşılaştığı platformdur. Bu tezde iş gücü piyasasının aktörlerinden biri olan kadın incelenmektedir. İş gücü piyasasında kadının yerini tartışan kuramlar mevcuttur. Bunlardan biri olan “Feminist Ekonomi Teorisi” konuyu cinsiyet eşitsizliği üzerinden ele almaktadır. (Ferber ve Nelson,1993) gibi kadınların iş gücüne katılımı, ücret farklılıkları ve iş gücü piyasasındaki ayrımcılıkla ilgili daha geniş politik ve sosyal dinamiklere odaklanmaktadır. İş gücü piyasasında girişimcilik önemli bir rol oynamaktadır. Girişimcilik, işgücü piyasasında sermaye ve iş gücünün etkin dağılımını sağlayarak, kaynakların daha verimli kullanılmasına olanak tanımaktadır (Schumpeter,1934). Girişimcilik ekosisteminde kadın girişimciliği, ekonomik büyüme ve toplumsal değişim açısından kritik bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Kadın girişimciler, yenilikçi iş modelleri ve farklı bakış açılarıyla ekosistemdeki çeşitliliği artırmaktadır (Brush,1992). Özellikle, kadın girişimcilerin liderlik rolü üstlenmeleri, diğer kadınların iş hayatına katılmalarını teşvik etmekte ve olumlu bir örnek teşkil etmektedir (Eagly ve Carli,2003). Kadın girişimcilerin, kadın çalışanları tercih etmesi, işyerlerinde cinsiyet eşitliği ve daha kapsayıcı bir çalışma ortamı yaratma isteği ile

ilişkilendirilmiştir. Kadın girişimciler, genellikle, aynı cinsiyetten bireylerin karşılaştığı zorlukları anlama konusunda daha fazla empati göstermektedir ve bu da kadın istihdamını artırma eğilimlerini doğurmaktadır (Duberley ve Carrigan,2013).

Kadın girişimciliği ve kadın istihdamı konusundaki kuramsal çalışmalar, kadınların girişimcilikte birbirlerine destek olmalarının sadece bireysel başarıları artırmadığını, aynı zamanda iş gücüne katılımı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklediğini savunmaktadır. Vossenber (2013)'e göre, gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimciliğini teşvik eden programlar, kadınların istihdam olanaklarını artıran önemli araçlardır. Vossenber, kadınların birbirlerine iş dünyasında destek olarak iş gücüne katılım oranlarını yükselttiğini vurgulamaktadır. Bu kuramsal yaklaşım, kadın girişimciliği desteklerinin kadın istihdamına doğrudan katkı sağladığını ileri sürmektedir.

Henry, Foss ve Ahl (2016) ise kadın girişimciliğinin daha geniş kapsamlı bir kuramsal temele dayandırılması gerektiğini savunarak, kadın girişimcilerin iş dünyasında karşılaştıkları cinsiyet temelli engellerin girişimcilik desteği ile aşılabileceğini teorik olarak öne sürmektedir. Buna göre destekler, kadınların iş gücünde daha aktif bir rol oynamasını ve cinsiyet eşitsizliğini dengeleme potansiyeline sahiptir. Bu teorik çerçeve, girişimcilik desteklerinin ekonomik kalkınmada olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada da önemli olduğunu öne sürmektedir.

Diğer yandan devletin yürütme organı olan hükümetler tarafından duyurulan program ve kalkınma programlarında kadın girişimciliği ve istihdamının desteklenmesi için pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde teşvikler hayata geçirileceği yer almaktadır. Görüldüğü üzere destekleyici politikalar kadın istihdamı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kuramsal olarak da desteklerin kadın istihdamını olumlu olarak etkilemesi beklenmektedir.

Bu kuramsal yaklaşım ve açıklamalardan hareketle, literatürdeki bu teorileri test etmek ve bazılarını daha derinlemesine sorgulamak, açıklanan desteklerin amacına ulaşp ulaşmadığını tespit etmek için aşağıdaki sorular geliştirilmiştir.

Vossenber (2013)'ün kuramsal çerçevesi, girişim desteği programlarının kadın istihdamını artırdığı iddiasından hareketle kadınlara yönelik destek programlarının

somut iş gücü katılımına ne ölçüde katkıda bulunduğuna yönelik aşağıdaki araştırma sorusu geliştirilmiştir.

1) Kadın girişimciliğine yönelik devlet destekler kadın istihdamını etkilemekte midir?

Powell ve Eddleston (2013)'ün iş-aile dengesi ve sosyal destek ağları üzerine kuramsal yaklaşımlarını incelemek amacıyla, kadın girişimcilerin sürdürülebilir istihdam yaratmadaki uzun vadeli rolleri ortaya komasına yönelik aşağıdaki soru araştırılacaktır.

2) Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını arttırmakta mıdır?

Henry, Foss ve Ahl (2016), kadın girişimciler arasındaki dayanışma ağlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini hafifletici bir etkisi olabileceğini savunmaktadır. Bu görüşten yola çıkılarak, kadınların hemcinslerine sunduğu desteğin iş gücüne katılım üzerindeki somut etkileri ortaya koymak amacıyla aşağıdaki soru araştırılacaktır.

3) Kadınların kadın istihdam etmesinin arkasındaki temel neden nedir?

Bu sorular aracılığıyla, kadınların birbirlerine sundukları destek mekanizmalarının iş gücü piyasasında ne kadar etkili olduğunu ve bu desteklerin sürdürülebilir istihdam yaratmadaki potansiyelini test etmek amacıyla mevcut kuramsal yaklaşımları değerlendirilecektir. Aynı zamanda bu teorik argümanları daha derinlemesine inceleyerek literatüre yeni katkılar sağlamak hedeflenmektedir.

3.BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi anlatılmaktadır. Araştırmada oluşturulan soruları ve hipotezleri test edebilmek için belli bir sayıdaki örneklemden veri toplanmıştır. Toplanan veri istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Verilerdeki değişimin tespiti için araştırma 10 yıllı sınırlı tutulmuştur. Çalışma 2013-2023 arası dönemi kapsamaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın temel amacı; ülkemizde kadın girişimcilere verilen devlet desteklerinin kadın istihdamına etkisini tespit etmektir. Bunun yanı sıra kadın girişimcilerin işe ilk kadın çalışan alma ve çoğunlukla kadın istihdam ettiklerine yönelik hipotezin doğru olup olmadığını, doğru ise bunun nedenleri ortaya koymaktır. Ayrıca ülkemizdeki kadın girişimci profilini, sektör eğilimlerini ve bilişim sistemlerini kullanma alışkanlıklarını tespit etmek de hedeflenmektedir.

Tüm dünyada her geçen yıl hızla büyüyen girişimcilik ekosisteminde kadınların yeriyile ilgili dünya genelinde ve ülkemizde birçok araştırma yapılmış ancak kadın girişimcilerin kadın istihdamına doğrudan ya da dolaylı etkisiyle ilgili çalışma ya da veri ortaya konulmamıştır. Araştırmanın sonuçları bu boşluğu dolduracak olması nedeniyle önemlidir. Araştırmanın bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılarak farklı bir alan açması önemini arttırmaktadır. Çalışmanın bu yönde yapılacak yeni araştırma ve çalışmalara referans olması/öncülük etmesi beklenmektedir. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda, kuramsal kısmındaki bilgilerden hareketle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

3.2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLERİ

Girişimcilik ve kadın girişimciliğinin iş gücü piyasasına etkisini ortaya koymak amacıyla, ikinci bölümün sonunda verilen kuramsal gerçeklerden hareketle aşağıdaki araştırma soruları ve sorulara bağlı hipotezler geliştirilmiştir.

Araştırmaya yönelik sorular;

1. Destekleyici politikalar kadın istihdamını etkilemekte midir?
2. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını arttırmakta mıdır?

Bu sorulara bağlı olarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını olumlu etkiler.

H2: Kadın girişimciler işe ilk işçi alımında kadınlara öncelik vermektedirler.

Ayrıca yapılan görüşmelerde konunun akışına uygun şekilde sorulacak ek sorularla yapılacak nicel analizle kadın girişimcilerin öncelikle kadın istihdam etmesinin arkasındaki temel nedenler değerlendirilecektir.

3.3. ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini tüm Türkiye’de devletten destek alan kadın girişimcilerden oluşan bir grup oluşturmaktadır. Araştırma sorusunu yanıtlamak için ihtiyaç duyulan veri anket çalışmasıyla toplanmıştır. Veri toplama amacıyla hazırlanan anket telefonda görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki kadın girişimci sayısına yönelik resmi bir istatistik bulunmadığından Sağlam (2023)’ın çalışmasındaki veri esas alınmıştır. Buna göre Türkiye’de 235.000 kadın girişimci bulunmaktadır. (TOBB, 2023) Örneklem büyüklüğünü hesaplamak için ise Cochran’ın geliştirdiği formül kullanılmıştır. Balcı (2015) tarafından aktarılan formül $n = \frac{t^2 (PQ)}{d^2} + 1 + \left(\frac{1}{N} \right) \frac{t^2 (PQ)}{d^2}$ şeklindedir.

Türkiye’de 235.000 kadın girişimci olduğuna göre, $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyine göre %95 güvenle ve $\pm \% 5$ örnekleme hatasıyla ($t=1,96$ güven düzeyi tablo değeri ve 0,25)

maksimum örneklem büyüklüğü yüzdesi ile araştırmada 384 kişilik bir örneklem, evreni temsil edeceği değerlendirilmiştir (Sağlam, 2023).

Örneklem tespit edilirken AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları'nın 2022-2023'te bir buçuk yıl süreyle 81 ilde yürüttüğü “Kadın Emeği Türkiye'nin İstikbali” programına katılan kadınlardan oluşan veri tabanı kullanılmıştır. İlgili kurum, veri tabanını kadın girişimciliğini destekleyen kurumların yönlendirmesiyle tecrübelerini paylaşmak isteyen gönüllü kadınlardan oluşturmuştur. Özet listede kendi illerinde düzenlenen salon programlarında hikâyelerini hemşerileriyle paylaşan 519 girişimci kadın bulunmaktadır. Girişim niyeti olan kadınlara il müdürleri tarafından destek şartları anlatılan kurumlar ise İŞKUR, ORKÖY, KOSGEB, kalkınma ajansları, Tarım ve Orman Bakanlığı, KOOP-DES, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'dur.

Çalışmanın örneklemine her ilden en az 3 kişi olacak şekilde rastgele seçilen kadın girişimci ve onların yönlendirdikleriyle birlikte toplam 384 katılımcı oluşturmaktadır.

3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Kadın girişimciliğinin kadın istihdamına etkisinin irdelendiği araştırmada veri toplama tekniği olarak nitel ve nicel araştırmanın yanı sıra doküman ve tez incelemesi yapılmış, resmi kurum ve kuruluşların internet sayfalarından yararlanılmıştır. Şen'in tanımıyla nitel araştırma, “Gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Şen, 2005: 345). Nicel araştırma ise “Pozitivist bir bilim anlayışı içinde olgulara deney ve gözlem yoluyla ulaşmayı ve nesnel sonuçlara ulaşmayı amaçlayan bir veri toplama türüdür” (Kinsiz, 2017: 243). Doküman inceleme, araştırmanın hedeflerine yönelik verilere ulaşmada dokümanların incelenmesi ile gerçekleştirilmektedir (Aydoğdu vd., 2017: 559). Yapılan çalışmada Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezinde bulunan ilgili tez ve internet siteleri de incelenmiş, resmi kurum ve kuruluşlardan talep edilen güncel veri/bilgilere ilişkin bilgi notlarından yararlanılmıştır.

Kadın girişimciliğinin kadın istihdamına etkisini inceleyen bu araştırma için gerekli olan veriyi toplayabilmek amacıyla oluşturulan anket formu, telefonla görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. 26 soruluk ankette demografik bilgilerin yanı sıra eğitim, girişim türü, alınan destekler, yatırım çevresi, istihdam edilenlere yönelik özellikler, bilişim teknolojilerini kullanma alışkanlıkları gibi sorular yer almaktadır.

Bu amaçla sorular bir elektronik form aracılığıyla linke dönüştürölüp kadın girişimcilere iletilmiş görüşme için uygun oldukları vakitte yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde hazırlanan soru seti üzerinden anket uygulanmış ayrıca konunun derinlemesine anlaşılması için soru seti haricinde cevapların detaylandırılmasını sağlayan (ek soru) sorular sorulmuştur. Araştırmacının kadınların hikâyelerini paylaştığı salon toplantıları ve etkinliğin çıktısı olan kitabın hazırlanmasında bizzat yer alması görüşmenin samimi ve derinlemesine yapılmasına katkı sağlamıştır. Bu yöntemle katılımcılar kendi tecrübe ve görüşlerini daha fazla ifade etme şansı bulmuştur. Bu da kadın girişimciliği alanında daha fazla bilgi elde edilmesi ve bu alandaki politika uygulamaları için daha fazla veri oluşmasına katkı sağlamıştır. Ortalama 20 dakika süren görüşmelerin zaman zaman 45-50 dakikaya kadar uzadığı görölmüştür.

Sorulardan toplanan veri istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırmada katılımcılara ilişkin demografik bilgiler ve temel istatistiki analizlere ulaşmak amacıyla tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon analizi yapılmıştır.

3.5. ANALİZ

Anket çalışması, veri tabanındaki 519 kadın girişimci ve önerdikleri isimlerle her ilden en az 3 kişi olacak şekilde rastgele seçilen 384 kişiyle yapılmıştır.

3.5.1 Demografik Bilgiler ve Temel İstatistiki Analizler

Tablo 8. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Sayı	Yüzde
18-24 arası	11	2,9%
25-34 arası	61	15,9%
35-44 arası	172	44,8%
45-54 arası	108	28,1%
55-64 arası	29	7,6%
65 ve üzeri	3	0,8%
Toplam	384	100,0%

Anket katılımcılarının yaşlarına yönelik bulgular değerlendirildiğinde kadın girişimcilerin yarıya yakını 172 kişi (%44,8) 35-44 yaş arasındadır. Bunu 108 kişi ile (%28,1) 45-54 yaş izlemektedir. Genç girişimcilerin oranı %2,9, 65 yaş ve üzeri ise %0,8'dir. Buna göre girişimcilik için yaş, herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Yapılan görüşmelerde dile getirildiği üzere kadınlar herhangi bir iş deneyimine sahip olduktan ya da bir miktar birikim yaptıktan sonra hayallerini gerçekleştirmek istemekte, kredi ve destekler için cesaret toplamaları içinse zaman gerekmektedir (Tablo 8).

Tablo 9. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Eğitimsiz(Okuryazar ya da değil)	3	0,8%
İlkokul	38	9,9%
Ortaokul/İlköğretim	32	8,3%
Lise	129	33,6%
Yüksekokul/Önlisans	69	18,0%
Lisans	85	22,1%
Lisansüstü/Doktora	28	7,3%
Toplam	384	100,0%

Çalışmaya katılan kadın girişimcilerin eğitim durumları da incelenmiştir. Zira, uluslararası birçok çalışma eğitim düzeyi ile girişimcilik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Girişimcilik konusunda en kapsamlı araştırma 1997 yılında Babson College ve London Business School tarafından başlatılan Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor - GEM) kabul edilmektedir. On ülkenin

katıldığı ilk araştırma 1999 yılında yayımlanmış ülke sayısı yıllar içinde 112'ye yükselmiştir. Türkiye araştırmaya 2006 yılından beri (2009 hariç) katılmaktadır. GEM 2018/2019 raporuna göre Türkiye'de eğitim düzeyi yükseldikçe girişimci sayısı artmaktadır. Ülkemiz lise eğitimi almış girişimci oranında 14,21, lise öncesi eğitime sahip girişimci oranında 11,81 ile Avrupa 1.sidir. Üniversite mezunu girişimcilerin oranı ise 17,44'tür. Bu kategoride ilk sırayı 32,14 ile Hırvatistan almaktadır. KAGİDER-TUBORG iş birliğiyle gerçekleşen ve Türkiye'de yapılan ilk araştırma özelliği taşıyan "Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi"ne göre ise 10 kadından 9'u en az ön lisans mezunudur.

Bu araştırmaya katılan kadın girişimcilerin eğitim durumu analizi, iki araştırmayı da desteklemekle birlikte eğitim almamış kadınların da girişimcilik ekosistemine girebildiğini göstermektedir. Katılımcıların 3'te 1'i yani 384 kadın girişimcinin 129'u (%33,6) lise mezunudur.

Kadın girişimcilerin 69'u ön lisans, 85'i lisans, 28'i ise doktora eğitimi almıştır. Yani katılımcıların %47,4'ünün eğitim düzeyi yüksektir. 3 kadın girişimci ise okur-yazar değildir (Tablo 9).

Tablo 10. Kadın Girişimcilerin Çalışma Hayatına İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Hayır	124	32,3%
Evet	260	67,7%
Toplam	384	100,0%

Anket katılımcıların iş deneyimlerine yönelik bulgular değerlendirildiğinde devletten destek alan 384 kadın girişimcinin 3'te 2'sinden fazlasının girişimcilikten önce başka işte çalıştığı görülmüştür. Kadın girişimcilerden 260'ı (% 67,7) işletmesini kurmadan önce bir başka işte çalıştığını ifade etmiştir. Katılımcıların (%32,3), 124'ünün ise bir iş deneyimi bulunmamaktadır. Bu araştırmada ortaya çıkan bulgular, önceki araştırmalarla pek örtüşmemektedir. Örneğin GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliğini çalışan Özar (2005), kendi işini kurmadan önce erkek ve kadınların istihdam koşullarında büyük bir fark olduğu ortaya koymuştur. Erkeklerin %80'i, kadınların ise %46'sı iş tecrübesine sahiptir. Başka bir deyişle Özar, kadınların iş kurmadan önce başka bir işte çalışma

oranlarının düşük olduğu belirtmiştir. Ancak bu çalışmada farklı bir sonuç elde edilmiştir. Ankete katılan 384 kadın girişimciden 260'ı yani 3'te 2'sinden fazlası kendi işini kurmadan önce farklı işlerde çalışmıştır. Daha önce başka bir işte çalıştığını ifade eden kadınlardan %38,1'inin çalışma süresi 5 yılın altındadır. Bu bulgu kadınların iş gücü piyasasında gerekli tecrübeyi edindikten sonra girişimcilik ekosistemine dâhil olma niyetlerinin yüksek olduğu şeklinde değerlendirilmiştir (Tablo 10).

Tablo 11. Kadın Girişimcilerin Önceki İş Deneyimine İlişkin Bilgiler*

	Sayı	Yüzde
1-5 arası	99	38,1%
6-10 arası	68	26,2%
11-15 arası	32	12,3%
16 ve üzeri	61	23,5%
Toplam	260	100,0%

* Girişimci olmadan önce bir işte çalıştığını belirten 260 firmaya ait sonuçlardır.

Ankete katılan kadın girişimcilerin daha önceki iş deneyimleri incelendiğinde %38,1'inin (99 kadın) 1-5 yıl arasında, %26,2'inin (68 kadın) 6-10 yıl arasında, %12,3'ünün (32 kadın) 11-15 yıl arasında, %23,5'inin (61 kadın) 16 yılın üzerinde bir başka işte çalıştığı tespit edilmiştir (Tablo 11).

Tablo 12. Kadın Girişimcilerin İlk İşletmelerine İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
18-24 arası	49	12,8%
25-34 arası	148	38,5%
35-44 arası	133	34,6%
45-54 arası	42	10,9%
55-64 arası	12	3,1%
Toplam	384	100,0%

Katılımcılara işletmelerini açtıklarındaki yaşları da sorulmuştur. Buna göre kadınların girişimcilik fikrini hayata en çok geçirdikleri yaş grubu %38,5 oranıyla (148 kadın) 25-34 yaş arasıdır. Bu yaş grubunu %34,69 (133 kadın) ile 35-44 yaş grubu izlemektedir. İşletme açmanın en düşük olduğu yaş 55 ve sonrasıdır. 384 katılımcının 148'i 25-34, 133'ü 35-44, 49'u 18-24, 42'si 45-54 ve 12'si 55 ve üzeri yaşta girişimcilik

ekosistemine dâhil olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak 35-44 yaş arası ile 45-54 yaş arasındaki girişimcilerin sayısı artmaktadır (Tablo 12).

Tablo 13. Kadın Girişimcilerin Çalışan Sayılarına Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
1 çalışan	173	45,1%
2 çalışan	53	13,8%
3 çalışan	32	8,3%
4 çalışan	18	4,7%
5 çalışan	13	3,4%
6 çalışan	7	1,8%
7 çalışan	25	6,5%
8 çalışan	12	3,1%
9 çalışan	3	0,8%
10 çalışan	6	1,6%
11 ve üzeri çalışan	42	10,9%
Toplam	384	100,0%
Ortalama çalışan sayısı	5,4	

Ankete katılan kadın girişimcilerin işletmelerini açtığında kaç çalışanları olduğu incelendiğinde %45,1'inin (173 kadın) 1 çalışanı olduğu görülmüştür. %13,8'inin (53 kadın) 2 çalışanı, %8,3'ünün (32 kadın) 3 çalışanı, %4,7'sinin (18 kadın) 4 çalışanı, %1,8'inin (7 kadın) 6 çalışanı, %6,5'inin (25 kadın) 7 çalışanı, %3,1'inin (12 kadın) 8 çalışanı, %0,8'inin (3 kadın) 9 çalışanı, %1,6'sının (6 kadın) 10 çalışanı, %10,9'unun (42 kadın) 11 ve daha fazla çalışanı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 14. İstihdam Edilen İlk Çalışanın Cinsiyetine Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Kadın	305	79,4%
Erkek	79	20,6%
Toplam	384	100,0%

Ankete katılan kadın girişimcilerden %79,4'ünde (305 işletmede) işe alınan ilk çalışanın kadın, %20,6'sında (79 işletmede) ise erkek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 14). Kadın girişimcilerin işe ilk kadın aldığı görüşü bu bulguyla doğrulanmıştır (H2).

Tablo 15. Kadın Girişimcilerin Çalışanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Kadın çalışan	2982	75,3%
Erkek çalışan	976	24,7%
Toplam çalışan	3958	100,0%
Ortalama çalışan sayısı	7,4	

Ankete katılan kadın girişimcilerin hali hazırdaki çalışanlarının cinsiyetine bakıldığında %75,3'ünün (2982) kadın, %24,7'sinin (976) erkek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 15).

Tablo 16. Kadın Girişimcilerin Yıllar İçinde Çalışan Sayılarının Değişimine Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Çalışan sayısı arttı	158	41,1%
Çalışan sayısı aynı kaldı	200	52,1%
Çalışan sayısı azaldı	26	6,8%
Toplam	384	100,0%

Ankete katılan kadın girişimcilerin işletmelerindeki yıllar içindeki değişim incelendiğinde %41,1'inde (158 işletmede) çalışan sayısının arttığı belirlenmiştir. İşletmelerin %52,1'inde (200 işletme) çalışan sayısının aynı kaldığı, %6,8'inde (26 işletmede) çalışan sayısının azaldığı tespit edilmiştir (Tablo 16).

Tablo 17. Kadın Girişimcilerin Kadın Çalışan Sayılarına İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
1 kadın çalışan	135	37,5%
2 kadın çalışan	46	12,8%
3 kadın çalışan	30	8,3%
4 kadın çalışan	18	5,0%
5 kadın çalışan	12	3,3%
6 kadın çalışan	13	3,6%
7 kadın çalışan	21	5,8%
8 kadın çalışan	11	3,1%
9 kadın çalışan	8	2,2%
10 kadın çalışan	6	1,7%
11 ve üzeri kadın çalışan	60	16,7%
Toplam	360	100,0%
Ortalama çalışan kadın sayısı	8,3	

* 24 firmada kadın çalışan bulunmamaktadır.

Ankete katılan kadın girişimcilerin çalışan sayılarıyla ilgili incelemede 24 işletmede kadın çalışan bulunmadığı tespit edilmiştir. Kadın çalışan bulunan 360 işletmede ortalama çalışan kadın sayısı 8,3'tür. Çalışan kadın sayıları incelendiğinde; işletmelerin %37,5'unda (135 işletmede) 1 kadın çalışan, %12,8'inde (46 işletmede) 2 kadın çalışan, %8,3'ünde (30 işletmede) 3 kadın çalışan, %5,0'ında (18 işletmede) 4 kadın çalışan, %3,3'ünde (12 işletmede) 5 kadın çalışan, %3,6'sında (13 işletmede) 6 kadın çalışan, %5,8'inde (21 işletmede) 7 kadın çalışan, %3,1'inde (11 işletmede) 8 kadın çalışan, %2,2'sinde (8 işletmede) 9 kadın çalışan, %1,7'sinde (6 işletmede) 10 kadın çalışan, %16,7'sinde (60 işletmede) 11 ve üzerinde kadın çalışan bulunmaktadır (Tablo 17).

Tablo 18. Kadın Girişimcilerin Erkek Çalışan Sayılarına İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
1 erkek çalışan	66	37,9%
2 erkek çalışan	36	20,7%
3 erkek çalışan	17	9,8%
4 erkek çalışan	10	5,7%
5 erkek çalışan	4	2,3%
6 erkek çalışan	4	2,3%
7 erkek çalışan	5	2,9%
8 erkek çalışan	5	2,9%
9 erkek çalışan	1	0,6%
10 erkek çalışan	4	2,3%
11 ve üzeri erkek çalışan	22	12,6%
Toplam	174	100,0%
Ortalama çalışan erkek sayısı	5,6	

* 210 firmada erkek çalışan bulunmamaktadır.

Ankete katılan kadın girişimcilerin çalışanlarının cinsiyetleri incelendiğinde 210 işletmede erkek çalışan bulunmadığı tespit edilmiştir. 210 işletmenin %37,9'unda (66 işletmede) 1 erkek çalışan, %20,7'sinde (36 işletmede) 2 erkek çalışan, %9,8'inde (17 işletmede) 3 erkek çalışan, %5,7'sinde (10 işletmede) 4 erkek çalışan, %2,3'ünde (4 işletmede) 5 erkek çalışan, %2,3'ünde (4 işletmede) 6 erkek çalışan, %2,9'unda (5 işletmede) 7 erkek çalışan, %2,9'unda (5 işletmede) 8 erkek çalışan, %0,6'sında (1 işletmede) 9 erkek çalışan, %2,3'ünde (4 işletmede) 10 erkek çalışan, %12,6'sında (22 işletmede) 11 ve üzerinde erkek çalışan bulunmaktadır (Tablo 18).

Tablo 19. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği İllere Yönelik Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde	Sıra		Sayı	Yüzde
1	Düzce	23	6,0%	42	Zonguldak	3	0,8%
2	Kırşehir	22	5,7%	43	Yalova	3	0,8%
3	Amasya	18	4,7%	44	Uşak	3	0,8%
4	Aksaray	11	2,9%	45	Tunceli	3	0,8%
5	İzmir	9	2,3%	46	Tokat	3	0,8%
6	Bursa	9	2,3%	47	Tekirdağ	3	0,8%
7	Ankara	9	2,3%	48	Şırnak	3	0,8%
8	Yozgat	8	2,1%	49	Siirt	3	0,8%
9	Kayseri	8	2,1%	50	Samsun	3	0,8%
10	İstanbul	8	2,1%	51	Rize	3	0,8%
11	Van	6	1,6%	52	Osmaniye	3	0,8%
12	Şanlıurfa	6	1,6%	53	Ordu	3	0,8%
13	Kastamonu	6	1,6%	54	Niğde	3	0,8%
14	Elâzığ	6	1,6%	55	Nevşehir	3	0,8%
15	Batman	6	1,6%	56	Mersin	3	0,8%
16	Sakarya	5	1,3%	57	Mardin	3	0,8%
17	Kırklareli	5	1,3%	58	Manisa	3	0,8%
18	Kırıkkale	5	1,3%	59	Malatya	3	0,8%
19	Edirne	5	1,3%	60	Kütahya	3	0,8%
20	Bilecik	5	1,3%	61	Kilis	3	0,8%
21	Trabzon	4	1,0%	62	Kars	3	0,8%
22	Sivas	4	1,0%	63	Karaman	3	0,8%
23	Sinop	4	1,0%	64	Karabük	3	0,8%
24	Muş	4	1,0%	65	Gümüşhane	3	0,8%
25	Muğla	4	1,0%	66	Giresun	3	0,8%
26	Konya	4	1,0%	67	Gaziantep	3	0,8%
27	Kocaeli	4	1,0%	68	Eskişehir	3	0,8%
28	Kahramanmaraş	4	1,0%	69	Denizli	3	0,8%
29	Isparta	4	1,0%	70	Çankırı	3	0,8%
30	Iğdır	4	1,0%	71	Çanakkale	3	0,8%
31	Hatay	4	1,0%	72	Burdur	3	0,8%
32	Hakkâri	4	1,0%	73	Bolu	3	0,8%
33	Erzurum	4	1,0%	74	Bingöl	3	0,8%
34	Erzincan	4	1,0%	75	Bartın	3	0,8%
35	Diyarbakır	4	1,0%	76	Aydın	3	0,8%
36	Çorum	4	1,0%	77	Artvin	3	0,8%
37	Bitlis	4	1,0%	78	Antalya	3	0,8%
38	Bayburt	4	1,0%	79	Ağrı	3	0,8%
39	Balıkesir	4	1,0%	80	Adıyaman	3	0,8%
40	Ardahan	4	1,0%	81	Adana	3	0,8%

41	Afyonkarahisar	4	1,0%		
				384	100,0%

Çalışma kapsamında 40 ilde 3, 21 ilde 4, 5 ilde 5, 5 ilde 6, 3 ilde 8, 3 ilde 9, 1 ilde 11, 1 ilde 18, 1 ilde 22, 1 ilde ise 23 kadın girişimci ile anket yapılmıştır. En çok anketin yapıldığı ilk 3 il Düzce, Kırşehir ve Amasya'dır. (Tablo 19).

Tablo 20. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Alana İlişkin Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	İmalat	208	54,2%
2	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	80	20,8%
3	Eğitim, sağlık, spor ve diğer sosyal hizmetler	32	8,3%
4	Oteller ve lokantalar	31	8,1%
5	Toptan ve perakende ticaret	14	3,6%
6	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	5	1,3%
7	Teknoloji	4	1,0%
8	Ulaştırma ve depolama	3	0,8%
9	Bilgi ve iletişim	2	0,5%
10	Gayrimenkul faaliyetleri	2	0,5%
11	İnşaat ve bayındırlık	2	0,5%
12	İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1	0,3%
Toplam		384	100,0%

Kadın girişimcilere yöneltilen bir başka soru da faaliyet alanlarına ilişkindir. Yanıtlar 12 faaliyet kolunda toplanmıştır. 384 kadın girişimcinin yarısından fazlası imalat sektöründe hizmet vermektedir. Bu katılımcıların %54,2'si yani 208'ine denk gelmektedir. İmalat sektörünü %20,8 (80 kadın girişimci) ile tarım (ormancılık, balıkçılık), %8,3 (32 kadın girişimci) ile sosyal hizmetler (eğitim, sağlık, spor), %8,1 (31 kadın girişimci) ile hizmet sektörü (otel, lokanta), %6,36 (14 kadın girişimci) ile ticaret (toptan, perakende) sektörü takip etmektedir. Kadın girişimcilerin daha az tercih ettikleri sektörlerin başında destek hizmetleri, inşaat, gayrimenkul, ulaştırma ve depolama gelmektedir. Araştırmaya katılan kadın girişimcilerden %2,6'sı (10 kadın girişimci) bu sektörlerde hizmet vermektedir. Bu veri, GEM 2018/2019 raporundaki bulguyu da desteklemektedir. Kadın girişimcilerle yapılan anketlerde ek/destekleyen sorulara verilen cevaplar, yatırım yapılacak sektör seçiminde ilgi alanı, satışı kolay ürün olması ve deneyimin büyük rol oynadığını göstermiştir. Ailesine ait meyve bahçesi

olanların kuru meyve tesisi kurması, el işi/terzilik becerisi olanın araç ve yatlar için koltuk kılıfı üretim yapan atölye açması, sigortacılık yapan bankacının her şeyi bırakıp bölgesinde açık olduğunu fark ettiği tavukçuluk sektöründe işletme açması gibi örnekler verilebilmektedir (Tablo 20).

Tablo 21. Kadın Girişimcilerin Faaliyet Gösterdiği Yıllara İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
5 yıldan az	180	46,9%
6 – 10 yıl	139	36,2%
10 yıldan fazla	63	16,4%
Cevap yok	2	0,5%
Toplam	384	100,0%

Devlet desteği ile kurulan işletmelerin faaliyet yıllarına bakıldığında kadın girişimciliğin yıllar içinde artış gösterdiği görüşüyle örtüşmektedir. Ankete katılan 384 kadın girişimcinin %46,9'u (180 kadın girişimci) yani neredeyse yarısı 5 yıldan daha az süredir faaliyet göstermektedir. %36,2'si (139 kadın girişimci) 6-10 yıl, %16,4'ü (63 kadın girişimci) işletmesini 10 yıldan önce açmıştır.

Tablo 22. Kadın Girişimcilerin kurduğu İşletmelerin Hukuki Statüsüne Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Anonim Şirket	26	6,8%
Limited Şirket	55	14,3%
Adi Komandit Şirket	6	1,6%
Adi Şirket/Şahıs şirketi	198	51,6%
Kolektif Şirket	4	1,0%
Kooperatif	93	24,2%
Cevap yok	2	0,5%
Toplam	384	100,0%

Ankete katılanların sahip olduğu işletmelerin hukuki statüleri incelendiğinde en yaygın tercihin şahıs şirketi olduğu görülmektedir. Kurulum açısından daha basit ve maliyet açısından daha düşük olması bunun nedenleri arasındadır. Tek bir kişi tarafından yönetilmesi ve karar alma sürecinin daha hızlı olmasının da bu tercihte etkili olduğu değerlendirilmektedir. Anket sonuçlarına göre ilk sırayı %51,6 (198 kadın girişimci) ile şahıs/adi şirketin aldığı görülmektedir. Bunu %24,2 (93 kadın girişimci) ile kooperatif, %14,3 (55 kadın girişimci) ile limited, %6,8 (26 kadın girişimci) ile anonim şirket takip

etmektedir. Kadın girişimcilerin sahip olduğu işletmelerin hukuki statüye göre sınıflanmasında son sıraları kolektif ve adi komandit şirket almaktadır (Tablo 22).

Tablo 23. Kadın Girişimcilerin Bir Kurumdan Destek Alıp Almadıklarına İlişkin bilgiler

	Sayı	Yüzde
Evet aldım	384	100,0%

Anket, devlet desteği alan kadınlarla yapılmıştır (Tablo 23).

Tablo 24. Kadın Girişimcilerin Devlet Desteklerinden Haberdar Olma Kanallarına Yönelik Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Kendim araştırdım	210	54,7%
2	Çevremdekilerden duydum	149	38,8%
3	Kurumuma gittim	96	25,0%
4	TV’de duydum	28	7,3%
5	Seminerde duydum	26	6,8%
6	Mali müşavirim(Muhasebecim) teşvik etti	15	3,9%
7	Banka çalışanları sayesinde haberim oldu	4	1,0%
8	Kooperatif sayesinde	3	0,8%
9	İŞKUR	3	0,8%
10	Diğer	21	5,5%
11	Cevap yok	10	2,6%

Kadın girişimcilerin devlet desteklerinden nasıl haberdar olduğu da çalışmada elde edilen bulgulardan biridir. Anket sonuçlarının analizi bir gerçeği açık şekilde ortaya koymuştur. Girişim niyeti olan kadın, fırsat ve destekleri kendisi araştırıp bulmaktadır. 384 kadın girişimcinin yanıtları 10 ana başlıkta toplanmıştır. Buna göre kadınların yarısından fazlası %54,7’si (210 girişimci kadın) girişimcilere sunulan destekleri kendileri araştırmış, uygun bulduklarına başvurmuşlardır. Devlet desteklerini çevresinden duyanların oranı %38,8 (149 kadın girişimci), bizzat kurumlara giderek araştıranların oranı %25,0 (96 kadın girişimci) medyadan duyanların oranı %7,3’tür (28 kadın girişimci). %6,8’i (26 kadın girişimci) seminerde duyduğunu, 3,9’u (15 kadın girişimci) mali müşavirinden, %1,0’ı (15 kadın girişimci) bankalardan, 0,8’i (3 kadın girişimci) kooperatiften, %0,8’i (3 kadın girişimci) İŞ-KUR’dan öğrendiğini belirtmiştir. Veriler, kadın girişimcilere verilen desteklerin bilinirliğini artırma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Girişim niyeti olan kadınlar, desteklere ulaşmadan önce ne tür desteklerin hangi şartlarda verildiği bilgisine ulaşmak için dahi çaba sarf

etmektedir. Aslında devlet destekleri, yatırıma destek internet sitesinden toplu hâlde sunulmaktadır. Ancak sitenin bilinir olmadığı görülmektedir (Tablo 24).

Tablo 25. Kadın Girişimcilerin Mesleki Eğitim Bilgisine Yönelik Bulgular

	Sayı	Yüzde
Hayır almadım	124	32,3%
Evet aldım	237	61,7%
Cevap yok	23	6,0%
Toplam	384	100,0%

Çalışmada eğitim tercihleri de değerlendirilmiş, çoğunun işletmesini kurmadan önce işiyle ilgili eğitim aldığı görülmüştür. Katılımcıların %61,7'si (237 kadın girişimci) eğitim desteği almıştır (Tablo 25).

Tablo 26. Kadın Girişimcilerin Eğitim Aldıkları Kuruma Yönelik Bilgiler*

Sıra		Sayı	Yüzde
1	KOSGEB	142	59,9%
2	İl ticaret müdürlüğü, odası	22	9,3%
3	Tarım il müdürlüğü, tarım ve orman bakanlığı	15	6,3%
4	Halk eğitim merkezi	13	5,5%
5	İŞKUR	10	4,2%
6	Üniversite	7	3,0%
7	Çalışma ve iş kurumu il müdürlüğü	3	1,3%
8	Sanayi müdürlüğü, odası	2	0,8%
9	Kooperatifler	2	0,8%
10	Belediye	2	0,8%
11	İŞGEM	2	0,8%
12	BEBKA	2	0,8%
13	Esnaf ve sanatkar odasının açtığı	2	0,8%
14	Diğer	26	11,0%

* Girişimcilik desteği ile ilgili eğitim aldığını belirten 237 firmaya ait sonuçlardır.

Girişimcilik desteği aldığını belirten 237 kadın girişimcinin hangi kurumdan destek aldığı incelendiğinde; %59,9'unun (142 kadın girişimci) KOSGEB'den, %9,3'ünün (22 kadın girişimci) ticaret müdürlüğü/odasından, %6,3'ünün (15 kadın girişimci) Tarım ve Orman Bakanlığı/İl Müdürlüğünden, %5,5'inin (13 kadın girişimcinin) Halk Eğitim Merkezi'nden, %4,2'sinin (10 kadın girişimci) İŞ-KUR'dan, %3,0'ının (7 kadın girişimci) üniversitelerden, %1,3'ünün (3 kadın girişimci) çalışma müdürlüğünden, %0,8'inin (2 kadın girişimci) sanayi müdürlüğü/odasından, %0,8'inin (2 kadın

girişimci) kooperatiflerden, %0,8'inin (2 kadın girişimci) belediyelerden, %0,8'inin İSGEM'den, %0,8'inin (2 kadın girişimci) BEBKA'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

KOSGEB'in burada ön plana çıkmasının nedeni Başkanlığın birçok kurumla ortak eğitim yapması ve KOSGEB destek başvurularında "Girişimcilik Eğitimi Sertifikası" almanın zorunlu tutulmasıdır. KOSGEB verilerine göre 2010 yılından beri 1 milyon 600 bine yakın kişiye girişimcilik eğitimi verilmiştir. Eğitim alanların %47,20'si kadındır. 2020 yılında 12 bin kadın girişimciye destek sağlamıştır. Geleneksel Girişimcilik Eğitimi'ne katılanların (537.165 Kişi) %41'ini (220.672 Kişi), İleri Girişimci Eğitimi'ne katılanların (259.169 Kişi) %37'sini (96.986 Kişi) kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 26).

Tablo 27. Kadın Girişimcilerin Destek Aldığı Kurumlara İlişkin Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	KOSGEB	215	56,0%
2	Tarım ve Orman Bakanlığı	57	14,8%
3	Ticaret Bakanlığı	53	13,8%
4	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	47	12,2%
5	Kalkınma ajansları	41	10,7%
6	Avrupa Birliği	19	4,9%
7	İş-KUR	17	4,4%
8	Esnaf kooperatifleri	29	7,5%
9	Ziraat Bankası	11	2,9%
10	Kredi Garanti Fonu	11	2,9%
11	Diğer	28	7,3%
12	Cevap yok	5	1,3%

Ankete katılan kadın girişimcilerin destek aldığı kurumlar incelendiğinde %52,6'sının (202 kadın girişimci) KOSGEB'den destek aldığı belirlenmiştir. Başka bir deyişle kadınlar tarafından kurulan girişimlerin yarısından fazlası KOSGEB desteğiyle hayata geçirilmiştir. Teşvik ve pozitif ayrımcılık uygulamalarıyla kadın girişimcileri destekleyen kurumlar şöyle sıralanmaktadır. Bulgulara göre %14,8'inin (57 kadın girişimci) Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan, %13,8'inin (53 kadın girişimci) Ticaret Bakanlığı'ndan, %12,2'sinin (47 kadın girişimci) TKDK'den, %10,7'sinin (41 kadın girişimci) Kalkınma Ajans'larından, %4,9'unun (19 kadın girişimci) Avrupa Birliği'nden, %4,4'ünün (17 kadın girişimci) İş-Kur'dan, %7,5'inin (29 kadın

girişimci) Esnaf kooperatiflerinden, %2,9'unun (11 kadın girişimci) Kredi Garanti Fonu'ndan, %2,9'unun (11 kadın girişimci) Ziraat Bankası'ndan destek aldığı tespit edilmiştir (Tablo 27).

Tablo 28. Kadın Girişimcilerin Aldığı Desteklere İlişkin Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Finans	224	58,3%
2	Ekipman	219	57,0%
3	Eğitim	124	32,3%
4	Çalışan Desteği, Personel	10	2,6%
5	Hammadde, Malzeme	5	1,3%
7	Diğer	4	1,0%
8	Cevap yok	9	2,3%

Çalışmaya katılanların ne tür destek aldıklarına dair bulgular incelendiğinde kadın girişimcilerin en çok finans ve ekipman desteğine ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Kadın girişimcilerin %58,3'ü (224 kadın girişimci) yani yarısından fazlası devletten finans desteği aldığını ifade etti. Cevaplar çerçevesinde yapılan sıralamaya göre ikinci sırada %57,0 (219 kadın girişimci) ile ekipman desteği geliyor. Bunları %32,3 (124 kadın girişimci) ile eğitim, çalışan ve hammadde desteği izlemektedir (Tablo 28).

Tablo 29. Kadın Girişimcilerin Bilişim Teknolojileri Kullanıp/Kullanmadığına Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Hayır	123	32,0%
Evet	261	68,0%
Toplam	384	100,0 %

Kadın Girişimcilerin Bilişim Teknolojileri Kullanma alışkanlıkları incelendiğinde; Kadın girişimcilerin, kadın istihdamını olduğu gibi bilişim sistemi kullanımını da olumlu etkiledikleri görülmüştür. Çalışmaya katılan kadın girişimcilerin 3'te 2'si işletmesinde bilişim teknolojilerini kullanmaktadır. 384 işlemenin 261'inde (%68,0) bilişim sistemleri aktif olarak kullanılırken 123'ünde (%32,0)'nda bu sistemler yer almamaktadır.

İşletmesinde bilişim sistemi kullanmadığını belirten kadın girişimcilerin tamamı “ihtiyaç duyulmamasını” gerekçe göstermektedir (Tablo 29).

Tablo 30. Kadın Girişimcilerin Kullandığı Programlara İlişkin Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Hayır	111	42,5%
Evet	150	57,5%
Toplam	261	100,0%

* İşletmesinde bilgisayar (bilişim) teknolojilerini kullandığını belirten 261 firmaya ait sonuçlardır.

İşletmesinde bilişim teknolojisi kullandığını belirten 261 kadın girişimciden %57,5’inde (150 işletmede) paket program, %42,5’inde (111 işletmede) genel programlar kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bilişim sistemleri kimi işletmelerde organizasyonun bel kemiği durumundadır. Bu işletmelerde genellikle daha az çalışan istihdam edilmektedir. Örneğin et için tavuk üretimi (boyler) yapılan çiftliklerde işletme içi aydınlatmadan ısıtmaya, sulamadan yemlemeye kadar tüm süreçler zaman ayarlı sistemlerle yapılmaktadır. Paket program olarak niteleyebileceğimiz bu sistemin kullanımı oldukça yaygındır (Tablo 30).

Tablo 31. Kadın Girişimcilerin Bilişim Teknolojilerini Kullandıkları Alana Yönelik Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Muhasebe	152	58,2%
2	Satış/Pazarlama	148	56,7%
3	Müşteri taleplerinin takibi	113	43,3%
4	İş akışı	106	40,6%
5	Kurum içi ve dışı iletişim/Haberleşme	94	36,0%
6	Üretim süreçlerinin takibi	86	33,0%
7	İş süreçlerini gerçekleştirmek (sistemler aracılığı ile iş süreçlerini gerçekleştirmek), otomasyon sistemi	7	2,7%
8	Diğer	8	3,1%
9	Cevap yok	8	3,1%

*İşletmesinde bilgisayar (bilişim) teknolojilerini kullandığını belirten 261 firmaya ait sonuçlardır.

Ankette işletmesinde bilişim teknolojisi kullandığını belirten 261 kadın girişimcinin bu programları hangi amaçla kullandığı incelendiğinde %58,2’sinin (152 işletmede) muhasebe, %56,7’sinin (148 işletmede) satış/pazarlama, %43,3’ünün (113 işletmede) müşteri talep takibi, %40,6’sının (106 işletmede) iş akışı, %36,0’ının (94 işletmede)

kurum içi/dışı iletişimi, %33,0'ının (86 işletmede) üretim süreçleri takibi, %2,7'sinin (7 işletmede) iş süreçlerinin gerçekleştirilmesi için kullandığı tespit edilmiştir (Tablo 31).

Tablo 32. Kadın Girişimcilerin İşletmelerinde İnternet Sitesi Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bilgiler

	Sayı	Yüzde
Hayır	146	38,0%
Evet	199	51,8%
Cevap yok	39	10,2%
Toplam	384	100,0%

Ankete katılan kadın girişimcilerin işletmelerinin tanıtımı ya da pazarlama için internet sitesi kullanıp kullanmadığı incelendiğinde %38'inde (199 işletme) internet sitesi kullanılmadığı, %51,8'inde (199 işletmede) internet sitesi kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 32).

Tablo 33. Kadın Girişimcilerin İşletmelerinde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Instagram	261	68,0%
2	Facebook	159	41,4%
3	İşletmemize ait sosyal medya hesabımız yok	43	11,2%
4	X	32	8,3%
5	LinkedIn	27	7,0%
6	Youtube	25	6,5%
7	Cevap yok	68	17,7%

Bilişim sistemlerinin kullanımına olumlu katkı sağlayan kadın girişimcilerin sanal dünyada da var oldukları görülmektedir. Bu varlık internet sitesiyle sınırlı değildir. Kadın girişimcilerin sosyal ağlarda izi oldukça belirgindir. Sosyal ağlarda en çok tercih edilen platform satışta yapılabilen Instagram'dır. Ankete katılan 384 kadın girişimcinin %68,0'i (261 işletme) işletmesi için Instagram hesabı kullanmaktadır. Instagram'ın erişime kapatıldığı (Ağustos 2024) günlerde satışları düştüğü için şikayetçi olan, mecranın açılması için çağrıda bulunanların çokluğu da bunu doğrulamaktadır. Sanal dünyanın pazar yeri olan Instagram'ı %41,4 (159 işletme) ile Facebook, %8,3 (32 işletme) ile X, %7,0'ının (27 işletme) LinkedIn, %6,5'inin (25 işletme) Youtube

kullandığı, %11,2'sinin (43 işletme) ise sosyal medya hesabı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 33).

Tablo 34. Kadın Girişimcilerin Hedef Kitlelerine Ulaşma Yöntemlerine İlişkin Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Doğrudan satış(Fuar/ Tavsiye/ Aracılar vb.)	316	82,3%
2	İşletmemizin sosyal medya hesapları yoluyla	199	51,8%
3	İşletmemizin web sayfasından yoluyla	83	21,6%
4	E-posta yoluyla	17	4,4%
5	SEO stratejileri(Arama motorları) yardımıyla	16	4,2%
6	E-ticaret siteleri sayesinde	7	1,8%
7	Diğer	7	1,8%
8	Cevap yok	23	6,0%

Kadın girişimcilerin işletmelerinin sunduğu ürün ve hizmetleri son kullanıcıya (hedef kitleye) tanıtmak ve satış yapmak için hangi yöntemleri kullandığına yönelik bulgular incelendiğinde farklı yöntemler kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan ankete katılan 384 kadın girişimcinin yanıtlarına göre ilk sırayı doğrudan satış yöntemi almaktadır. Fuar ve aracılar gibi müşteri tavsiyeleri bu grupta yer almaktadır. Görüşülen kadın girişimcilerin bir kısmı devletin fuar desteklerinden faydalandığını dile getirmiştir. Fuarlarda kurulan bağlantılar ve buralarda tanışılan aracılar satışlarda önemli rol oynamaktadır. Aynı şekilde hizmet alan/ürün kullanan müşterilerin tavsiyeleri hedef kitleye ulaşmak için destek olmaktadır. Kadın girişimcilerin %82'si (316 işletme) doğrudan satış yöntemini kullanmaktadır. Sosyal medya kullanımı burada da öne çıkmaktadır. Kadın girişimcilerin %51,8'i (199 işletme) hedef kitlesine sosyal medya mecralarından ulaşmaktadır. Hedef kitleye ulaşmak için kullanılan diğer bir yöntem ise internet sitesi. Müşterisine işletmesinin internet sitesinden ulaşanların oranı %21,6 (83 kadın girişimci)'dir. Kadın girişimcilerin %4,4'ü (17 işletme) e-posta yoluyla, %4,2 (16 işletme) arama motorları (CEO Stratejileri) aracılığıyla ulaşmaktadır (Tablo 34).

Tablo 35. Kadın Girişimcilerin Devletten Beklentilerine Yönelik Bilgiler

Sıra		Sayı	Yüzde
1	Maddi destek, (Hibe desteği, indirim, kredi desteği, kira, vergi indirimi muafiyeti, elektrik vb. fatura)	161	41,9%
2	Kadın, genç girişimciliklerin daha çok desteklenmesi	39	10,2%
3	Makine, teçhizat, ekipman, teknoloji, hammadde, malzeme yardımı	26	6,8%
4	Desteklerin devamlılığının sağlanması, daha fazla destek, her konuda destek	26	6,8%
5	Yapılanlardan memnun	24	6,3%
6	Satış ve pazarlama desteği, Pazar alanları	23	6,0%
7	Eğitim, bilgilendirme, mentorluk, araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi	20	5,2%
8	Zamların enflasyonun önüne geçilmesi, kurda piyasada tutarlılık, Ekonomide istikrar	14	3,6%
9	Personel desteği	13	3,4%
10	Tarım ve hayvancılık destekleri (yem, vb.)	11	2,9%
11	Denetleme sistemi (haksız yere destek alanlar için, işletmelerin uygunluğu vs)	11	2,9%
12	Üreticiye üretim sektörüne destek	9	2,3%
13	Destekler için evrak işleri, belgelendirme işleri kolaylaştırılmalı	8	2,1%
14	Ürün satılmadan vergi alınmamalı, işe ve gelire göre vergi oranlarının gözden geçirilmesi	8	2,1%
15	Teşvik	7	1,8%
16	Beklentim yok	6	1,6%
17	Üretim, çalışma atölye/alanı/arazisi için destek	5	1,3%
18	Reklam ve tanıtım amaçlı destek	4	1,0%
19	Hibe ve destek alınırken beklenen şartların hafifletilmesi (maddi, sermaye vb)	4	1,0%
20	Depremden dolayı destek	4	1,0%
21	Yakıt desteği	4	1,0%
22	Diğer	25	6,5%
23	Cevap yok	45	11,7%

Ankete katılan kadın girişimcilerin devletten beklentileri incelendiğinde %41,9'u (161 girişimci kadın) maddi destek (hibe, kredi, vergi indirimi) beklediğini ifade etmiştir. Kadın girişimcilerin %10,2'si (39 kadın) genç girişimciliğin daha çok desteklenmesi, %6,8'i (26 kadın girişimci) makine ve hammadde desteği, %6,8'i (26 kadın girişimci) desteklerin devamlılığının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Kadın girişimcilerin %6,3'ü (24 kadın) desteklerden memnun olduğunu belirtmiş, %6,0'ı (23 kadın girişimci) satış ve pazar desteği sağlanması, %5,2'si (20 kadın) mentorluk desteklerinin artması, %3,6'sı (14 kadın girişimci) ekonomik istikrarın sağlanması, %3,4'ü (13 kadın girişimci) personel desteği, %2,9'u (11 kadın girişimci) tarım ve hayvancılık, %2,3'ü (9 kadın girişimci) ise üretim sektörüne daha fazla destek verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ankete katılan girişimci kadınların 2,9'u (11 kadın girişimci) destek alan işletmelerin denetim altında olmasını, %2,1'i (8 kadın girişimci) evrak işlerinin kolaylaştırılmasını, %2,1'i (8 kadın girişimci) ürün satılmadan vergi alınmamasını, %1,8'i (7 kadın girişimci) teşviklerin artmasını, %1,3'ü (5 kadın girişimci) işletmeler

için arazi desteği, %1,0'ı (4 kadın girişimci) reklam desteği, %1,0'ı (4 kadın girişimci) yakıt desteği istediğini ifade etmiş, %1,0'ı (4 kadın girişimci) ise deprem bölgesi için ayrı bir destek paketi sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Tablo 35).

3.6 BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde iş gücü piyasası çerçevesinde kadın girişimciliği ve kadın istihdamına ilişkin veri ve bilgiler tartışılacaktır. Bu amaçla kadın girişimciliği konusunda literatürde yapılan çalışma ve bulgularla bu çalışmada yapılan ve elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır. Kadın girişimciliğinin tarihi seyri, dünyada ve ülkemizdeki durum analiz edilerek ülkemizde kadın girişimcilere yönelik devlet destekleri irdelenmiştir. Kalkınma planları, hükümet programları, orta vadeli programlar ve eylem planlarında yer alan hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yapılan çalışmalar sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır.

2023 tarihi itibarıyla ülkemizin toplam nüfusun %50,1'ini erkekler, %49,9'unu kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Oranlar zaman zaman değişse de ülkemizde kadın erkek nüfusunda eşitlik bozulmamaktadır. Bu nedenle nüfusun yarısını oluşturan kadınların iş gücüne dâhil olmaması düşünülmemektedir. Beşerî sermayenin iki ayağından biri olarak kadın iş gücünden vazgeçilemeyecek olmasının anlaşılması yüzlerce yıl önceye dayansa da kadınların profesyonel olarak iş gücü piyasasına katılmaları çok zaman almıştır. Kadınların iş gücüne katılımını kolaylaştırmak/teşvik etmek için tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Tüm bu çalışmalara kuramsal bölümde geniş yer verilmiştir.

Özellikle kadın işsizliğine çözüm olarak gündeme gelen önerilerden biri olan dünyada uzun yıllar önce konuşulmaya başlansa da ülkemizde resmî olarak ilk kez 1998 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 7. Kalkınma Planı'nda gündeme gelmiştir. Gündeme geldikten sonra ilan edilen her plan ve çalışmada ilk yıllarda durum tespiti olsa da ilerleyen yıllarda çözüm ve teşvike yönelik güçlü adımlar atılmış, son yıllarda ise pozitif ayrımcılık olarak nitelenebilecek öncelikler sağlanmıştır. Bulguların tartışılacağı bu bölümde geline nokta da durum tespiti yapılmıştır.

Tüm bu çalışmanın çıktısı olacak bilgi, kadın girişimci sayısı olacaktır. Ülkemizde kadın girişimciliğine yönelik resmi bir kayıt bulunmamaktadır ancak Sağlam (2023)'ün TOBB'dan aldığı veriler bulunmaktadır. İşletmelerin resmiyet kazandığı Ticaret Sicil gazetesinde “cinsiyet” ayrımı yapılmaması, girişimcilerin bağlı bulunduğu birden çok kurum, kuruluş ve STK'da ayrı kayıtların tutulması ve bunların ilan edilmemesi gibi nedenlerle girişimci sayısındaki artış tam olarak tespit edilememektedir. Bu noktada farklı kurumlardan edinilen bilgiler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Zaman aralığını daraltmak ve daha net verilere ulaşabilmek için çalışma girişimciliğin ilk kez anıldığı 1998 yılından itibaren değil son 10 yıldaki değişimin tespiti için 2013-2023 arası dönemle sınırlı tutulmuştur.

Bu araştırmanın temel amacı, ülkemizde kadın girişimcilere verilen devlet desteklerinin kadın istihdamına etkisini tespit etmektir. Bunun yanı sıra kadın girişimcilerin iş gücü piyasasında ve girişimcilik ekosisteminde erkeklerden daha zor şartlarla var olmaya çalıştıkları değerlendirilmektedir. Örneğin çalışma kapsamında yapılan ankette veri tabanı kullanılan; AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları'nın düzenlediği “Kadın Emeği” programındaki tecrübe paylaşımlarından. (AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığı, 2023) İşverenin işçi alımında genellikle erkeklerden, işten çıkarmalarda ise kadınlardan yana tercih kullandığı tüm dünyada kabul gören bir tespittir. Uluslararası Çalışma Teşkilatının 2018 raporunda bu açık açık yazılmıştır (ILO, 2018).

Kadın dayanışması ya da yaşanan zorluklara karşı destek olma güdüsü nedeniyle kadınların girişimlerinde kadın çalıştırmaya daha yatkın oldukları düşünülmektedir. Özellikle işe ilk alınan çalışanın kadın olduğu varsayılmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizdeki kadın girişimci profili, demografik özellikleri, eğitim durumları, sektör eğilimleri, ne tür destek aldıkları, bilişim sistemlerini kullanma alışkanlıkları gibi birçok konuda veri toplanmıştır.

Dört bölümden oluşan bu tezin ilk bölümünde iş gücü piyasası kavramı tanımlanmış, uluslararası örneklerle Türkiye'nin durumu karşılaştırmalı olarak ele alınarak özellikle kadınların iş gücü piyasasına katılımını teşvik etmek amacıyla ülkemizde yapılan yasal düzenlemeler incelenmiştir.

İş gücü piyasası, işverenlerin iş gücü talepleri ile iş arayanların arzlarının kesiştiği ekonomik bir platformdur. İş gücü piyasası göstergeleri, ekonominin genel durumu hakkında bilgi veren önemli verilerdir. Bu göstergeler, ekonomik politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Söz konusu göstergeler; istihdam, işsizlik oranı, iş gücüne katılım oranı, ortalama saatlik ücretler ve iş gücü maliyetidir.

Yapılan araştırmalarda (Yılmaz Zoğal 2015, akt: Yazıcıoğlu, 2020) olduğu gibi ataerkil toplum yapısı kadının ev ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi beklentisini doğurmuş, profesyonel iş hayatına girişi zorlaştırmıştır. Ancak Endüstri Devrimi'yle birlikte taşlar yerinden oynamış kadının da emek piyasasında ücret karşılığı çalışması gündeme gelmiştir. Ancak dünya genelinde bu konuda da kadınlar aleyhine bir dengesizlik yaşanmaktadır. TÜİK'in yayınladığı son (Nisan, 2024) istatistiklere göre istihdam oranı erkeklerde %66,9 iken kadınlarda %32,5'tir. Başka bir deyişle 3 erkekten 2'si, 3 kadından ise 1'i çalışmaktadır.

Yıllar içinde kadınların iş gücü piyasasında etkinlikleri artsa da aradaki farkın kapanmadığı görülmektedir. Buna neden olan en önemli etkenler kadınların toplumsal ve aile içindeki rolleri ile çeşitli nedenlerle eğitimlerini tamamlayamamaları olarak kabul edilebilir Ülkeler bu eşitsizliğin önüne geçmek için birtakım düzenlemelere imza atmıştır. Uygulanan politikalar on yıllar içinde meyvesini vermiştir. İzlanda, kadınların iş gücüne katılımında dünya liderlerinden biridir. Ülkede kadınların iş gücüne katılım oranı %80 civarındadır. İzlanda, cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikalar ve destekleyici sosyal politikalar uygulamaktadır. Örneğin ebeveynlere eşit izinler ve kreş hizmetleri gibi destekler sunulmaktadır.

Özellikle kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi, kadınların iş hayatına atılmasını, teşvik eden politikaların uygulanması ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi faktörler, kadınların iş gücü piyasasına katılımını arttırsa da Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranları hâlâ istenilen seviyede değildir. Kadınların iş gücüne katılımını artırmak için çeşitli politikalar ve destek mekanizmaları uygulanmaktadır. Bunları; istihdam teşvikleri, esnek çalışma modelleri, kreş ve bakım destekleri ile toplumsal eşitliği önceleyen politikalar olarak gruplamak mümkündür. Özellikle iş ve aile

yaşamının uyumlaştırılmasına ilişkin yasal düzenlemeler kadınların istihdama katılımını desteklediği değerlendirilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde tüm yönleriyle girişimcilik, özellikle de kadın girişimciliğinin seyri ele alınmıştır. Yapılan literatür taramalarında kadın girişimciliğinin desteklenmesi, devlet kurumlarından yapılan açıklamalar da ise desteklerin kadın girişimciliği artıracığı tezi savunulmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, beklentilerin haklılığını ortaya koymuştur. Desteklerin kadın girişimciliği ve kadın istihdamını olumlu etkilediği görülmüştür.

Özellikle 1950’li yıllardan itibaren özel girişimciliğin desteklenmesinin yaygınlaşmasıyla birlikte girişimcilikte hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Ülkemizdeki işletmelerin %96.8’i 1950 yılından sonra kurulmuştur (Tekin, 2005: 25). Girişimci, “emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynaklar olarak sayılan üretim faktörlerini bir araya getirerek mal veya hizmet üreten bireydir.” (Mucuk, 2001). KAGİDER ise kadın girişimciliğini, kadının yeni bir proje fikrini sermaye ile birleştirerek yeni bir işletme kurması olarak tanımlamaktadır. GİSEP’e göre ise tek başına veya en az %30 payla bir işletmenin sahibi olan kadınlar, kadın girişimci olarak kabul edilmektedir.

Yenilikçi fikirleri hayata geçirme cesareti yüksek olan girişimciler inovasyonu teşvik etmek, risk almak, yeni iş olanakları yaratmak ve ekonomik büyümeyi tetiklemek gibi katkılar sunmaktadır. Girişimcilik, tüm dünyada işsizliğe çözüm olarak görüldüğü için desteklenmektedir. Literatüre farklı türde girişimcilik çeşitleri girmiştir. Özdevecioğlu ve Cingöz’e göre sıralama şöyledir; Kadın Girişimciliği, Akademik Girişimcilik, İç Girişimcilik, Sosyal Girişimcilik, Sanat Girişimciliği ve Stratejik Girişimcilik olarak oluşurken, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Açık Ders Bölümü’nde şu şekildedir. Yaratıcı/Fırsatçı Girişimcilik, İç/Dış Girişimcilik, Kadın Girişimciliği, Sosyal Girişimcilik ve İnternet/Sanal Girişimcilik. Kadın girişimcilerin özellikleri de birçok araştırmaya konu olmuş ve farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Bedük (2005), Ögüt (2006), İlter (2008), Soysal (2010), Morçin (2013), Gül (2016), Durukan (2021), Güney (2006), Sayın (2011), Yetim (2002), Şahin (2009), Aşkın ve Barış (2017) gibi araştırmacılar; girişimci kadınların karşılaştığı zorluklar, KOSGEB’in kadın girişimcileri destekleme rolü, Türkiye’de kadın girişimci sayısının yetersizliği, bölgesel ve sosyal yapıdaki farkların etkileri gibi konuları ele almışlardır.

Girişimciliğin alt kollarından biri olan kadın girişimciliğinin resmî kayıtlara geğmesi ise 1990 sonrasıdır. Her yıl ölkeler, girişimcilik verilerini yayınlamakta ve girişimciliği teşvik etmek amacıyla plan ve programlarını uygulamaya koymaktadırlar. 1999 yılından bu yana faaliyet gösteren Küresel Girişimcilik Endeksi (GEM) Topluluğu, ölkeleri belirli ölçütler doğrultusunda değerlendirerek girişimcilik faaliyetleri ile ilgili ulusal ve uluslararası karşılaştırmalı raporlar sunmaktadır.

Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi ve Global Entrepreneurship Monitor (GEM) raporlarına göre kadın girişimcilerin sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. 2002 yılında %4 olan kadın girişimci oranı, 2019 yılında %8,8'e yükselmiştir. Aynı şekilde GEM raporuna göre 18-64 yaş aralığındaki kadınların %36'sı önümüzdeki üç yıl içinde girişimcilik faaliyetlerine katılmayı arzularken erkekler arasında bu oran yaklaşık olarak %64'tür. Bu veriler, kadın girişimciliğinin önemli bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamaktadır. Kadınların iş dünyasındaki varlığının artması, ekonomik kalkınmaya ve toplumdaki cinsiyet eşitliğine olumlu katkı sağlayabilir. Bu nedenle kadın girişimcilerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi, ekonomik büyümeyi ve toplumsal gelişimi destekleyebilmektedir (Karadeniz, 2019).

Günümüzde girişimciliğin ölkelerin kalkınmasında önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir. Küresel Girişimcilik Raporu'na göre ölkemizde girişimcilik faaliyetleri artmaktadır. Türkiye'deki kadın girişimcilerin genel olarak daha yüksek eğitim düzeylerine sahiptir. Bu araştırmada da benzer bir durum tespit edilmiştir. Ankete katılan 384 girişimci kadından 182'si (%47,4) yüksek eğitim düzeyine sahiptir. Bu veri, eğitim düzeyi arttıkça girişimcilik cesaret ve yeteneğinin arttığını göstermekte ve eğitim seviyesi her geçen yıl artan kadınlar için daha çok destek sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu perspektifle yıllar içinde girişimcilik alanında destek talep eden kadın sayısının artması beklenmelidir. Eğitim durumu teşvik için önemli bir referans olabileceği düşünölmektedir.

Türkiye, kadın girişimciliği konusunda %8,39 ile Avrupa'da Lüksemburg'un ardından 2.sırada gelmektedir. Türkiye'de 2012 yılında erkek girişimci sayısının kadın girişimci sayısından 2,5 kat daha fazla olduğu, 2013 yılında bu oranın 2,1 kat olduğu, dolayısıyla kadın girişimci sayısının arttığı değerlendirilmiştir [Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP), 2018].

Kadınların girişimcilikte karşılaştığı zorluklar hayatın her alanında yaşadıklarından farklı değildir. Eğitim ve deneyim eksikliği bu konuda ön plandadır. Son yıllarda eğitimde fark kapanmaya başlasa da hâlâ sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle mesleki eğitim, kurs ve sertifika programlarıyla kadınların ilgi duydukları alanda eğitim alma şansı artmıştır. Bu, kadın girişimci sayısında olumlu yönde bir ivme sağlamıştır. Kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında finansal konular önemli bir yer tutmaktadır. Kadın girişimciler çek defteri, senet gibi konularda tutucu bir yaklaşımla karşılaşmaktadır. Bu durum, yalnızca Türkiye'de değil dünya genelinde de benzerlik göstermektedir (Güleç, 2011: 52).

Bu araştırmanın veri tabanını oluşturan kadınların tamamına yakını hem sahne konuşmalarında hem de telefonla anket yapıldığı sırada aynı konuyu dile getirmiştir. Devlet dairesine gitmek, içeriği anlaşılamayan resmî metinlerle uğraşmak, özellikle bir imza ile sorumluluk altına girmek birçok kadın için stres oluşturmaktadır. Resmî prosedür ve süreli işlerin takibi de aynı şekilde sorun olmaktadır. Anket sırasında “Nikahtan sonra ilk imzamı destek başvurusu için attım.” diyen kadın girişimci, çoğunluğun durumunu çok net bir şekilde ifade etmektedir. Kadınların başvuru, proje hazırlama, kredi kullanımı ve ödemelerle ilgili iş ve işlemlerde bir mentör aracılığıyla desteklenmesi süreci daha kolay geçirmelerini sağlayacaktır. Günümüzde hükümetin verdiği destekler ve yürüttüğü çalışmalar ile iş dünyasında kadın girişimci sayısı fazlalaşmıştır.

Kadın girişimciliğini destekleyen politikalar ve STK'ların çalışmalarıyla kadın girişimciliği ivme kazanmıştır. Türkiye'de kadın girişimcilerin oranı veya sayısı hakkında kesin verilere sahip olmak zor olsa da son yıllarda kadın girişimciliği alanında önemli bir artış yaşandığı da değerlendirilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve KOSGEB gibi kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalar ve hazırlanan raporlar, kadın girişimcilerin sayısının giderek arttığını göstermektedir. Örneğin KOSGEB'in 2019 yılı verilerine göre Türkiye'de KOSGEB desteklerinden faydalanan kadın girişimci sayısı 2018 yılına göre yaklaşık %10 artış göstererek 2019 yılında 129 bin kişiye ulaşmıştır. Bu, kadın girişimcilerin sayısının arttığını ve kadınların iş hayatına atılmak konusunda daha fazla cesaretlendiklerini göstermektedir. KAGİDER, ABİGEM ve TOBB Kadın Girişimciler Kurulu gibi sivil toplum kuruluşları kadın girişimcileri eğitim ve mentorluk gibi alanlarda desteklerken devlet destekleri finansman, ekipman ve eğitim şeklinde gerçekleşmektedir.

Kadın girişimcilere pozitif ayrımcılık sağlayan kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Çalışma kapsamında destek ve katkıları incelenen kurumlar; KOSGEB, İŞ-KUR, KOOP-DES, ORKÖY, Tarım ve Orman Bakanlığı, kalkınma ajansları, TKDK ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır.

TOBB'un internet sitesinde yer alan 2021 tarihli açıklamada kadın girişimcilerin sayısının arttığı ifade edilmektedir. Buna göre 2007'de 75 bin olan kadın girişimci sayısının 2021'de 140 bine yaklaştığı belirtilmektedir. 2023 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifi ve 2021 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Teklifi ile ilgili TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda bu durumu destekleyen ifadeler yer almaktadır. (Oktay, 2022) 21 Ekim 2022 tarihli konuşmada kadın işverenlerin oranı %10,4 olarak hedeflenmişken 2,8 puan artışla %13,2 olarak gerçekleştiği açıklanmıştır. KAGİDER'İN 2019'da 438 kadınla görüşüp yaptığı "Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi"nde de kadın girişimcilerin sahibi olduğu şirketlerin %83'ünün 5 yılın altında olduğu belirlenmiştir. Kadın girişimciler çalışmanın yapıldığı yıl esas alındığında son 5 yılda kadınlar tarafından açılan şirket sayısı artmıştır. Bulgular H1'i doğrulamaktadır.

Bu tezin araştırma sorularından biri olan "Destekleyici politikalar kadın istihdamını etkilemekte midir?" sorusuna "Kadın girişimciliğinin desteklemesi kadın istihdamını olumlu etkilemiştir." cevabını vermek mümkündür. Devletten destek alan kadın girişimcilerin şirketlerin faaliyet yıllarının düşük olması girişimciliğe gösterilen ilginin ve açılan şirket sayısının arttığını göstermektedir. Bulgular üzerinden yapılan kıyaslamada son 10 yılda kadın girişimciliğinin neredeyse 3 kat arttığı görülmektedir. İşletmesini 10 yıldan önce açan kadın girişimci oranı %16,4 iken 5 yılın altında olan işletme oranı %46,9'dur (Tablo 21). T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan kadın girişimci sitesine göre 2002 yılında %13,1 olan kadın girişimci oranı 2023 yılında 17,4'e yükselmiştir (kadingirisimci.gov.tr).

KOSGEB'den alınan bilgiler de ankette edinilen bulguları desteklemektedir. 2012 yılından günümüze kadar 68 bin 166 kadın girişimciye girişimcilik destekleri kapsamında 1.82 milyar TL destek (GSYH deflatörlü: 6.2 milyar TL) sağlanmıştır. Yani KOSGEB'den destek alanların %42'si kadındır. Ankete katılan kadın girişimcilerin %14,8 (57 kadın girişimci) Tarım ve Orman Bakanlığından destek aldığını belirtmiştir. Bakanlık, yapılan yatırımlara yüzde 50 hibe desteği vermektedir. Yatırımların türüne

göre kadın girişimcilere 15 ile 20 puan ilave verilmektedir. KKYDP kapsamında hibe desteğinden faydalanan yatırımcıların %4'ü kadındır. 2006-2023 yılları arasında 16.538 projeye 4,73 milyar TL hibe desteği verilerek 10,24 milyar TL tutarında yatırım faaliyete geçmiş 119.639 kişilik istihdama katkıda bulunulmuştur. Ayrıca makine ekipman alımı için 1,96 milyar TL hibe desteği verilmiştir. Toplam Kırsal Kalkınma Desteği 6,69 milyar TL'dir. Bakanlığın bir başka projesi ise "Uzman Eller"dir. 2020-2023 yılları arasında 1.444 projeye 191,04 milyon TL hibe desteği verilmiş ve 234,43 milyon TL tutarında yatırım faaliyete geçmiştir. Uzman Eller Projesi kapsamında hibe desteğinden faydalanan girişimcilerin %33'ü kadın yatırımcıdır. Tarım ve Orman Bakanlığının kırsaldaki kadınlara destek sunduğu projelerden biri olan OR-KÖY mikro krediler sunmaktadır. 2023 yılı için mikro kredi desteği 30.000 TL'ye varmaktadır. Verilen desteğin %20'si hibe olarak verilmektedir. Kalan tutar ise faizsiz olarak üç yılda geri ödenmektedir. Mikro kredi uygulamaları 2010 yılında başlamış olup başlangıcından bugüne kadar toplam 1.231 orman köylüsü kadına 32 milyon TL mikro kredi desteği verilmiştir. 2023 yılında ise mikro kredi projeleri kapsamında 143 orman köylüsü kadına 3,5 milyon TL destek vermek amacıyla çalışma programları yapılmış olup şu ana kadar 75 kadına 1,95 milyon TL destek verilmiştir.

2020 yılından beri kadın kooperatiflerini hibelerle destekleyen KOOP-DES (%90'ını kadın olduğunda) kapsamında %75'e kadar hibe verilmektedir.

Kooperatiflere ekipman için 400 bin TL'ye, nitelikli personel istihdamı için yıllık 30 bin TL'ye kadar hibe desteği verilmektedir. Veriler desteklenen kooperatif ve proje sayısının her geçen yıl arttığını göstermektedir. 3 yılın toplam hibe tutarı 49 milyonu bulmuştur (48.992.639 TL).

YIL	Destek Verilen İl Sayısı	Desteklenen Kooperatif Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı	Toplam Tutar
2020	41	139	141	14.279.302,32 TL
2021	59	145	157	14.342.773,00TL
2022	64	190	205	20.370.564,00 TL

Kadın girişimcileri mikro kredilerle destekleyen bir başka proje de ORKÖY. Orman Genel Müdürlüğü 2010 yılında hayata geçirdiği proje ile 1.231 kadın girişimciye 32 milyon TL kredi desteği sağladı.

Kadın girişimcilerin destek aldığı kurumlardan biri de Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'dur. Hizmet vermeye başladığı 2011'den beri kadın girişimcilere pozitif ayrımcılık sağlamaktadır. Kadınlara proje türlerine göre 5,10,15 ek puan verilmektedir. Hibe desteleri %70'i bulmaktadır. Bugüne kadar 6 bin 500 kadın yatırımcıya 13,1 milyar TL ödeme yapılmıştır. Ayrıca, kadın kooperatiflerinin TKDK'ya yaptığı 8 proje başvurusuna 23,5 milyon TL ödeme yapılarak 44,8 milyon TL yatırım hayata geçirilmiştir. Kalkınma ajansları da kadın girişimcileri destekleyen kurumlar arasında yer almaktadır. 2008 yılından bugüne kadar mali ve teknik destek programları kapsamında 25 bin 527 projeye 2023 yılı fiyatları ile 42,1 milyar TL'lik destek sağlamıştır. Bu kapsamda kadınların sosyal yaşamlarının desteklenmesi ve iyileştirilmesi gibi konularda yürütülen 390 projeye 2023 yılı fiyatları ile 426,7 milyon TL'lik destek verilmiştir. Bu desteklerle her yıl ortalama 500 kadın iş bulmakta, 50 kadın kendi işini kurmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde; araştırmanın yöntem, örneklem ve hipotezlerine yer verilmiş, anket sorularının analizi yapılmış, bu çerçevede elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını olumlu etkilemiştir. 384 kadın girişimciyle yapılan anketten elde edilen veriler hipotezleri doğrulamaktadır. Çalışmanın "Kadın Girişimcilerin Çalışan Sayılarına, İstihdam Edilen İlk Çalışanın Cinsiyetine, Kadın Girişimcilerin Çalışanlarının Cinsiyetine, Kadın Girişimcilerin Yıllar İçinde Çalışan Sayılarının Değişimine, Kadın Girişimcilerin Kadın Çalışan Sayılarına ve Kadın Girişimcilerin Erkek Çalışan Sayılarına İlişkin Bilgiler" tablolarında yer alan bilgiler bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kadın girişimcilerin işletmelerini kurdukları ilk andaki çalışan sayılarına bakıldığında %10,9'unun 11 ve üzerinde, %45,1'inin ise 1'er kişi istihdam ettiği görülmüştür. 384 kadın girişimcinin ortalama istihdam oranı ise 5,4'tür. Ankete katılan 384 kadın girişimcinin çalışan sayısı toplamda 3 bin 958 kişidir. Çalışanların 2 bin 982'si (%75,3) yani 4'te 3'ünden fazlası kadın. %24,7'si, 976'sı erkektir (Tablo 13). Bulgular H2'yi

doğrulamaktadır. Yani kadın girişimciler iş yerlerine kadın çalışan almayı öncelemekte, daha çok kadın istihdam etmektedir.

Kadın girişimcilerin çalışan sayıları yıllar içinde genellikle artmıştır. İşletmelerden %41,1'inde (158) çalışan sayısı artmış, %52,1'inde (200) aynı kalmış, %6,8'inde (26) azalmıştır (Tablo 16). 384 işletmenin şu an ki çalışan sayılarına bakıldığında 24'ünde kadın çalışan bulunmadığı, ortalama kadın çalışan sayısının ise 8,3 olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin %16,7'sinde (60 işletmede) 11 ve üzerinde kadın çalışan istihdam edilmektedir. %37,5'inde (135 işletmede) 1 kadın çalışmaktadır. Zaman içerisinde artan çalışan sayılarına paralel olarak kadın çalışan sayısı artmaktadır. Kadın girişimcilerin kadın istihdam etme eğilimini demografik özellikler, yaş ya da tecrübe değiştirmemektedir. 2. hipotez birçok soruyla doğrulanmıştır. Çalışan sayısı artan işletmelerdeki oran %67,7'ye %32,3 kadınlar lehinedir. Aynı şekilde şirket tipi fark etmeksizin kadın girişimciler daha çok kadın istihdam etmektedir. Girişimcilik eğitimi alıp/almamakta bu eğilimi değiştirmemektedir. Bilişim teknoloji kullanımı/kullanılmaması kadın istihdamına yönelik eğilimi değiştirmemektedir. Her iki grupta da kadın çalışan oranı yüksektir. Başka bir deyişle kadın girişimciler, tesadüfen değil bilinçli olarak kadın çalışan tercih etmektedir.

Kadın girişimcilerin sahip olduğu 384 işletmenin 210'unda erkek çalışan bulunmadığı tespit edilmiştir. İşletmelerdeki ortalama erkek çalışan sayısı ise 5,6'dır. İşletmelerin %37,9'unda (66 işletme) 1 erkek çalışan, %12,6'sında (22 işletmede) 11 ve üzerinde erkek çalışan bulunmaktadır (Tablo 18). Görüldüğü üzere H2 desteklenmektedir.

Kadın girişimciler, işletmelerine çalışan alacakları zaman ilk olarak kadın çalışan tercih etmektedir. Çalışmada ortaya çıkan tablo tartışmaya yer bırakmamaktadır. Kadın girişimcilerin %79,4'ü yani 305'i işletmesini kurduğunda işe ilk olarak kadın çalışan almıştır. Kadın girişimcilerin sadece 79'u (%20,6) işe erkek çalışan almıştır (Tablo 14). Bu bulgu, H2'yi doğrulamaktadır. Kadın girişimcilerin eğilimi kadın istihdam etmekten yanadır.

Bulgular, kadın girişimciliğinin kadın istihdamını doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğini ortaya koymaktadır. Anket katılımcılarından ilk kadın istihdam edenlere tercihlerinin sebebi de sorulmuştur. Tamamına yakını sebebi kadın dayanışması ve

hayat tecrübesine bağlamıştır. İş hayatında cam tavanlarla, girişimcilik sürecinde de bürokratik işlemlerle boğuşan ve zorluk yaşayan kadınlar, süreci başarıyla tamamladığında tercihini kadın çalışandan yana kullanıyor. “Bir kadın daha kendi ayaklarının üzerinde durmasını istedim.” ve “Ev bütçesine katkı sağlamak, çocuğunu istediği bir şeyi almak nasıl bir histir bunu en iyi kadın bilir.” ve benzeri cümleler sıklıkla dile getirilmiştir. Ek sorularla elde edilen bulgular, kadın girişimcilerin işe ilk işçi alımında kadınlardan yana tercih kullandığı görüşünü desteklemektedir. İşletmesinde kadın çalışan bulunmayan 24 kadın girişimci ve istihdam ettiği ilk çalışan erkek olan katılımcılara sorulan ek sorularla bunun nedeni incelenmiştir. Bulgular doğrultusunda fiziksel üstünlük ya da o işte usta olmaları nedeniyle erkeklerin tercih edildiği değerlendirilmiştir. Ankara’da sigortacılığı bırakarak TKDK’nın hibe desteği 6 yıldan uzun süredir tavuk çiftliği işleten bir kadın girişimci “Kasaları kadınlara taşıtamazdım, nakliye günlerinde nakliyecilerle vakit geçirme ve yük taşıma konusunda erkeklerin daha uygun olduğunu düşündüm.” sözleriyle tercihini gerekçelendirmektedir. Kastamonu’da kalkınma ajansı desteğiyle mobilya imalatı yapan kadın girişimciyse tesis işleyişinin gerektiği teknik donanım ve el becerisine sahip kişilerin erkek olduğunu, kadın olsun diye özel bir çaba harcamadığını belirtmektedir. Bu; kadın girişimcilerin kadın istihdamını öncelediği ancak, bazı hâllerde erkek çalışan istihdam etmek durumunda kaldıklarını ortaya koymuştur.

Devletten destek alan kadın girişimcilerin beklentileri incelendiğinde, destek almayanlardan ya da erkek girişimcilerden daha farklı beklentileri olmadığı görülmüştür. İşletmenin devamlılığını sağlayacak kredi, çalışan desteği, vergi indirimi ve genel ekonomik tablonun iyileştirilmesi, bürokratik işlemlerin azaltılması, hibelerde öne sürülen sermaye şartının hafifletilmesi, pozitif ayrımcılığın artması gibi ortak beklentiler bulunmaktadır. Dezavantajlı görülen kadın ve gençlere yönelik destek ve teşviklerin daha da artması ve çeşitlenmesi gerektiğini söyleyenlerin oranı %12’dir (48 kadın girişimci)’. Kadın girişimcilere yönelik desteklerin devamlılığının sağlanmasını isteyenlerin oranı ise %6,8’dir (26 kadın girişimci). 384 kadın girişimciyle yapılan anket çalışmasından çıkan sonuçlara göre kadın girişimcilerin %6,3 (24 kadın girişimci) devlet desteklerinden memnun ve yeterli bulmaktadır. Aksaray’da KOSGEB desteği ile

kurduğu tuhafiye dükkânını 10 yıldan uzun süredir işleten bir kadın girişimci durumu; “Devletimiz var olsun kadın olunca 5-0 öndeyiz.” cümlesiyle özetlemektedir.

Farklı iş türlerine göre farklı oran ve yöntemlerle yapılan destekler kadın girişimcileri cesaretlendirmekte ve iş kurma fikri hayata geçirilebilmektedir. Uşak’ta elyaf boyama atölyesini KOSGEB desteği ile 4 yıl önce açan kadın girişimci “Devletin bana yaptığını ne babam ne de kocam yaptı.” sözleriyle dile getirirken başka bir kadın girişimci aldığı desteğe yönelik çok çarpıcı bir ifade kullanmaktadır. Daha önce otel görevlisi olarak çalışan ilköğretim mezunu kadın girişimci, kardeşlerinin baba mirasında en küçük parsel olduğu için kendisine bıraktığı 4 gözlü mağara evi TKDK desteği ile butik otele çevirmiştir. “Kardeşleriniz bırakın 5 kuruş vermeyi, baba mirasını bile bölerken bile sizi ezerken devletin binlerce lira hibe vermesini ben size nasıl anlatayım.” şeklinde konuşmuştur. Kadın girişimciler devlet desteklerini genellikle “can suyu” olarak yorumlamıştır. Kendilerine duyulan güveni boşa çıkarmama niyeti, bu noktada işe daha güçlü sarılma isteğini de beraberinde getirmektedir. Sıkça dile getirilen bir başka nokta da desteklerin milletin parasıyla yapılıyor olmasıdır. Birden fazla kadın girişimcinin düşüncesini “Her kuruşun hakkını vermek için, sadece kendimiz için değil bu ülke için de katma değer üretmeye çalışıyoruz.” şeklinde özetlemektedir. Uluslararası ilişkiler yüksek lisansı yaptıktan sonra baba topraklarına dönerek meyve kurutma tesisi açan genç kadın girişimci “Ben KOSGEB’den destek aldım ama onlarca destek var, herkes kendine uygun olana başvurabilir. Devlet yanımızda yeter ki üretmeyi isteyelim.”

Devlet desteklerinin kadın girişimciliğini olumlu etkilediği görülmektedir. Aile ve çevreden destek bulamayan hatta ötelendiklerini hisseden kadınlar, devlet desteği ile kendi işletmelerini kurup girişimcilik ekosistemine dâhil olmaktadır. Desteklerde kadınlara pozitif ayrımcılık sağlanması ise girişimcilik cesaretini arttırmaktadır. Devlettten beklentiler arasında öne çıkan bir diğer talep ekonominin geneline yönelik olduğu görülmektedir. Kendi iş alanları ya da işletmelerine yapılacak yardımdan ziyade ekonomik istikrarın sağlanması gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Ankete katılan kadın girişimcilerden 14’ü (%3,6) yüksek enflasyon, zamlar ve kurdaki artışın önlenmesini istemektedir. Ekonomik tablo iyileşmeden kendi işlerinin düzelmeyeceğini dile getirmektedirler.

384 girişimci kadınla yapılan çalışmada elde edilen veriler ışığında beklentiler şu şekilde özetlenebilir. 224 kadın girişimci yani anket katılımcılarının %58,3'ü finans desteği almıştır. Görüldüğü üzere hemen hemen 2 kadın girişimciden biri maddi destek talep etmektedir (Tablo 35).

Katılımcıların %41,9'u (161 kadın girişimci) desteklerin daha çok hibe şeklinde olması, kredi artışı, kredi faizi ve vergi indirimi/muafiyeti, kira desteği, elektrik başta olmak üzere daha uygun fiyatlarla kullanım ya da faturaların sübvansede edilmesini istiyor. Kadın girişimcilerin vergi konusundaki bir başka beklentisi ise vergi ödeme sisteminin değişmesi. Ankete katılan 384 kadın girişimciden 8'i (%2,1) ürün satılmadan verginin alınmaması gerektiği görüşündedir. Üretim, çalışan, kira ve depolama için masraf yaptıklarını ancak daha satış yapılmadan vergi yüküyle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedirler. Ürün ya da hizmetin satış sonrası vergi kapsamına girmesi beklenmektedir. Katılımcıların %6,8'i (26 kadın girişimci) makine teçhizat, ekipman ve hammadde gibi desteklerin yanı sıra teknolojik yenilenme için destek beklemektedir. Kadın girişimciler için yeni ve onlara özel pazar alanı açılması, satış ve pazarlama konusunda destek sağlanması da beklentiler arasında bulunmaktadır. Bu fikri dile getirenlerin oranı %6,0'dır (23 kadın girişimci). Var olan personel desteklerinin artırılması ve yeni alanlarda da destek verilmesini isteyenlerin oranı %3,4'tür (13 kadın girişimci). Çalışan maliyetlerinin özellikle SGK ödemesini karşılayamadığı için eksik personelle çalıştığını ya da sigortasız işçi çalıştırdığını dile getirenler bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdam edilenlerin çoğunun kadın olduğu da başka bir gerçek olduğu görülmüştür. Bu konu, kadın girişimcilerin istihdama etkisini (resmi olarak) daha az gösteren bir neden olarak görülmektedir.

Katılımcıların %5,2'sinin (20 kadın girişimci) devletten beklentisi ise hâli hazırda yapılan işin geliştirilmesi için gerekli eğitim ve bilgilendirmelerin yapılmasıdır. Kadın girişimciler her ne kadar finans ve ekipman desteğine ihtiyaç duysa da bunlar sağlandıktan sonra gelecek planlaması için yön gösterecek, tecrübe paylaşacak birilerine de ihtiyaç duymaktadırlar. Anket bulguları da bunu desteklemektedir. Kadın girişimciler, yönlendirilecek bir mentör vasıtasıyla araştırma ve geliştirme (AR-GE) faaliyeti yapabilmektedir. Örneğin, Şanlıurfa'da Tarım ve Orman Bakanlığı'nın desteği ile örtü altı tarım yapan (Ejder meyvesi üretimi) kadın girişimci, saklama süresi

çok kısa olan bu meyveyi kurutmak ya da başka bir yöntemle daha uzun saklamak ve satışa sunmakla ilgili teknoloji desteği beklemektedir. Bir başkası, kendi sektöründe yurt dışında yaşanan gelişmeleri takip etmek, pazarlara girebilmek için gerekli belge ve düzenlemelerin neler olduğunu öğrenip edinmek için mentorluk desteği beklediğini ifade etmektedir.

Destek talepleri, yapılan işe göre değişiklik göstermektedir. Hayvancılıkla uğraşanların tamamına yakını yem fiyatlarının düşürülmesi, nakliye ve depolama noktasında kolaylık sağlanmasını istemektedir. Tarımla uğraşanların beklentisi ise gübre fiyatlarının düşürülmesi, sulama ve mazot maliyetlerine destek olunmasıdır. Hizmetten ziyade üretim sektöründeki işletmelerin daha çok desteklenmesi gerektiği görüşünü savunanların oranı ise %2,3'tür (9 kadın girişimci). Katılımcıların %1,3'ü (5 kadın girişimci) üretim yapılacak atölye ya da işletmenin kurulacağı arazi için devletin destek paketi oluşturmasıdır. Girişimleri için asgari maddi yardım, eleman ya da ekipman desteğine ulaşabilen kadınlar, yer temini konusunda zorlandıklarını dile getirmektedir. Hazine arazisi olan alanların kadın girişimcilere uygun şartlarda kiralanması ya da ücretsiz olarak kullanıma sunulması noktasında destek talep etmektedirler. Özellikle OSB'lerde arsaların yönetime yakın kişilere satıldığı ve fahiş kiralara mahkûm edildikleri şikâyeti sıkça dile getirilmiştir. İzmir'de 6 yıldan uzun süredir KOSGEB desteği ile güneş paneli üretimi yapan kadın girişimci fabrika için ödediği yüksek kira nedeniyle zorlandığını, OSB'lerde ise yönetimde tanıdığını olmadığı için fahiş fiyat zorlamasıyla yüz yüze geldiğini anlatmaktadır.

Ankete katılan kadınların bir kısmı da ürün ya da firmasını tanıtmakta zorlandığı gerekçesiyle reklam ve tanıtım desteği istemektedir. Ürün ya da işletmenin reklamların hazırlanıp ilgili mecralarda yayımlanması için uygun firmalarla irtibatlandırılmak ve kredi kullanımı gibi kolaylıklar istenmektedir. Özellikle aracılıkla uğraşan girişimciler arı ürünlerinin faydalarının yeterince bilmediği devletin bu noktada tanıtıcı faaliyetler (kamu spotu gibi) yapmasını istemektedir. Kadın girişimciliğini olumsuz etkileyen sebepler arasında sayılan bürokratik işlemler burada gündeme gelmektedir. Güleç (2011: 52)'in araştırmasında yer verdiği gibi kadın girişimciler çek defteri, senet gibi ödeme/borçlanma yöntemlerine soğuk bakmaktadır. Bu girişimcilik sürecini olumsuz etkilemektedir. İşlemlerin azaltılması beklentiler arasında yer bulmaktadır. Ankete

katılan 8 kadın girişimci (%2,1) “Destekler için gerekli belgelendirme ve evrak işlerinin ağır olduğu ve azaltılması gerektiği” görüşünü dile getirmektedir. Başka bir beklenti de teşvik ve hibe desteğine hak kazanma şartlarının kolaylaştırılmasıdır. Anket katılımcılarının 4’ü (%1) bunun en önemli konu olduğu görüşündedir. Kahramanmaraş’ta KOSGEB desteğiyle seramik atölyesi açan bir kadın girişimci, “Ekipman ya da maddi destek alabilme şartları ağır geliyor. Şartlar hafifletilebilir ki çoğu kadın imkânsızlıktan müracaat ediyor zaten.” derken aynı talep neredeyse aynı kelimelerle Aksaray ve Manisa’dan çalışmaya katılan kadın girişimciler tarafından da dile getirilmiştir.

Anket katılımcılarının %2,9’u (11 kadın girişimci) ise bambaşka bir görüşü dile getirmektedir. Desteklerin suiistimal edildiği, yatırımların denetlenmediği ve başka amaçlarla kullanıldığı iddiası gündeme gelmektedir. Anket sırasında görüşülen kadınlardan 10’a yakını sohbet sırasında işin başında fiilen kendisinin olmadığını kabul etmiştir. Kadınlar için sunulan pozitif ayrımcılıktan yararlanmak için başvuru ve süreçler kadın üzerinden yürütülürken işletme hayata geçtiğinde işin başına erkek (genelde eş ya da kardeş) geçmektedir. İşletme resmî olarak kadın üzerinde kalsa da kadın fiili olarak üretim ve yönetime katılmamaktadır. Bu nedenle işletme açıldıktan sonra da denetimlerin devam etmesi, şartları sağlamayan ya da suiistimal edenlerin cezalandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Aydın’da KOSGEB ve Tarım Bakanlığından aldığı desteklerle 12 yıldır kuru meyve üretimi yapan kadın girişimci destek verilen işletmelerin daha sık denetlenmesi desteğin talep edilen şey için kullanılıp kullanılmadığını takip edilmesi istenmektedir. Özellikle 6 Şubat depreminde büyük zarar gören kadın girişimcilerin talebi ise depremzedelere özel teşvik ve desteklerin sunulmasıdır. Devlet desteği ile Malatya’da tek başına çalıştığı terzi dükkanından 10’dan fazla çalışanı bulunan tekstil atölyesine ulaşan depremzede bir kadın girişimci şunları söylemektedir: “Tüm süreçleri tamamlayıp hak kazandığım destek ile işimi büyüttüm. 10’dan fazla kadına istihdam olanağı sağlayıp devlete vergi ödedim. Kendi ayaklarımın üzerinde durdum. Deprem her şeyi yerle bir etti. Elimde anılarımdan başka hiçbir şey kalmadı. Atölyemi, makinelerimi, ürünlerimizi her şeyi kaybettik. Tekrar aynı süreçleri yaşamak ve aynı noktaya gelmek için gücüm ve birikimim yok maalesef.

Devletimden beklentim, bana işimi aynı şartlarda yapabileceğim bir fırsatı sunması, hibe desteği sağlamasıdır.”

Kadın girişimcilerin devletten beklentilerinin de incelendiği bu çalışmaya katılanların %1,6’sı yani (6 kadın girişimci) yola çıkarken kurduğu hayallere maalesef ulaşamamıştır. Devlet destekleri sona erdiğinde işini devam etmekte zorlanarak umutsuzluğa kapılmıştır. Destekler devamlı olmadığı için anlamlı olmadığını düşünen 6 kadın girişimci artık bir beklentim yok yanıtını vermiştir (Tablo 35).

Maliyetlerin artması nedeniyle kooperatifler için sunulan 400 bin liralık desteğin arttırılması, ilk 5 yıl vergi alınmaması, kapatmak zorunda kalan kooperatiflerin borçlarının silinmesi gibi beklentiler söz konusudur.

Araştırmaya dair sonuç ve değerlendirmeler tezin dördüncü bölümünde yer almaktadır.

4.BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmanın temel amacı; ülkemizde kadın girişimcilere verilen devlet desteklerinin kadın istihdamına etkisini tespit etmek, yanı sıra kadın girişimcilerin işe ilk kadın çalışan aldıkları ve çoğunlukla kadın istihdam ettiklerine yönelik tezin doğru olup olmadığını, doğru ise arkasında yatan nedenleri ortaya koymaktır. Araştırma sorularını yanıtlamak için gerekli olan veriyi toplayabilmek amacıyla anket çalışması yapılmış, evreni temsil edeceği değerlendirilen örneklem belirlenmiştir. Örneklem ulaşmak için AK Parti Kadın Kolları'nın 81 ilde düzenlediği, devletten destek alan kadınların tecrübelerini paylaştığı “Kadın Emeği Türkiye’nin İstikbali” programının veri tabanı kullanılmıştır. Görüşme için hazırlanan 26 soruluk dijital anket formu hedef kitleye telefon mesajı olarak gönderilmiş, uygun oldukları zamanlarda görüşme, çalışma sahibi tarafından bire bir yapılmıştır. Görüşmede anket sorularının yanı sıra konunun derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak ek sorular sorulmuş, zaman zaman diğer katılımcıların benzer görüşleri paylaşılmış katılımcıların bu konuda hem fikir olup olmadıkları belirlenmiştir. Araştırma sorularına verilen yanıtlar ve ortaya çıkan tablo, bulgular bölümünde detaylı olarak paylaşılmıştır. Bulgular, özellikle yaşanan zorluklar, kadın çalışan istihdam etmeye yönelik yatkınlık ve devletten beklentilerin genel çerçevede aynı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda araştırma sorularına cevaplar bulunmuş, hipotezler doğrulanmıştır. Ülkemizdeki kadın girişimci profili, sektör eğilimleri analiz edilmiş, bilişim sistemlerini kullanma alışkanlıkları verilerle ortaya konulmuştur. Destekler, kadın girişimciliğini olumlu etkilemiştir. Ki kuram kısmındaki beklenti de bu yöndeydi. Çalışma bu beklentiye doğruladı. Kadın girişimciliğini arttırmak için verilen devlet destekleri hem kadın girişimciliğini hem de kadın istihdamını olumlu etkilemiştir. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan kadın girişimci sitesine göre 2002 yılında %13,1 olan kadın girişimci oranı 2023 yılında 17,4’e yükselmiştir. Kadın girişimciler; eğitim, sektör, işletme çevresi, destek alınan kurum, alınan destek türü gibi göstergeler fark etmeksizin mümkün olduğunca kadın çalışan istihdam etmektedir. İşin özellikli tecrübe ya da fiziksel güç gerektirmediği durumlarda işletmeye alınan ilk çalışanın kadın olmasına özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çalışmada aşağıdaki 2 soruya yanıt aranmıştır;

1. Destekleyici politikalar kadın istihdamını nasıl etkilemektedir?
2. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını arttırmakta mıdır?

Çalışmayla doğrulanan hipotezler ise şunlardır;

H1: Kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadın istihdamını olumlu etkilemiştir.

H2: Kadın girişimciler kadın istihdamına daha yatkındır, işe ilk işçi alımında kadınlara öncelik vermektedirler. Bu da kadın istihdamını olumlu olarak etkilemektedir.

Toplumun yarısını oluşturan kadınların iş gücü piyasasında yeterince var olmadıkları bilinen bir gerçektir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de durumu iyileştirmek için devlet destekli adımlar atılmaktadır. Sosyal ve iş yaşamında erkeklerin gerisinde kalan kadınlar için “eşit işe eşit ücret” gibi eşitlikçi düzenlemeler yapılmış, kadınların iş gücü piyasasına girişlerini kolaylaştırmak için teşvik uygulamaları getirtilmiştir. Hayatın her alanında kadınların önceliklendirilmesinin yasal zemine oturtulması için 2010 yılında Anayasa’nın 10. maddesinde “pozitif ayrımcılık” olarak yorumlanan ek yapılmıştır. Maaş ve pirim gibi desteklerle işverenler kadın istihdamına yönelmiştir. Yapılan düzenlemeler kadar kadınların eğitim seviyesindeki artış da kadın istihdamına olumlu yansımıştır. Mesleki eğitim ve iş tecrübesi ile cesareti artan kadınlar verilen destekler ile girişimciliğe yönelmeye başlamıştır. Kadın girişimciliği kadın istihdamı üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak olumlu bir etki sağlamıştır. Kadın girişimciliğini arttıran ise devlet destekleridir. İstanbul’da tekstil atölyesini KOSGEB desteğiyle kuran kadın girişimci, “Akrobama gitsem elini cebine atmaz ama devletim bana destek çıktı.” diyor. Bir başka örnek Ordu’dan. İstanbul’da bankacılık sektöründe çalışan yüksekokul mezunu kadın girişimci devlet desteklerinden haberdar olduktan sonra memleketi Ordu’ya dönerek tavukçulukla uğraşmaya başlıyor. 10 yıl önce Kalkınma ajansı desteğiyle işletmesini açan genç kadın “Hayallerime kavuştum” diyerek işletmesine “Hayal” ismini vermiş. Destek sistemlerinde kadınlar için uygulanan pozitif ayrımcılık, girişimcilik ruhuna sahip kadınları cesaretlendiriyor. Ancak bulgular toplumun büyük kesiminin desteklerden haberdar olmadığını gösteriyor. KOSGEB desteğiyle el sanatları atölyesi açan Trabzonlu kadın girişimci, “ Hali hazırda kadın girişimciler için pozitif bir ayrımcılığın olduğu bir dönemdeyiz. Fakat kadınların cesaretini artırıcı ve özellikle ev

eksenli çalışan evli kadınların girişimcilik boyutuna ulaşp sektörlerde etkin bir rol üstlenmesi için eğitimlerin daha da kırsala inilmesi gerekir. Bu eğitimler sadece kadınlar için değil kadınların eşlerine de verilerek bilinçli bir aile ortamında yapılması sağlanmalı.” diyor.

Daha önce belirtildiği üzere; TÜİK verilerine göre ülkemizde 3 kadından biri çalışmaktadır. Bu çalışma kapsamında anket uygulanan 384 kadın girişimcinin ise 260’ı yani 3’te ikisi daha önceden bir işte çalıştığını belirtmiştir. Bu araştırma sonucunda çalışma hayatındaki kadınların destek bulabildikleri takdirde iş kurma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan ankete katılanların 182’si (%47,4) yüksek eğitim düzeyine sahiptir. Eğitim düzeyi arttıkça girişimcilik cesaret ve yeteneği artmaktadır (GEM, 2018/2019). Bu perspektifle yıllar içinde girişimcilik alanında destek talep eden kadın sayısının artması beklenmektedir. İş gücü piyasasına katılan kadın oranı ve eğitim seviyesinin yükselmesi teşvik talebinin artacağına işaret kabul edilebilir. Bu da kadınlara yönelik girişimcilik desteklerinin aynı oranda artırılması gereğini ortaya koymaktadır. Kadın girişimciler hali hazırdaki destekler ve pozitif ayrımcılıktan memnun olmakla birlikte tutarları yeterli bulmamaktadır. Örneğin, katılımcılardan birinin ifadesine göre, şu an verilen 400 bin liralık desteğin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma girişimcilerin destek alması için tamamlaması gereken prosedürlerin caydırıcı olduğunu ortaya koymuştur. Bürokrasi ve resmi evrak işleri girişim hevesini kırmaktadır. Sorun kurumlar tarafından da farkında olunan bir durumdur. Bu konuda kadın girişimciler tarafından en çok tercih edilen kurum olması nedeniyle konu KOSGEB dikkate alınabilir. KOSGEB, destek yönergesinin sadeleştirilmesi ve daha anlaşılabilir hale getirilmesi için çalışma başlamıştır. İlk olarak, 34 kalemde verilen desteklerin 9 başlık altında toplanması sağlamıştır. Sadeleştirme çalışmaları devam etmektedir.

Devlet kurumlarının destek uygulamalarında pozitif ayrımcılık sunduğu gruplar arasında kadın girişimciler de yer almaktadır. (Bazı projelerde engellilik, eski hükümlü ya da şehit yakını olmak da önceliktir.) Kurumlara göre değişiklik gösterse de destekler iki yöntemle yapılmaktadır. Başvuran kişinin özelliklerinin puanlandığı uygulamalarda

kadınlara artı puan verilirken, bazılarında yapılan ödeme miktarı belirlenen oranda arttırılmaktadır. Kadın girişimcilere artı puan verenlere örnek olarak Kalkınma Ajansları, destek arttırımı yapanlara KOSGEB örnek verilebilir. Kurum politikalarına göre desteklerin bir bölümü hibe (geri ödemesiz), bir bölümü ise belirli taksitlerle geri ödenmek üzere verilmektedir. Ödemeler, proje kapsamında faturalandırılarak sonradan ya da bir kısmı teminat gösterilerek işin başlangıcında yapılmaktadır.

Desteklere yönelik her iki ödeme yöntemi de kadın girişimciler tarafından eleştirilmektedir. “Girişimci olmak hele de bir kadın olarak ticaret yapmak çok zor.” diyen, orman ürünleri işletmecisinin hikâyesi güzel bir örnek. “Ben 2018 yılında TKDK’ya proje yazdım, projenin sonunda hesabımda 1.200.000 TL param olması gerektiğini söylediler. Benim o kadar param olsaydı devletten destek istemezdim. Bu proje için 8 ay uğraştım ve projemi geri çekmek zorunda kaldım. Benim devletimden beklentim 8 ay emek verilmiş projeye inanırsa destek vermesi. Amaç burada girişimci sayısını arttırmak değil zengini zengin yapmaktır. Bu tür devlet desteklerinin prosedürlerinin hafifletilmesini, inanılan projelere destek verilmesini talep ediyorum.” Bursalı işletmeci daha sora Esnaf Kefalet Kooperatifinden aldığı kredi ve KOSGEB destekleriyle girişimini hayata geçiriyor. Benzer şekilde Nevşehir’de Kalkınma Ajansı desteğiyle açtığı mesleki eğitim kursunu işleten kadın girişimci, “Sen harca biz ödeyelim mantığı var, bu kadını destekleyen bir sistem değil.” sözleriyle durumu özetliyor.

Kadın girişimcilerin bilişim sistemleri kullanımına yönelik daha önce yapılmış her hangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma kadın girişimcilerin bilişim sistemlerini kullanma eğilimi hakkında da bulgular ortaya koymaktadır. Kadın girişimciler mümkün olan her alanda bilişim sistemlerini kullanmakta, sanal ağlar sayesinde iş çevrelerini geliştirmekte, hedef kitleye ulaşmak için de bu yöntemi kullanmaktadır.

KURAMSAL KATKI

Tüm dünyada her geçen yıl hızla büyüyen girişimcilik ekosistemi ve bunun bir parçası olan kadın girişimcilerle ilgili dünya genelinde ve ülkemizde birçok araştırma yapılmış ancak kadın girişimcilerin kadın istihdamına doğrudan ya da dolaylı etkisiyle ilgili

çalışma ya da veri ortaya konulmamıştır. Araştırma bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmakta ve bu noktadaki boşluğu doldurmaktadır. Çalışmanın bulguları devlet destekleri ve pozitif ayrımcılık uygulamalarının iş gücü piyasalarına kadın istihdamı anlamında olumlu etki sağladığını göstermektedir. Bulgular, desteklerin kadın girişimciliğini arttırdığını bunun da kadın istihdamını doğrudan ve dolaylı olarak olumlu bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Kadın girişimcilerin işe aldıkları ilk çalışanın kadın olması noktasında da güçlü bir eğilimleri tespit edilmiştir.

YÖNETSEL KATKI

Devletin finansman başta olmak üzere ekipman ve eğitim destekleriyle pozitif ayrımcılık uygulamaları kadın girişimciliğini olumlu etkilemektedir. Bu uygulamalar artarak devam etmelidir.

UYGULAMALARA ÖNERİLER

Devlet desteği ile işletmesini kuran ya da genişleten 384 girişimci kadınla yapılan çalışmada, kadınların benzer sorunlarla karşılaştıkları, sektörlere göre değişkenlik gösterse de aynı beklentiler içinde oldukları görülmüştür. Beklenti ve ihtiyaçlarla ilgili değerlendirme sonunda, kadın girişimciliğini hem arttıracak, hem güçlendirecek hem de işletmelerin ömrünü uzatacak bazı öneriler hazırlanmıştır.

- Kadınların girişimci olmasının önündeki engellerden biri kabul edilen bürokrasi ve evrak işlerinin azaltılması elzemdir. Başlangıçtaki gereklilikleri yerine getiren kadın girişimciler devam eden süreçte de aynı sorunları yaşamaktan muzdarip. Amasya'dan kooperatif başkanı kadın girişimci, “Ticari işletmeleri ilgilendiren kanunlarla, desteklere yönelik resmi evrakların anlaşılabilir olması” gerektiğini, TKDK desteğiyle 8 yıldır Antalya’da seracılık yapan kadın girişimcinin ise “Evrak işleri zor ve caydırıcı, kolaylaştırılrsa iyi olur. Tarımda kadınlara verilen desteklerin kolay erişilebilir olması gerekiyor.” cümleleriyle dile getirdiği gibi. Kadınlara ağır ve anlaşılmaz gelen prosedürlerin hafifletilmesi ya da söz konusu kurumlarda bu konuda mentörlük yapacak kişilerin istihdam edilmesi düşünülebilir.

- İş kurarken pozitif ayrımcılıkla desteklenen kadın girişimciler aynı uygulamaların sonra da devam etmesini istiyor. Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin ürün /hizmet alımlarında kendi bölgesindeki kadın girişimcilere öncelik vermesi bu noktada destekleyici olabilir. Başvuru sırasında şartlar eşit olduğunda kadın olmak nasıl artı puan getiriyorsa alımlarda da kadın girişimcilerin üretimleri tercih edilebilir. Örneğin, İstanbul'da Ticaret Bakanlığından aldığı destekle konfeksiyon atölyesi kuran girişimci kadınlardan biri, "Bakanlık ve yerel yönetimler ürün alımlarını bizden yapmalı. Bizi bırakıp büyük fabrikalardan alıyorlar, bu bizi zora sokuyor." derken, Muş'ta 6 yıldır matbaacılıkla uğraşan ve Ordu'da KOSGEB desteğiyle kolonya üretimi yapan bir başka kadın girişimci, "Devlet kurumlarının ürün alımlarında kadın girişimcilere öncelik vermesini, yerel markalara sahip çıkılmasını istiyorum." diyor. Hakkâri'de tarımla uğraşan kadın girişimcinin önerdiği gibi ürün satışı için il ve ilçelerde kadın üreticilere özel pazar yerleri oluşturulması da düşünülebilir.
- Devlettten destek alan girişimcilerin sıkıntılarından biri de ödemelerin zamanlaması. En çok şikâyet en çok destek başvurusu yapılan KOSGEB'e yönelik. KOSGEB, işletmeye yönelik farklı kalemlerde yapılan harcamaların faturalandırılmasını istiyor. Ödemeler bu faturalar üzerinden yapılıyor. Desteğin, işletme kurulduktan sonra değil kurulum aşamasında verilmesi hem destek alan girişimci kadın sayısını arttıracak hem de girişimlerin ömrünü uzatacaktır. Şırnak'ta KOSGEB desteği ile açtığı güzellik merkezini 10 yıldır işleten kadın girişimcinin benzer ifadeleri de bu öneriyi desteklemektedir.
- Yine birçok girişimcinin "ağır" olarak nitelediği "belirli sermaye bulunması şartı" gibi koşulların tekrar gözden geçirilmesi ve hafifletilmesi daha fazla kadının destek almasını sağlayabilir. Aksaray'da işletmesinin ekipmanlarını KOSGEB desteğiyle alan bir kadın girişimcinin de dile getirdiği gibi, "Ekipman ya da maddi destek alabilme şartları ağır geliyor. Bu şartlar hafifletilebilir ki çoğu kadın imkânsızlıktan müracaat ediyor zaten."
- Araştırmada özellikle genç kadın girişimcilerin yurt dışı pazarlara açılmakla ilgili bir eğilimi olduğu görülmüştür. Ancak ekonomik zorluklar ve ön ayak olacak bir kişinin bulunmaması nedeniyle bırakın yurtdışını diğer şehirlerde aynı işi yapan kişilerin ilerlemesine dair bilgilere dahi ulaşamamaktalar. Örneğin, Tokat'ta Tarım Bakanlığı'nın desteğiyle çilek üretimi yapan kadın girişimci, yurt içi ve dışındaki iyi örnekleri görmek için destek istiyor. Aynı şekilde Giresun'da Kalkınma Ajansı

desteğiyle 10 yıldan fazla zamandır fındık atölyesi işleyen kadın girişimci “Yurt dışı pazarlarına açılmak için belgelere ihtiyacım var. Belge ve mentörlük desteği sağlanmalı.” diyor. Kadın girişimcilere bu konularda yol gösterecek bir yapının oluşturulması faydalı olabilir.

- Araştırma bulguları, kadın girişimcilere verilen desteklerin bilinirliğinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Kent – kırsal ya da kamu-özel sektör fark etmeksizin durum aynıdır. Girişim niyeti olan kadınlar ne tür desteklerin hangi şartlarda verildiği bilgisine ulaşmak için ciddi mesai harcamaktadır. Destek ve teşviklerin bilinmesi için hem Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın yatirimadestek.gov.tr ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın kadingirisimci.gov.tr internet adreslerinin hem de desteklerin tanıtımı daha iyi yapılmalıdır. Özellikle ana akım ve yeni medya araçları bu noktada çok daha iyi kullanılmalıdır. Tanıtımlar zorunlu yayın olarak yapılan kamu spotlarından ziyade izlenme oranı yüksek dizilerin senaryolarına yapılacak küçük katkılarla daha görünür hale getirilebilir. Öte yandan sadece ilgili bakanlıkların birimleri değil devletin tüm kurumlarında desteklerin fark edilmesini sağlayacak tanıtım çalışmaları yapılabilir. Örneğın halk eğitim müdürlükleri, kurslar hatta alış veriş merkezlerinde.
- Kadın girişimci sayısının resmi olarak takip edilebilmesi için Ticaret Sicil Gazetesi’nde cinsiyet kaydı yapılmalıdır.
- Özellikle OSB’lerde arsa temini ve fabrika/dükkan kiralamalarında kadın girişimciler teşviklerde olduğu gibi öncelikli hale getirilebilir.
- Ankete katılan kadınların bir kısmı ürün ya da firmasını tanıtmakta zorlandığı gerekçesiyle reklam ve tanıtım desteği istediğini dile getirmiştir. Oysa kurumların çoğu yurt içi ve dışındaki fuarlara katılım desteği sağlamaktadır. Görüşülen kadın girişimcilerin bir kısmı bu destekten haberdar olmadığını bir kısmı da yeterli bulmadığını dile getirmiştir. Desteklerin bilinirliğini arttırmanın gereği bir kez daha gündeme gelmektedir. Fuar desteklerinin tanıtımı daha iyi yapılmalıdır.
- Çalışma kapsamında görüşülen kadın girişimcilerin bir bölümü vergilerin yüksek oluşu ve ödeme dönemleriyle ilgili memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. TKDK desteğiyle turizm sektörüne giren kadın girişimci “Kazanmadan vergi ödüyoruz, bundan vazgeçsinler.” derken, Mersin’de Orman Bakanlığının desteğiyle arıcılık yapan kadın girişimci, “Ürünleri daha satmadan vergi ödemeye başlıyoruz, bu düzenlenmeli.” diyor. Şikâyet konusu ödeme sistemi mali disiplin çerçevesinde gözden geçirilerek mümkünse

düzenleme yapılabilir. Bu girişimciliği arttırmaktan ziyade işletmelerin ömrünü uzatacak bir etki yaratabilir.

- Kadın girişimcilerin bir kısmı KOSGEB'in küçük projeler yerine büyük projeleri desteklemeye başladığını, teknoloji ve yazılımın desteklendiğini küçük işletmelerin destek alamadığını dile getiriyor. Oysa KOSGEB, projeleri büyük/küçük olarak değil katma değerine göre önceliklendiriyor. Bütçenin büyük bölümü imalat sektörüne ayrılmış durumda. Hizmet sektörüne ayrılan bütçe daha az. Projesine destek alamayan kadınların dile getirdiği bu sorunun çözümü ancak destek bütçesinin artırılması ile mümkün olabilir. Kadın girişimciliğin artırılması için KOSGEB destekleri bunun için de devletin KOSGEB'e ayırdığı bütçe artırılmalıdır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma süreç içindeki değişim tespiti ve kıyaslama yapılabilmesi için son 10 yılla sınırlı tutulmuştur. 2013-2023/2024 yılları arasındaki iş gücü verileri, uluslararası raporlar, kadın girişimcilere yönelik destekler ve kadın girişimci oranlarında gelinen nokta ortaya konulmuştur.

GELECEKTE YAPILACAK ÇALIŞMALARA ÖNERİLER

Tüm dünyada her geçen yıl hızla büyüyen girişimcilik ekosistemi ve bunun bir parçası olan kadın girişimcilerle ilgili dünya genelinde ve ülkemizde birçok araştırma yapılmış ancak kadın girişimcilerin kadın istihdamına doğrudan ya da dolaylı etkisiyle ilgili çalışma ya da veri ortaya konulmamıştır. Araştırma bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmakta ve farklı bir alan açmaktadır. Çalışmanın bu yönde yapılacak yeni araştırma ve çalışmalara referans olması/öncülük etmesi beklenmektedir. Devlet desteklerinin kadın girişimciliğine hedeflendiği gibi olumlu etki sağladığı verilerle ortaya konulmuştur. Desteklerin, kadın girişimcilerin kendi hayatlarına yansımaları, “can suyu” diye adlandırdıkları bu uygulamaların önemi örneklerle aktarılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda desteklerin nasıl çeşitlendirilmesi gerektiği, sistemde caydırıcı olan etkenlerin nasıl düzeltileceği ya da sistemin dışında kalan kadın girişimcilerin hangi şartları yerine getiremediği ve çözüm önerileriyle ilgili çalışma yapılabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma kadın girişimcilere yönelik pozitif ayrımcılık ve destek politikaları kadın girişimciliğini arttırdığını ortaya koymuştur. Devlet destekleri doğrudan olduğu gibi dolaylı bir artışa da neden olmuştur. İş gücü piyasasında girişimci olarak var olan kadınlar işletmelerinde zorunlu haller dışında kadın çalışana öncelik vererek kadın istihdamını arttırmaktadır. Eğitim düzeylerinin artması ve deneyim kazanmaları nedeniyle daha çok kadının girişimciliğe yöneleceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle var olan devlet destekleri çeşitlendirilerek arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

64. Hükümet Programı, (2015). Anadolu Ajansı.
https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/64.hukumet_programi.pdf.

Aksoy, Asu (1996). Küreselleşme ve İstanbul'da İstihdam. (Çev: Emrehan Zeybekoğlu), İstanbul,

[http://www.festuerkei.org/media/pdf/Publikationen%20Archiv/Ara%C5%9F%C4%B1rma%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1/1996/K%C3%BCreselle%C5%9Fme%20ve%20%C4%B0stihdam%201996.pdf](http://www.festuerkei.org/media/pdf/Publikationen%20Archiv/Ara%C5%9F%C4%B1rma%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1/1996/K%C3%BCreselle%C5%9Fme%20ve%20%C4%B0stanbul%27da%20%C4%B0stihdam%201996.pdf), Erişim Tarihi: 14.03.2024

Alpşahin, Ufuk (2011). Kadın Girişimcilerin Başarı Faktörleri: Farklılık Yaratan Stratejilerin Çözümlemesi. Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale.

Aşkın, A. Nehir, S. ve Vural, Sercan Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 55-72.

Aşkın, E. Ö., & Barış, S. (2016). Tokat Yerel İşgücü Piyasasında Kadın Girişimciler: İstihdama Katılım Özellikleri ve Sorunları. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(4), 1-20.

Aydoğdu, R., Karamustafaoğlu, O. ve Bülbül, M.Ş. (2017). Akademik Araştırmalarda Araştırma Yöntemleri İle Örneklem İlişkisi: Doğrulayıcı Doküman Analizi Örneği. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 30, 556-565.

Ayta, F., & Şen, M. (2023). Türkiye'de Kadın İstihdamının Genel Görünümü: İstihdamın Artırılması Kapsamında Seçilmiş Ülke Örnekleri. Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi, 9(2), 421-454. <https://doi.org/10.20979/ueyd.1327737>

Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (15), 139-160.

Bedük, Aykut (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12), 106-117, www.e-sosder.com.

BOCUTOĞLU, E. (2012). İktisadi Düşünceler Tarihi, Murathan Yayınevi, Trabzon.

Brush, C.G. (1992). Factors Motivating Small Companies to Internationalize: The Effect of Firm Age, Doktora Tezi. Boston: Boston Üniversitesi.

Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, (2023). Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/11/2023-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf>.

Duberley, J. & Carrigan, M. (2013). The career identities of ‘mumpreneurs’: Women’s experiences of combining enterprise and motherhood, International Small Business Journal 31(6): 629–651.

Durak, İbrahim (2011). Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(2), 191-212.

Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2003). The Female Leadership Advantage: An Evaluation Of The Evidence. The Leadership Quarterly, 14(6), 807-834.

Eren, Tutar, ve Erkan, Ç. (2012). Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, 11-13 Ekim, AlmaAta, Kazakistan.

Etöz, Z. Ve Çubuk N., (1999). Bölgesel İşgücü İzleme Kaynakları. İŞKUR, Siyasal Yayıncılık, Ankara.

Ferber, Marianne A. & Julie A. Nelson (1993). Beyond Economic Man –Feminist Theory and Economics. The University of Chicago Press, Chicago.

GEM, 2021. <https://www.gemconsortium.org/economy-profiles/turkey-2>

Gözüm, P. (2024). TÜRKİYE’DE KADIN İSTİHDAMI: SORUNLAR VE FIRSATLAR. Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 109-125.

Güleç, S. (2011). Kadın Girişimciliği, Karaman Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Gündoğan, Naci; Biçerli, M. Kemal; Lordoğlu, Kuvvet; Özkaplan, Nurcan (2013). Çalışma Ekonomisi. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Henry, C., Foss, L., & Ahl, H. (2016). Gender and entrepreneurship research: A review of methodological approaches. *International Small Business Journal*, 34(3), 217-241.

Hükûmetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. (2013). Cilt 8, 1989- 1995, (İ. Neziroğlu, T. Yılmaz, Haz.). TBMM Basımevi.

Hükûmetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. (2013). Cilt 9, 1995- 1999, (İ. Neziroğlu, T. Yılmaz, Haz.). TBMM Basımevi.

Hükûmetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. (2013). Cilt 10, 1999- 2011, (İ. Neziroğlu, T. Yılmaz, Haz.). TBMM Basımevi.

ILOSTAT (International Labour Organization Database), <http://www.ilo.org/ilostat/face>.

Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, (t.y.). <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>

KAGİDER, (2024). <https://www.kagider.org/>; Erişim tarihi: 20.04.2024

Karadeniz, E. E. (2019). Türkiye’de Girişimcilik ve Uluslararası Karşılaştırma 2018/2019 GEM. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi. <https://www.gemconsortium.org/report/50910>.

Kinsiz, N. (2017). Sosyolojik Bir Araştırma Yapan Nitel Araştırmacıyı Bekleyen Zorluklar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 242-248.

KOSGEB. Stratejik Plan (2024-2028). https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/2024/KOSGEB_Stratejik_Plan_2024-2028_.pdf

Kutanis R.Ö (2006) Girişimci Kadınlar. Değişim Yayınları, İstanbul.

Küçükaltan, D. (2009). Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(1), 21-29.

Marangoz, M. (2012). Girişimcilik. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Nandan, S., Kushwaha, A. (2017). “Role of ngos in skill development and promotion of micro-entrepreneurship among women: a study of allahabad district”. *Management Dynamics*, 17(2).

OECD (2004), “Women’s Entrepreneurship: Issues and Policies,” 2. OECD Conference of Ministers Responsible for Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) (İstanbul: Turkey).

Özar, Ş. (2005). GAP Bölgesi’nde Kadın Girişimciliği. GAP-GİDEM Yayınları, Ankara.

Özdevecioğlu, M. ve Cingöz, A. (2009). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 81-95.

Öztürk, M.D. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk M.D ve Arslan, İ.K. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Tartışma Metni*, İstanbul Ticaret Üniversitesi.

PINCHOT, III, Gifford., *Intrapreneuring: Why you don’t have to leave the corporation to become entrepreneur*, New York, NY: Harper and Row Publishers, 1985.

Powell, G. N. and Eddleston, K. A. (2013). Linking family-to-business enrichment and support to entrepreneurial success: Do female and male entrepreneurs experience different outcomes? *Journal of Business Venturing*, 28, 261–280.

Schumpeter, J.A. (1934) *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press: Cambridge MA.

Soysal, A. (2010). Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.

Şekerler, H. (2006). Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Şen, Ü.S. (2005). Sanat Eğitiminde Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin Kullanılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1967). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1972). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma_Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Orta Vadeli Program (2008-2010). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Orta_Vadeli_Program-2008-2010.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2009). Orta Vadeli Program (2010-2012). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/Orta_Vadeli_Program-2010-2012.pdf.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). <https://onikinciplan.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani-Ozel-Ihtisas-Komisyonlari-El-Kitabi-08122022.pdf>

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). Orta Vadeli Program (2022-2024). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/Orta-Vadeli-Program-2022-2024.pdf>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Orta Vadeli Program (2024-2026). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/Orta-Vadeli-Program-2022-2024.pdf>.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Orta Vadeli Program (2014-2016). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Orta-Vadeli-Program_2014-2016.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2017). Orta Vadeli Program (2018-2020). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/Orta_Vadeli_Program_2018-2020.pdf.

Tekin, M. (2005). Girişimcilik. Günay Yayıncılık, Konya.

TOBB, 2024. <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=26335&lst=MansetListesi> .

TOBB Kadın Girişimciler Kurulu. (2024).

<https://www.tobb.org.tr/TOBBKadinGirisimcilerKurulu/Sayfalar/Hakkimizda.php>

Toksöz, G. (2007). Türkiye’de Kadın İstihdam Durumu Raporu. ILO, Ankara.

TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2023-49684&dil=1>.

TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Women-in-Statistics-202353675#:~:text=Okuryazar%20olmayan%20kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BCne%20kat%C4%B1lma,oran%C4%B1%20%68%2C8%20oldu>.

TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2014-2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri202353521#:~:text=15%2D24%20ya%C5%9F%20grubunu%20kapsayan,23%2C2%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%14%2C8',ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1>

TÜİK İşgücü İstatistikleri, Nisan 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2024-53511>

Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), 2015. https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf

Türkiye’de Kadın, (2022). Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/97652/tu-rkiye-de-kadin_20220214.pdf.

Uzunca, N. (2019). Pasif İşgücü Piyasası Politikası Kapsamında Uygulanan İşsizlik Ödeneğinin İşsizliğe Etkileri: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Vossenbergh, S. (2013). Women Entrepreneurship Promotion in Developing Countries: What explains the gender gap in entrepreneurship and how to close it?. Maastricht School of Management, Working Paper No. 2013/08, Maastricht, The Netherlands.

Yılmaz, M., Zoğal, Y. (2015). “Kadının İş Gücüne Katılımının Tarihsel Gelişimi ve Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler: Türkiye ve Avrupa Örneği” Econ World 2015. Torino. 1 -25.

Zaim, Sabahattin (1992). Çalışma Ekonomisi. İstanbul: Filiz Kitabevi.

EKLER

EK 1. HÜKÜMET PROGRAMLARI

EK 2. KALKINMA PLANLARI

EK 3. ORTA VADELİ PROGRAMLAR

EK 1. HÜKÜMET PROGRAMLARI

HÜKÜMET	HÜKÜMET PROGRAMLARI
47. Hükümet	Kadın ve istihdam sözcükleri ilk olarak Akbulut Hükümeti programında yan yana gelmiştir. (9.11.89/23.6.91)
	“Ev kadınlarının ve genç kızların istihdamı için başlatılmış bulunan hizmetlere hız vereceğiz.”
49. Hükümet	“Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı” kurulmuştur. Ayrıca İşsizlik sorununa çözüm için “Özel İstihdam Projeleri” ortaya atılmıştır (VII. Demirel Hükümeti 20. 11. 1991-25. 06. 1993).
50. Hükümet	Kadınların iş gücü piyasasına katılımını sağlamak için politika geliştirileceği, özellikle tarım dışı sektörlerde istihdamın yaygınlaştırılması sözü somut olarak yer bulmuştur (1. Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995).
51. Hükümet	Uluslararası kararlara uyum için 1990 yılında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kadın ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak düzenlenmiştir.
	Kadın girişimciliğinin özendirileceği, bu amaçla Halk Bankası tarafından kredi verileceğinden söz edilmektedir. “Eğer kadınlarımız, ev dışında, herhangi bir işyeri açmak için kredi kullanmak istiyorlarsa, yine, tıpkı esnafa yaptığımız gibi esnafın kredilerini nasıl 2 trilyondan 20 trilyona çıkardysak - kadınlarımız için de, ilk kez, Halk

	Bankası kanalıyla 5 trilyon iş kurma kredisi verdik.” (2. Çiller Hükümeti 05.10.1995-30.10.1995)
54. Hükümet	Kadınların istihdamda statülerini yükseltecek çalışmalar yapılacağı ayrıca somut bir tarif olmamakla birlikte “Kadınlarımıza, kendi uğraş alanlarında iş ve istihdam sağlayıcı projeleri uygulamaya koyacak bir teşkilatın kurulması temin edilecektir.” denmektedir. (Erbakan Hükümeti 28.06.1996-30.06.1997)
55. Hükümet	İşsizlik, istihdam ve kadınların iş gücü piyasasına katılımından söz edilmektedir. “Gençlerin, kadınların, uzun dönemde işsiz olanların eğitilerek işgücü piyasasına katılmalarına öncelik verilecektir.” (III. Yılmaz Hükümeti 30.06.1997-11.01.1999)
60. Hükümet	Aktif iş gücü programlarının ve “Kadın Girişimcilik” programlarının uygulanmaya başlanacağı belirtilmektedir (II. Erdoğan Hükümeti (29.08.2007-06.07.2011)).
61. Hükümet	Kadınların işgücüne katılımı ve girişimcilik konusunda uygulamaya konulacak teşviklerden detaylı olarak bahsedilmiştir. Girişim sermayesi fonlarını yaygınlaştıracığı belirtilmiştir (III. Erdoğan Hükümeti (06.07.2011-)).
62. Hükümet	Girişimcilik konusuna özel bir önem verilmiştir. Girişimciliğin geliştireceği ve KOBİ’lerin destekleneceği duyurulmuştur. “Bu amaçla önümüzdeki dönemde de aile ve iş yaşamının dengesini artıracak düzenlemeler yapacak, kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla, çocuk bakımevleri ve kreş hizmetleri için teşvik uygulamalarını güçlendireceğiz.”

64. Hükümet

“Mevsimlik tarım işçisi kadınlar ile ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvenceden daha kolay faydalanmalarını sağlayacağız. Kadın istihdamına yönelik getirdiğimiz istihdam teşviklerinin devamını sağlayacağız. Kadın Girişimciliği Programı hazırlayarak uygulamaya koyacak ve kadınlarımızın iş hayatına atılmalarını kolaylaştıracaktır. Kadın girişimcilerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması ve böylelikle kadın istihdamının artırılması amacıyla yaptığımız düzenlemeyle, kadın girişimcilerin 100 bin TL’ye kadar ve 5 yıl vadeli kullanacakları krediler için Kredi Garanti Fonu aracılığıyla yüzde 85 oranında kefalet imkânı sağlamaya devam edeceğiz. Çalışanların ve işverenlerin kadın-erkek fırsat eşitliği bilincini güçlendirmeye yönelik farkındalık oluşturuvcu programları artıracaktır.”

Türkiye’de kadın girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik bir program uygulanacağı ve program kapsamında eğitim, finansman, mentorluk destekleri sağlanacağı belirtilmiştir.

Kırsal Kalkınma Desteklerinin 81 şehre yaygınlaştırılmasının sağlanacağı belirtilmiştir. IPARD kapsamında, 1,9 milyar TL’si hibe olmak üzere toplamda 4 milyar TL yeni yatırımla ilave 5 bin tesis açılacağı, 40 bin yeni istihdam sağlanacağı dile getirilmiştir. 81 ilimizin TKDK tarafından desteklenmeye başlaması ile TKDK’yi Ödeme Ajansı’na dönüştürüleceği söylenmiştir.

Tedbir 282. “Yenilikçi girişimciliği desteklemek amacıyla iş geliştirme, kuluçka ve hızlandırıcı gibi merkezlerin sayısı ve etkinliği artırılacaktır.”

66. Hükümet	Tedbir 126. “Gençlerin, kadınların ve sosyal yardım alanların işgücü piyasasına katılımını sağlamaya yönelik; hedef grup, sektör, bölge odaklı aktif işgücü programlarının uygulanmasını ve istihdam edilmelerini sağlamaya yönelik teşvikler geliştirilecektir.”
66. Hükümet 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	Tedbir 410. “Kırsal alanda sürdürülebilir aile çiftçiliğinin (işletmesinin) geliştirilmesine yönelik nitelikli genç ve kadın yatırımcılara proje bazlı yatırımlarına hibe sağlanacaktır.” “Kayıtlı Kadın Girişimciliğinin ve Kayıtlı Kadın İstihdamının Artırılması ve Sürdürülmesi Projesi” (WOMEN-UP) hayata geçirileceği belirtilmiştir. Yeni girişimcilere sağlanan destekler kapsamında, 2010-2018 yılları arasında başvuruları kabul edilen kadın girişimcilere yüzde 20 daha fazla kredi/hibe sağlanmıştır. 2019 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Yeni Girişimci Programında ise kadınlarla birlikte, genç, engelli ve şehit yakını olan girişimcilere ayrıcalık tanınmaya devam edilmektedir. Tedbir 600.3. “Kadınların ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi için kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulacak, bu alandaki desteklerde kadınlara öncelik verilecektir.” Kadın ve genç girişimcilerin ihracata yönlendirilmesi için Kadın ve Genç İhracatçı Yetiştirme Programı-Export Akademi hayata geçirileceği ve iller bazında Kadın Girişimci

	Fiziki Network oluşturulması çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir.
	Tedbir 600.5. “Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır.”
66. Hükümet 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	Tedbir 600.9. “Kırsal kesimde kadın girişimciliğinin artmasına yönelik destek mekanizmaları sağlanacaktır.”
66. Hükümet 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	600.9.1. “Kadın çiftçilerin girişimcilik kapasitelerinin artırılmasına yönelik program ve projeler yürütülecektir.”
66. Hükümet 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	Tedbir 570.1. “İşgücü piyasasında kadın istihdamını artıracak şekilde kadınların özellikle kodlama, yazılım gibi teknoloji üretimi alanlarında mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatları güçlendirilecektir.”
	Tedbir 600.4. “Kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen mekanizmalar oluşturulacak ve kadın girişimcilerin e-ticarete güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir.”
	E-Ticaret faaliyet alanında işletmesini kuran kadın girişimcilere her bir performans döneminde 5.000 TL’lik destek sağlanacağı belirtilmiştir.

EK 2. KALKINMA PLANLARI

KALKINMA PLANLARI	
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	“Kız sanat enstitüleri ve genellikle kız teknik öğretim, kadın işgücünü ekonominin talep ettiği yönde istihdam edilmek üzere yetiştirmek için programlarını geliştirmektedir. Bu gelişme devam edecektir.” (DPT, 1967).
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	Kadın istihdamına ilk kez yer verilmiştir. Ancak bu istihdama yönelik bir öneri değil, kadının iş gücüne katılımının düşük olduğunun tespiti.
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	Kadın istihdamına yönelik en somut ifadeler yer verilmiştir. “Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmanın nimetlerinden daha fazla yararlanmalarının sağlanması amacıyla sağlık, eğitim ve istihdam imkânları artırılacak, kadının statüsünün her bakımdan iyileştirilmesine ve bu statünün sağladığı bütün hakları ve imkânları tam olarak kullanabilmelerine yönelik tedbirler alınacaktır.” (DPT, 1989).
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	Kadın girişimciliğinden ilk kez 1998 yılında söz edilmiştir. Kamu kuruluşları, bankalar ve sivil toplum örgütlerinin kadınları tarım dışı sektörlerde destekleyeceği belirtilmektedir. (DPT, 1998 a).
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	Kadınların iş gücü piyasasına katılımı ilk kez oran olarak yer bulmuştur. Planda kadınların toplumsal hayattaki yerlerinin iyileştirilmesi için tedbirlere yer verilmiştir. “Özellikle gençlere, kadınlara ve özörlülere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınacaktır. İşsizlik riskiyle karşılaşabilecek

	beceri düzeyi ve ücret seviyeleri oldukça düşük kişilerin işsiz kalmalarını önleyici ve niteliklerini artırmayı hedefleyen aktif ve pasif istihdam politikaları uygulanacaktır. Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerine ve kentlerde ev kadınlarına ve gençlere yönelik olarak katma değer yaratıcı projeler geliştirilecektir” (DPT, 2000 b).
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	“Kadınları gelir getirici faaliyetlere yönlendirmek, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi amacıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından bir merkez kurulmuştur.”
	“İş gücünün tarım dışı sektörlerde kazandırılmasına ağırlık verilecek. Girişimciliğin geliştirilmesi ve teşviki bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak.” “İş gücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadın, genç, özürlü, eski hükümlü, uzun süreli işsizlerin istihdamı için fırsat eşitliği sağlanacaktır. Kadınların iş gücüne katılımı için çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacaktır.”
	“Girişimcilik için finansman olanakları artırılacak. Mikro kredi uygulamaları ve istihdam özendirilecek yeni araçlar geliştirilecektir. “Teknoparklar, yenilik aktarım merkezleri ve işletme kuluçkaları gibi araçlar ve girişimler desteklenecektir.”
	“Girişimcilik ve KOBİ desteklerinin sağlanmasında yenilik, verimlilik ve istihdam artışı, büyüme, ortak iş yapma gibi ölçütlerin yanı sıra kadın, genç girişimcilik ve sosyal girişimciliğe de öncelik verilecektir.”

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	“Girişim sermayesi, bireysel katılım sermayesi, kredi garanti fonu, mikro kredi uygulamaları ve sermaye piyasası imkânları geliştirilerek, yeni girişim ve KOBİ’lerin finansmana erişimi kolaylaştırılacaktır.”
	Program Bileşenleri kısmında “Kadınlara yönelik istihdam teşviklerinin etkinleştirilmesi” ve “Kadın girişimcilere özel bütüncül bir destek programının uygulanması” ibareleri yer almaktadır.
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	“Kadınların işgücü piyasasına konu yetkinliklerini geliştirecek ve iş hayatına daha yoğun katılımı sağlanacaktır.”
	Plan döneminde, yıllık ortalama %2,8 oranında artışla, 4,3 milyon ilave istihdam yaratılması öngörülmektedir. İş gücüne katılımın %56,4’e işsizliği %9,9 seviyesine gerilmesi öngörülmektedir.
	“İşgücü piyasasına girme ve kalma özellikle kadınların yaşadıkları sorunlara çözümlerin geliştirildiği plan döneminde, iş fırsatlarının sunulması uygulanacaktır.”
	“Başta kadın ve gençler olmak üzere özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması temel amaçtır. Kadınların iş gücü piyasasına katılımlarını kolaylaştırıcı ve istihdamlarını artırıcı uygulamalar geliştirilecektir. İş gücü piyasasında kadın istihdamını artıracak şekilde kadınların özellikle kodlama, yazılım gibi teknoloji üretimi alanlarında mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatları güçlendirilecektir.”
	“Kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin

	geliştirilmesini hedefleyen mekanizmalar oluşturulacak ve kadın girişimcilerin e-ticarete güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir.” “Kırsal kesimde kadın girişimciliğinin artmasına yönelik destek mekanizmaları sağlanacaktır.” “Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik; eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır.” “Girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesine yönelik tüm paydaşlara hitap eden yapıların geliştirilmesine öncelik verilecektir.”
On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)	Kırsalda kadın girişimciliğinin ve teknoloji okuryazarlığının artırılması, kadınlara yönelik sosyal alanların oluşturulması, bakım hizmetlerinin kaliteli, ekonomik ve erişilebilir olarak sunulması, tarım işçisi olarak çalışan kadınların ücretli ve kayıtlı hale getirilmesi için çalışmalar yürütülecektir. Kadınların işgücüne katılımlarını artıracak girişimcilik, finansal ve dijital okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlardaki programlar kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacaktır.

EK 3. ORTA VADELİ PROGRAMLAR

ORTA VADELİ PROGRAMLAR	
2006-2008	Kadın istihdamı ve kadın girişimciliğine yönelik inceleme yapılmıştır.
2008-2010	“İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürllüler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanacaktır.”
	“Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için mesleki eğitim imkânları geliştirilerek istihdam edilebilirlikleri artırılacaktır.”
2010-2012	“İstihdamın Artırılması” bölümünde iş gücü piyasasında gençler, kadınlar ve özürllüler başta olmak üzere dezavantajlı kesimlere yönelik destekleyici politikaların sürdürüleceği belirtilmektedir.
2014-2016	2013 yılı sonunda yüzde 51 olması beklenen iş gücüne katılım oranının dönem sonunda yüzde 51,9’a ulaşması hedeflenmiş, iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının hayata geçirileceği ifade edilmiştir. Kadınların iş gücüne katılım oranının 2013 yılına göre 1,3 puan artarak yüzde 32,7’ye ulaşacağı tahmininde bulunulmuştur.
2018-2020	Kadınların iş hayatına katılımının artırılması amacıyla bakım hizmetlerinin destekleneceği ve buna yönelik altyapının güçlendirileceği ifade edilmiştir. Kadınlar başta olmak üzere farklı grupların istihdamını kolaylaştırmak için mevzuatta yer alan esnek çalışma biçimlerinin hayata geçirileceği vurgulanmıştır.
	Kadın kooperatifleri güçlendirilecek, çocuk bakım hizmetleri ve ihtiyaca göre belirlenmiş

2020-2022	mesleki eğitim programları hayata geçirileceği duyurulmuştur.
2022-2024	Kadınların, ekonomik hayata etkin katılımını sağlamak için bir dizi çalışmadan söz edilmiştir. Buna göre; iş kurma ve geliştirme süreçlerinin kolaylaştırılması, e-ticaret platformlarında daha fazla yer almalarının teşvik edilmesi ve kadın kooperatifçiliği güçlendirilerek destekleyici hizmetlerin sunulması ile kadınlarda finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hedeflenmiştir.
2024-2026	“Dijital ve yeşil dönüşümle değişen işgücü piyasasına kadınların tam, eşit, güvenceli ve etkin katılımlarının sağlanması ve bu kapsamda ihtiyaç duyulacak yeni beceri ve yeteneklerin kadınlara ve kız çocuklarına kazandırılması için özel programlar geliştirilecek ve kadınların işgücüne katılımlarını artıracak girişimcilik, finansal okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlarda programlar, kapsamaları genişletilerek yaygınlaştırılacaktır.”